

T.C.
SİNOP ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KUR'ÂN'DAN KİNAYE ÖRNEKLERİ VE BU ÂYETLERİN
MEALLERE YANSIMASI

CENGİZ BAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ SÜLEYMAN RECEP ÇIBIKLI

SİNOP- 2025

TEZ KABUL

CENGİZ BAŞ tarafından hazırlanan “**KUR’ÂN’DAN KİNAYE ÖRNEKLERİ VE BU ÂYETLERİN MEALLERE YANSIMASI**” başlıklı bu çalışma, 24.12.2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından oybirliği ile **YÜKSEK LİSANS tezi** olarak kabul edilmiştir.

Üye
(Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Şafak ÇATAL
Sinop Üniversitesi / İlahiyat Fakültesi

İmza

Üye
(Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Recep ÇIBIKLI
Sinop Üniversitesi / İlahiyat Fakültesi

İmza

Üye

Dr. Öğr. Üyesi İsmail ERKEN
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi / İlahiyat Fak.

İmza

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Onur ŞAHİN

İmza

ETİK BEYANI

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Faaliyetlerinde Üretken Yapay Zekâ Kullanımına Dair Etik Rehber İlkelerine uyduğumu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Cengiz BAŞ

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KUR'ÂN'DAN KİNÂYE ÖRNEKLERİ VE BU ÂYETLERİN MEALLERE YANSIMASI

CENGİZ BAŞ

SİNOP ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ SÜLEYMAN RECEP ÇIBIKLI

Müslümanlar, tarihsel süreçte Allah'ın kitabının daha da iyi anlaşılabilmesi ve yorumlanabilmesi hususunda önemli çalışmalar yapmışlardır. Bizim çalışmamız ise kinâye sanatı âyetlerinin meallere nasıl yansıtıldığını öğrenmek, Kur'ân'ı Kerîm'deki ifadeyi doğru anlayabilmek ve hüküm çıkarırken hatalara düşmemek adına fayda sağlayacaktır. Kur'ân-ı Kerîm anlam-lafız itibarıyla rahatlıkla ayırt edilebilen dilsel (yapısını, işleyişini ve kullanım biçimini belirleyen) unsurlara sahiptir. Belâgat ilmiyle meânî, beyân ve bedî' bilim-sanat dallarının oluşturulmasıyla, öncelikle yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm' in doğru bir şekilde anlaşılabilmesini amaçlanmaktadır. Çalışmamızda kullandığımız yöntem ise tefsîr ve belâgat kitaplarından faydalanarak, âyetteki kinâye sanatının mealler üzerine yansımalarını inceleyerek tezimizde göstermektir.

ANAHTAR KELİMELEER: Arap dili ve edebiyatı, Kinâye, Kur'ân, Tefsîr

Aralık 2025, 114 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

EVALUATION OF CHILDREN’S BOOKS CONTAINING TAFSİR CONTENT IN THE CONTEXT OF SHORT SURĀS

CENGİZ BAŞ

**SINOP UNIVERSITY INSTITUTE OF GRADUATE PROGRAMS
DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES**

SUPERVISOR: ASST. PROF. DR. SÜLEYMAN RECEP ÇIBIKLI

Muslims have, throughout history, produced significant scholarship with a view to enabling a deeper understanding and more accurate interpretation of the Divine Book. Examining how kināyah (allusive/indirect) verses are reflected in Qur’anic translations is valuable for apprehending the intended meaning of Qur’anic discourse correctly and for avoiding errors when deriving legal and interpretive judgments. The Qur’an, in terms of meaning and wording, contains linguistic elements—those that determine a language’s structure, functioning, and patterns of use—that can be readily identified. With the formation of the disciplines of Ma‘ānī, Bayān, and Badī‘ under the broader science of rhetoric (balāghah), the primary aim has been to facilitate a sound and comprehensive understanding of our exalted Scripture, the Holy Qur’an. In this study, selected examples of the rhetorical device of kināyah in the Qur’an are identified, and the ways in which these allusive verses are represented in Qur’anic translations are analyzed.

KEYWORDS: Arabic Language and Literature, Kināyah, Qur’an, Tafsīr (Qur’anic exegesis)

December 2025, 114 pages

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının hazırlanma sürecinde, bilgi ve tecrübeleriyle desteğini ve rehberliğini esirgemeyen değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Recep Çıbıklı hocama teşekkür ederim. Tezimin değerlendirilmesi sürecinde kıymetli görüş ve katkılarıyla çalışmama değer katan jüri üyeleri Dr. Öğr. Üyesi Şafak Çatal ve Dr. Öğr. Üyesi İsmail Erken hocalarıma teşekkür ederim.

Tezin olgunlaşmasında yönlendirme ve katkılarıyla önemli destekler sunan Doç. Dr. Doğan Fırıncı hocama şükranlarımı arz ederim. Ayrıca süreç boyunca katkı ve desteklerinden dolayı Öğr. Gör. Mehmet Afşar'a ve Celal Şenaslan'a da teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim ve tez sürecim boyunca sabır, anlayış ve sevgileriyle her daim yanımda olan; bana güç ve motivasyon kaynağı olan eşime, hayatıma anlam katan oğlum Muhammed Ali'ye ve her türlü maddî ve manevî desteklerini esirgemeyen aileme en içten teşekkürlerimi sunarım.

Cengiz BAŞ

ÖN SÖZ

Kur'ân-ı Kerîm, inmeye başladığı andan şimdiye kadar, önce onun tebliğcisi ve ilk muhatabı bulunan Hz. Muhammed (s.a.v.) olmakla beraber günümüze gelinceye kadar ki tüm âlimler, Kuran'ı daha iyi anlayabilmek için büyük bir çaba göstermişlerdir. Bütün bu çalışmalar neticesinde, birçok ilmî yöntem gelişmiştir.

Günümüzde 200 civarında Türkçe Kur'ân meâli hazırlanmıştır.¹ Tezimizde bu meâllerden bir bölümünden hareketle; söz sanatlarından biri olan kinâye sanatının meâllerde yansıtılabilirliği incelenmiştir.

Çalışmamız, birincisi giriş olmak üzere üç bölüm, sonuç ve bibliyografyadan oluşmaktadır.

Birinci bölüm olan giriş bölümünde; araştırmanın konusu, kapsamı, önemi, amacı ve yönteminden bahsedilmiştir. Bu bölümde konuya ait temel kavramların anlamlarına yer verilmiş, meal, tefsîr, Te'vîl ve tercüme kavramları tanımlanmıştır.

İkinci bölümde ise konu alanıyla ilgili temel kavramlara, belâgat ilmi hakkında bilgilere, belâgat ilmi bölümlerinden olan beyân, meânî ve bedî ilimleri açıklanmış ve beyân ilminden biri olan kinâye sanatının tanımı, çeşitleri hakkında örnekleriyle birlikte bilgilere değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ise bu çerçevede Zemahşerî'nin *el-Keşşâf*'ı, Beydâvî'nin *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*'i, Neseî'nin *Medârikü't-Tenzîl*'i, Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*'ı, İbn Âşûr'un *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*'i, Ebû Hayyân'ın *el-Bahrü'l-muhîl*'i, Zerkeşî'nin *el-Burhân*'ı ile modern dönemde kaleme alınmış Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin *Safvetü't-Tefâsîr*'i ve Vehbe ez-Zuhaylî'nin *Tefsîru'l-Münîr*'i gibi tefsîrlerden faydalanarak Kur'ân'dan kinâye örneklerine ve bu âyetlerin meallere nasıl yansydıklarına dair incelemeler yapılmıştır.

Çalışmamızda Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan bazı kinâye sanatı âyetlerini, önce klasik tefsîr ve belâgat literatürü çerçevesinde değerlendirmek, daha sonra bu âyetlerin seçili Türkçe meâllerdeki yansımalarını sistematik biçimde karşılaştırmaktır.

Sonuç kısmında ise, çalışmamızda gördüğümüz meal yansımalarından elde edilen bulgulardan bahsedilmiştir.

¹ Süleyman Recep Çıbıklı, *Söz Sanatları Açısından Meâl Problemleri*, ed. Doğan Fırıncı (Ankara: Sonçağ Akademi, 2022), 1.

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL.....	ii
ETİK BEYANI	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu	2
1.2. Araştırmanın Kapsamı.....	2
1.3. Araştırmanın Amacı	3
1.4. Araştırmanın Önemi	4
1.5. Araştırmada Kullanılan Yöntem	5
1.6. Tanımlar	5
1.7. Araştırmanın Kaynakları ve Bu Araştırma ile İlgili Çalışmalar	5
İKİNCİ BÖLÜM	8
2. KONU ALANI TEMEL KAVRAMLAR.....	8
2.1. Tefsîr	8
2.2. Te'vîl	8
2.3. Meâl.....	9
2.4. Tercüme.....	9
2.5. Belâgat İlmi.....	9
2.5.1. Belâgat kelimesinin sözlük anlamı.....	10
2.5.2. Belâgat kelimesinin terim anlamı.....	10
2.6. Belâgat ilmi bölümleri.....	10
2.6.1. Beyân.....	10
2.6.3. Bedî	10
2.6.2. Meâni.....	11
2.7. Kinâye	11
2.7.1. Kinâyenin tanımı	11

2.7.2. Kinâyenin rûkûnleri.....	12
2.7.3. Kinâyenin çeşitleri.....	13
2.8. Kinâye – Mecaz ilişkisi.....	15
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	17
3. KUR'ÂN'DAN KİNAYE ÖRNEKLERİ VE BU ÂYETLERİN MEALLERE	
YANSIMASI.....	17
3.1. Bakara 2/10 Âyeti.....	17
3.1.1. Âyetteki belâğî yapı	17
3.1.2. Meâl incelemesi.....	18
3.2. Bakara 2/24 Âyeti.....	18
3.2.1. Âyetteki belâğî yapı	19
3.2.2. Meâl incelemesi.....	19
3.3. Bakara 2/66 Âyeti.....	20
3.3.1. Âyetteki belâğî yapı	20
3.3.2. Meâl incelemesi.....	21
3.4. Bakara 2/101 Âyeti.....	22
3.4.1. Âyetteki belâğî yapı	22
3.4.2. Meâl incelemesi.....	22
3.5. Bakara 2/115 Âyeti.....	23
3.5.1. Âyetteki belâğî yapı	23
3.5.2. Meâl incelemesi.....	24
3.6. Bakara 2/133 Âyeti.....	24
3.6.1. Âyetteki belâğî yapı	25
3.6.2. Meâl incelemesi.....	25
3.7. Bakara 2/162 Âyeti.....	26
3.7.1. Âyetteki belâğî yapı	26
3.7.2. Meâl incelemesi.....	26
3.8. Bakara 2/168 Âyeti.....	27
3.8.1. Âyetteki belâğî yapı	27
3.8.2. Meâl incelemesi.....	27
3.9. Bakara 2/187 Âyeti.....	28
3.9.1. Âyetteki belâğî yapı	28
3.9.2. Meâl incelemesi.....	29
3.10. Bakara 2/206 Âyeti.....	29

3.10.1. Âyetteki belâğî yapı	29
3.10.2. Meâl incelemesi.....	30
3.11. Bakara 2/209 Âyeti.....	30
3.11.1. Âyetteki belâğî yapı	31
3.11.2. Meâl incelemesi.....	31
3.12. Bakara 2/222 Âyeti.....	32
3.12.1. Âyetteki belâğî yapı	32
3.12.2. Meâl incelemesi.....	32
3.13. Bakara 2/236 Âyeti.....	33
3.13.1. Âyetteki belâğî yapı	33
3.13.2. Meâl incelemesi.....	34
3.14. Âl-i İmrân 3/102 Âyeti	35
3.14.1. Âyetteki belâğî yapı	35
3.14.2. Meâl incelemesi.....	35
3.15. Nisâ 4/36 Âyeti.....	36
3.15.1. Âyetteki belâğî yapı	36
3.15.2. Meâl incelemesi.....	36
3.16. Nisâ 4/53 Âyeti.....	37
3.16.1. Âyetteki belâğî yapı	37
3.16.2. Meâl incelemesi.....	37
3.17. Mâide 5/11 Âyeti.....	38
3.17.1. Âyetteki belâğî yapı	38
3.17.2. Meâl incelemesi.....	39
3.18. Mâide 5/64 Âyeti.....	39
3.18.1. Âyetteki belâğî yapı	40
3.18.2. Meâl incelemesi.....	40
3.19. A‘râf 7/72 Âyeti	41
3.19.1. Âyetteki belâğî yapı	41
3.19.2. Meâl incelemesi.....	41
3.20. A‘râf 7/149 Âyeti	42
3.20.1. Âyetteki belâğî yapı	42
3.20.2. Meâl incelemesi.....	43
3.21. Enfâl 8/37 Âyeti	43
3.21.1. Âyetteki belâğî yapı	43

3.21.2. Meâl incelemesi.....	44
3.22. Tevbe 9/43 Âyeti.....	45
3.22.1. Âyetteki belâğî yapı	45
3.22.2. Meâl incelemesi.....	45
3.23. Tevbe 9/67 Âyeti.....	46
3.23.1. Âyetteki belâğî yapı	46
3.23.2. Meâl incelemesi.....	47
3.24. Yûnus 10/24 Âyeti	47
3.24.1. Âyetteki belâğî yapı	48
3.24.2. Meâl incelemesi.....	48
3.25. Yûnus 10/96 Âyeti	49
3.25.1. Âyetteki belâğî yapı	49
3.25.2. Meâl incelemesi.....	49
3.26. Hûd 11/37 Âyeti	50
3.26.1. Âyetteki belâğî yapı	50
3.26.2. Meâl incelemesi.....	51
3.27. Hûd 11/76 Âyeti	51
3.27.1. Âyetteki belâğî yapı	51
3.27.2. Meâl incelemesi.....	52
3.28. Hûd 11/110 Âyeti.....	52
3.28.1. Âyetteki belâğî yapı	52
3.28.2. Meâl incelemesi.....	53
3.29. Kehf 18/42 Âyeti.....	54
3.29.1. Âyetteki belâğî yapı	54
3.29.2. Meâl incelemesi.....	54
3.30. Meryem 19/4 Âyeti	55
3.30.1. Âyetteki belâğî yapı	55
3.30.2. Meâl incelemesi.....	55
3.31. Meryem 19/50 Âyeti	56
3.31.1. Âyetteki belâğî yapı	56
3.31.2. Meâl incelemesi.....	57
3.32. Tâhâ 20/5 Âyeti.....	57
3.32.1. Âyetteki belâğî yapı	57
3.32.2. Meâl incelemesi.....	58

3.33. Tâhâ 20/110 Âyeti.....	58
3.33.1. Âyetteki belâğî yapı	58
3.33.2. Meâl incelemesi.....	59
3.34. Enbiyâ 21/47 Âyeti.....	60
3.34.1. Âyetteki belâğî yapı	60
3.34.2. Meâl incelemesi.....	60
3.35. Hac 22/9 Âyeti	61
3.35.1. Âyetteki belâğî yapı	61
3.35.2. Meâl incelemesi.....	61
3.36. Mü'minûn 23/27 Âyeti.....	62
3.36.1. Âyetteki belâğî yapı	63
3.36.2. Meâl incelemesi.....	63
3.37. Mü'minûn 23/78 Âyeti.....	64
3.37.1. Âyetteki belâğî yapı	64
3.37.2. Meâl incelemesi.....	64
3.38. Furkan 25/27 Âyeti.....	65
3.38.1. Âyetteki belâğî yapı	65
3.38.2. Meâl incelemesi.....	66
3.39. Furkân 25/74 Âyeti.....	66
3.39.1. Âyetteki belâğî yapı	66
3.39.2. Meâl incelemesi.....	67
3.40. Şuarâ 26/4 Âyeti.....	67
3.40.1. Âyetteki belâğî yapı	67
3.40.2. Meâl incelemesi.....	68
3.41. Kasas 28/32 Âyeti	69
3.41.1. Âyetteki belâğî yapı	69
3.41.2. Meâl incelemesi.....	69
3.42. Kasas 28/82 Âyeti	70
3.42.1. Âyetteki belâğî yapı	70
3.42.2. Meâl incelemesi.....	70
3.43. Secde 32/16 Âyeti	71
3.43.1. Âyetteki belâğî yapı	71
3.43.2. Meâl incelemesi.....	71
3.44. Ahzâb 33/15 Âyeti	72

3.44.1. Âyetteki belâğî yapı	72
3.44.2. Meâl incelemesi.....	72
3.45. Sebe' 34/49 Âyeti.....	73
3.45.1. Âyetteki belâğî yapı	73
3.45.2. Meâl incelemesi.....	73
3.46. Fâtır 35/8 Âyeti	74
3.46.1. Âyetteki belâğî yapı	74
3.46.2. Meâl incelemesi.....	75
3.47. Sâffât 37/48 Âyeti	75
3.47.1. Âyetteki belâğî yapı	76
3.47.2. Meâl incelemesi.....	76
3.48. Sâffât 37/78 Âyeti	77
3.48.1. Âyetteki belâğî yapı	77
3.48.2. Meâl incelemesi.....	77
3.49. Sâd 38/33 Âyeti.....	78
3.49.1. Âyetteki belâğî yapı	78
3.49.2. Meâl incelemesi.....	78
3.50. Zümer 39/56 Âyeti	79
3.50.1. Âyetteki belâğî yapı	79
3.50.2. Meâl incelemesi.....	79
3.51. Mü'min 40/15 Âyeti.....	80
3.51.1. Âyetteki belâğî yapı	80
3.51.2. Meâl incelemesi.....	81
3.52. Muhammed 47/25 Âyeti.....	81
3.52.1. Âyetteki belâğî yapı	81
3.52.2. Meâl incelemesi.....	82
3.53. Fetih 48/22 Âyeti.....	82
3.53.1. Âyetteki belâğî yapı	82
3.53.2. Meâl incelemesi.....	83
3.54. Haşr 59/18 Âyeti	84
3.54.1. Âyetteki belâğî yapı	84
3.54.2. Meâl incelemesi.....	84
3.55. Kalem 68/16 Âyeti	85
3.55.1. Âyetteki belâğî yapı	85

3.55.2. Meâl incelemesi.....	85
3.56. Kalem 68/42 Âyeti	86
3.56.1. Âyetteki belâğî yapı	86
3.56.2. Meâl incelemesi.....	86
3.57. Mearic 70/39 Âyetini	87
3.57.1. Âyetteki belâğî yapı	87
3.57.2. Meâl incelemesi.....	87
3.58. Müzzemmil 73/17	88
3.58.1. Âyetteki belâğî yapı	88
3.58.2. Meâl incelemesi.....	88
3.59. Kiyâmet 75/26 Âyeti	89
3.59.1. Âyetteki belâğî yapı	89
3.59.2. Meâl incelemesi.....	89
3.60. Târık 86/7 Âyetini	90
3.60.1. Âyetteki belâğî yapı	90
3.60.2. Meâl incelemesi.....	90
3.61. İnşirâh 94/1 Âyeti.....	91
3.61.1. Âyetteki belâğî yapı	91
3.61.2. Meâl incelemesi.....	91
3.62. Alak 96/9 Âyetini	92
3.62.1. Âyetteki belâğî yapı	92
3.62.2. Meâl incelemesi.....	92
3.63. Tekâsür 102/2 Âyeti	93
3.63.1. Âyetteki belâğî yapı	93
3.63.2. Meâl incelemesi.....	93
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	95
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	95
KAYNAKLAR.....	96
ÖZGEÇMİŞ.....	99

KISALTMALAR DİZİNİ

H	: Hicrî
ts	: tarihsiz
bk.	: Bakınız
ö.	: Ölüm Tarihi
a.s.	: Aleyhisselam
s.a.v.	: Sallallâhü aleyhi vesellem
trc.	: Tercüme Eden
H.z.	: Hazreti
vb.	: ve benzeri
v.d.	: ve diğerler
y.y.	: Yayıncı Yok
thk.	: Tahkik Eden

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerîm, Yüce Allah'ın Cebrâil (a.s.) vasıtasıyla Hz. Peygamber'e (s.a.v.) indirdiği, evrensel mesajlar taşıyan, her çağda geçerliliğini koruyan, lafız ve mâna yönünden mucizevî bir kitaptır. Müslümanlar, yaşamlarını düzenlerken inanç, ibadet, ahlâk ve sosyal ilişkilerine dair ölçüleri, bu ilahî kitabın rehberliğinde belirlemekle sorumludurlar. Lakin Kur'ân'ın hayata rehberlik yapabilmesi, O'nun doğru, derinlikli ve imkânlar ölçüsünde aslî üslûbuna sadık kalınarak anlaşılmasıyla mümkündür.

Kur'ân-ı Kerîm'i doğru şekilde anlamanın en temel yolu, inmiş olduğu dil olan Arapça ve onun etrafında teşekkül eden tefsîr, hadis, kelâm, fıkıh ve belâgat gibi İslâmî ilimleri belli bir seviyede öğrenmekten geçmektedir. Cumhuriyet döneminden itibaren Kur'ân'ı doğrudan Türkçe üzerinden anlama yönündeki talepler çoğalmış; bu bağlamda 200'e yaklaşan meâl çalışması kaleme alınmış, ayrıca çok sayıda Arapça tefsîr de Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Bu eserler, Kur'ân'ın mesajını Türk okuyucuya taşımada önemli fonksiyonlar icra etmekle birlikte, metnin belâgî ve edebî derinliğini tam anlamıyla yansıtmada noktasında çeşitli sınırlılıklara sahiptir.

Bilindiği üzere Kur'ân-ı Kerîm, sadece dini hükümler ve ahlâk ilkeleri ihtiva eden bir metin değil, aynı zamanda Arap dilinin ifade gücünü zirvede temsil eden eşsiz bir edebî eserdir.

Kur'ân-ı Kerîm'de kinâye, doğrudan söylenmesi edebe uygun görülmeyen konuların inceliklerle dile getirilmesinde, bazı ahlâkî ve itikadî mesajların zihinde daha kalıcı bir etkiyle yerleşmesinde ve muhatabın tefekkürünü harekete geçirmede aktif bir rol oynar. Bu çok katmanlı yapı, kinâyeyi hem tefsîr hem de tercüme açısından hassas bir inceleme alanı hâline getirmektedir.

Ne var ki kinâyeli ifadelerin Türkçe meâllere aktarımında, çoğu zaman iki eğilimle karşılaşılacaktır. Birinci eğilim, lafzî büyük ölçüde koruyarak kinâyeyi doğrudan çevirme yolunu tercih etmekte; bu durumda âyetin alt katmanlarda ima ettiği anlamlar okuyucuya açıkça yansıyamabilmektedir. İkinci eğilim ise, kinâyenin kastettiği anlamı doğrudan ifade ederek açıklayıcı bir dil kullanmakta, fakat bu kez de âyetinin özgün belâgat havası ve dolaylı anlatımın sağladığı incelik kısmen kaybolmaktadır. Her iki yaklaşım da kendi içinde bazı avantaj ve dezavantajlar barındırmakta; dolayısıyla kinâyeli âyetlerin tercümesinde dengeli ve bilinçli bir yönetime duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır.

Bu tez çalışmasının ana hedefi, Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan kinâye sanatı içeren bazı âyetleri tespit ederek bunların Türkçe meâllerde nasıl karşılandığını incelemektir.

Bu yönüyle çalışma, başta meâller üzerinden Kur'ân'la muhatap olan çağdaş okuyucunun, karşılaştığı farklı ifadeleri ve özellikle kinâyenin görülmesini sağlamak, hem de Kur'ân belâgatına dair literatüre mütevazı bir katkı sunmaktır.

1.1. Araştırmanın Konusu

Araştırmamızın temel konusu, Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan bazı kinâye örneklerinin tespit edilmesi ve bu kinâyeli ifadelerin Türkçe meâllere nasıl yansıtıldığının incelenmesidir. Bu çerçevede çalışma, bir yandan Kur'ân'ın belâgî yapısı içinde önemli bir yer işgal eden kinâye sanatının somut örnekler üzerinden ortaya konulmasını, diğer yandan ise bu sanatın farklı meâller üzerinde nasıl ifade edildiğini görmektir.

1.2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmamız, kinâye sanatı bulunan âyetlerle sınırlıdır. Bu araştırma, kinâye sanatı ile ilgili âyetlerin tamamını kapsamayı hedefleyen bir envanter çalışması değil; belirli sayıda âyet üzerinden yürütülen örneklem temelli bir incelemedir. Dolayısıyla çalışma, Kur'ân'daki bütün kinâyeli ifadeleri tespit etme iddiası taşımamakta; klasik belâgat ve tefsîr literatüründe kinâye kapsamında değerlendirilmiş veya kinâyeye elverişli kullanımlar olarak öne çıkan bazı âyetler etrafında sınırlandırılmaktadır. Seçilen bu âyetler, hem kinâyenin mahiyetini ortaya koymaya elverişli olmaları, hem de meâllerdeki yansımalarının karşılaştırmaya uygun bir çeşitlilik sunmaları dikkate alınarak belirlenmiştir.

Araştırmanın kapsamını belirleyen bir diğer boyut, incelemeye konu edilen meâllerle ilgilidir. Çalışmada Kur'ân'ın Türkçe meâllerinin tamamı ele alınmamış, bunun yerine hem tarihsel süreçte önemli etkisi olan hem de farklı tercüme yaklaşımlarını temsil eden sınırlı sayıda meâl seçilmiştir. Bu bağlamda araştırmamız, başta Diyanet İşleri Başkanlığı meâli, Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) meâli, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır meâli, Hasan Basri Çantay meâli, Ömer Nasuhi Bilmen meâli, A. Fikri Yavuz meâli, Süleyman Ateş meâli ve Yaşar Nuri Öztürk meâli ile sınırlıdır. Kinâyeli âyetlerin bu meâller üzerinden karşılaştırılması, hem “klasik” kabul edilebilecek meâllerle daha “çağdaş” üsluba sahip meâller arasındaki tercüme tercihlerini görmeyi hem de lafız merkezli ve anlam merkezli yaklaşımlar arasındaki farkları ortaya koymaya imkân sağlamaktadır.

Kinâye tespitinde ve seçilen âyetlerin bağlamının sağlıklı biçimde kurulmasında ise belirli tefsîr kaynakları esas alınmıştır. Araştırmanın kapsamı, bu noktada özellikle belâgat yönü güçlü ve âyetlerin üslup özelliklerine dikkat çeken klasik ve modern tefsîrlerle sınırlandırılmıştır. Bu çerçevede başta Zemahşerî'nin *el-Keşşâf*'ı, Beydâvî'nin *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*'i, Neseî'nin *Medârikü't-Tenzîl*'i, Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*'ı, İbn Âşûr'un *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*'i, Ebû Hayyân'ın *el-Bahrü'l-muhîf*'i, Zerkeşî'nin *el-Burhân*'ı ile modern dönemde kaleme alınmış Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin *Safvetü't-Tefâsîr*'i ve Vehbe ez-Zuhaylî'nin *Tefsîru'l-Münîr*'i gibi tefsîrlerde ilgili âyetlere dair yapılan değerlendirmeler esas alınmıştır. Böylece kinâyenin tespiti ve anlam katmanlarının belirlenmesinde bu ana kaynaklar çerçeve niteliği taşımakta, çalışma, bu seçili tefsîrlerle sınırlandırılmaktadır.

Bunun yanında, araştırma yalnızca kinâye sanatı ile sınırlı olup, Kur'ân'daki diğer söz sanatları (teşbih, istiare, mecâz vb.) müstakil olarak ele alınmamaktadır. Bu sanatlara ancak kinâyenin anlaşılmasına katkıda bulunduğu ölçüde ve yeri geldikçe atıfta bulunmaktadır. Yine, çalışmanın kapsamı belirli kinâyeli âyetler, sınırlı sayıda Türkçe meâl ve seçili tefsîr çerçevesinde bir inceleme olacak şekilde sınırlandırılmıştır.

Meâllerin isimleri, müellifinin isminin ya da yayınevi isminin kısaltmasıyla verilmiştir. İncelediğimiz meâller alfabetik olarak şunlardır:

A.F. Yavuz: Ali Fikri YAVUZ, *Kur'ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâl-i Ali si*, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2008.

DİB: Halil ALTUNTAŞ- Muzaffer ŞAHİN, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.

Elmalılı: Elmalılı Muhammed Hamdi YAZIR, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Türkçe Tefsîr, I-IX, Nebioğlu Basımevi, İstanbul 1960.

H. B. Çantay: Hasan Basri ÇANTAY, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Risale, 2008.

Ö. N. Bilmen: Ömer Nasuhi BİLMEN, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsîri*, I-V, İstanbul 1964.

S. Ateş: Süleyman ATEŞ, *Kur'ân-ı Kerîm'in Yüce Meâli*, Hayat Yayınları 1. bs, İstanbul 2012.

TDV: Ali ÖZEK, vd, *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1998.

Y. N. Öztürk: Yaşar Nuri ÖZTÜRK, *Kur'ân'ı Kerîm Meâli*, Hürriyet Gazetesi, İstanbul 1994.

1.3. Araştırmanın Amacı

Araştırmamızın amacı, bazı kinâye sanatı bulunan âyetleri ve bu âyetlerin mealler üzerindeki yansımalarını insanların istifadesine sunmaktır.

Araştırma, gelecekte yapılacak meâl ve tercüme çalışmalarına belâgî temelli bazı örnekler sunmayı da amaçlamaktadır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, kinâyeli âyetlerin çevirisinde nerede lafzın korunduğu, nerede ise anlamın öne çıkarıldığını sistematik olarak göstermeyi ve meâl okuyucusunun kinâye gibi belâgî sanatlarla karşı daha bilinçli ve dikkatli bir okuma tavrı geliştirmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

1.4. Araştırmanın Önemi

Bu araştırmanın önemi, Kur’ân’ın belâgî yönlerinden biri olan kinâye sanatının Türkçe meâllere yansımaları ve bu alandaki belirgin bir akademik boşluğu doldurmaya aday olmasından kaynaklanmaktadır. Kur’ân üzerine yapılan çok sayıda tefsîr, meâl ve belâgat çalışması bulunmakla birlikte, kinâyenin bizzat meâl metinlerinde nasıl karşılandığı ile ilgili çalışmalar oldukça sınırlıdır. Çoğu zaman meâl eleştirileri, genel düzeyde “kelime tercihi” etrafında şekillenmekte; kinâye gibi belirli bir söz sanatının, somut âyet örnekleri üzerinden meâllerle ilişkilendirilerek analiz edilmesi ihmal edilmektedir. Bu çalışma, tam da bu ihmal edilen noktaya dikkat çekerek literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmaya yönelik bir adım niteliği taşımaktadır.

Araştırma ayrıca, kinâye sanatının yalnızca teorik olarak tarif edilip örneklendirildiği klasik belâgat çalışmalarından farklı olarak, kinâyenin meâl pratikleriyle buluşturulmasını amaçlamaktadır. Bu açıdan çalışma, bir taraftan Zemahşerî, Beydâvî, Nesefî, Mâtürîdî, İbn Âşûr, Sâbûnî, Zuhaylî gibi müfessirlerin kinâyeli âyetlere dair yorumlarını dikkate alırken, diğer taraftan bu âyetlerin Bilmen, DİB, TDV, Elmalılı, H. Basri Çantay, A. F. Yavuz, Süleyman Ateş ve Yaşar Nuri Öztürk gibi farklı meâl müellifleri tarafından nasıl tercüme edildiğini karşılaştırmaktadır. Bu yönüyle çalışma, tefsîr literatürü ile meâl literatürü arasında köprü kuran bir nitelik taşımaktadır. Bu tür bir karşılaştırmalı yaklaşımın, hem belâgat hem de meal eleştirisi literatüründe az başvurulan bir yöntem olması, araştırmanın önemini artırmaktadır.

Sonuç olarak, bu araştırmanın önemi, Kur’ân’ın belâgî bir yönü olan kinâyenin meâllere nasıl aktarıldığını sistematik biçimde ortaya koyan çalışmalardan biri olmasında, meâl ve tefsîr literatürünü kinâye eksenli bir bakışla bir araya getirmesinde ve hem Kur’ân belâgatı hem de meâl eleştirisi alanına somut ve karşılaştırmalı veriler sunmasında kendini göstermektedir. Bu açıdan çalışma, Kur’ân’ı meâl üzerinden okumaya çalışan geniş kitlelerin, metnin edebî ve belâgî derinliğine dair farkındalıklarını artırmayı hedeflemektedir.

1.5. Araştırmada Kullanılan Yöntem

Bu araştırma, doküman incelemesi ve karşılaştırmalı metin analizi yöntemlerine dayanmaktadır. Çalışmanın temel yaklaşımı, Kur’ân-ı Kerîm’de kinâye sanatı içerdiği tespit edilen bazı âyetleri, önce klasik tefsîr ve belâgat literatürü çerçevesinde değerlendirmek, daha sonra bu âyetlerin seçili Türkçe meâllerdeki karşılıklarını sistematik biçimde karşılaştırmaktır. Çalışma süreci kinâye bağlamında yorumlanan veya kinâyeye elverişli yapılar barındırdığı belirtilen âyetler esas alınmıştır.

Âyetlerdeki kinâye sanatlarını ve bunların meâllere yansımaları şu iki aşamada ele alınmıştır:

1. Âyetteki Belâğî Yapı: Bu başlığın altında tefsîr ve belâgat kitaplarından faydalanarak, âyetteki kinâye sanatı tespit edilip bu sanatın âyete ne tür manalar kazandırdığı bulunmaya çalışılmıştır.
2. Meâl İncelemesi: kinâye sanatının meâllerdeki karşılığı, sadece kinâye sanatıyla ilgili olan kısım – meâl yazarının ismi yve meâli verildikten sonra kinâye söz sanatının ele aldığımız meâllere nasıl yansıtıldığına dair karşılaştırmalı içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

1.6. Tanımlar

Bu kısımda tezde ele alınan kavramlarla ilgili tanımlamalar açıklanmaktadır. Kullanılan temel kavramlar şunlardır:²

Kur’ân-ı Kerîm: Hz. Peygambere vahiy yoluyla indirilmiş, Mushaflarda yazılmış, mu’ciz keldamdır.

Meâl: Bir sözün mânâsının, biraz eksiğiyle ifâde edilmesidir.

Tefsîr: Kur’ân’ın kapalı yerlerini, noktalarını açıklığa kavuşturmaktır.

Te’vîl: Âyetin ön ve arkasına muvafık olduğu muhtemel mânâlardan birine rücu ettirilmesidir.

Tercüme: Bir sözü, bir dilden başka dile çevirmek demektir.

1.7. Araştırmanın Kaynakları ve Bu Araştırma ile İlgili Çalışmalar

Tezde söz sanatlarının tarifi yapılp âyetlerdeki kinâye sanatı bulunurken aşağıdaki klasik ve son dönem belâgat kitaplarından faydalanılmıştır.

Tezde;

Abdülkâhîr el-Cürcânî’nin “*Delâilü’l-İ’câz*” ve “*Esrârü’l-belâga*”;

Ebû Ya’kûb es-Sekkâkî, “*Miftâhu’l-’ulûm*”;

² Bu bölümdeki tanımların kaynakları, bu kavramların ilgili bölümlerinde ayrıntılı olarak verilecektir.

Hatîb el-Kazvînî, “*el-İzâh fî ‘ulûmi’l-belâga*;

Ali el-Carim ve Mustafa Emîn’in “*el-Belâğatü’l-Vâdîha*”;

Tezde, söz sanatlarına Kur’ân-ı Kerîm’den örnekler bulup bu sanatların ilgili âyetlere kattıkları anlamları tespit etmede şu tefsîrlerden yararlanılmıştır:

Ebü’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî (ö. 538/1144) “*el-Keşşâf ‘an Hakâiki’l-Ğavâmidî’t-Tenzîl ve ‘Uyûni’l-Akâvîl fî Vucûhi’t-Te’vîl*”

Ebü Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırnâtî el-Endelüsî (ö. 541/1147) “*el-Muharreru’l-Veciz fî Tefsîri’l-Kitâbi’l-‘Aziz*”

Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî (ö. 685/1286) “*Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*”

Ebü’l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî (ö. 710/1310) “*Medârikü’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vîl*”

Ebussu‘ûd Efendi (ö. 982/1574) “*İrşâdü’l-‘aqlî’s-selîm ilâ mezâya’l-Kur’ânî’l-Kerîm*”

Ebü’s-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el-Âlûsî (ö. 1270/1854), “*Rûhu’l-me‘ânî fî tefsîri’l-Kur’ânî’l-‘azîm ve’s-seb‘i’l-meşânî*”

Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, (1879 -1973), “*et-Taḥrîr ve’t-tenvîr*”

Vehbe ez-Zühaylî, “*et-Tefsîru’l-Münîr fî’l-‘Akîde ve’t-Teşrî‘ ve’l-Menhec*”

Muhammed Ali es-Sâbûnî, “*Safvetü’t-Tefâsîr*”

Tezin Konusuyla Bağlantılı Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri³:

Faruk GÜRBÜZ, “*Tercüme Problemleri ve Meâller*” adlı doktora tezinde evvela genel tercüme problemleri tespit etmiş, sonra da, Kur’ân-ı Kerîm’in, kelimesi kelimesine tercümesi şeklinde algılanan ve tanımlanan meâllerin, bu problemler karşısındaki durumlarını sergilemeye çalışmıştır.

Abdülcelil BİLGİN, “*Kur’ân’daki Deyimler ve Zemahşeri’nin Keşşâf’ı*” adlı doktora tezinde, tezimizin de konuları arasında yer alan mecâzları deyimler çerçevesinde ele almıştır.

Hüseyin YILDIRIM, hazırlamış olduğu “Arap Dili ve Belağatında Kinâye ve Tariz”, adlı yüksek lisans tezinde, tezimizin konularından olan ve Kur’ân-ı Kerîm’de sıkça kullanılan “kinâye” ve kinâyenin bir çeşidi olan “tariz”i ele almıştır. Kinâye’yi etraflıca tarif eden yazar, kinâyenin ta’rîz, telvîh, remz, îmâ ve işâret gibi çeşitlerinden bahsetmiştir.

Değindiğimiz bu yüksek lisans ve doktora tezleri söz sanatlarından bazılarını ele almışlar, Arap dilindeki konumlarını etraflıca incelemişlerdir. Bu sanatların Kur’ân meâllerine yansımalarını

³ Bu tezler ile ilgili bilgileri //www.tez.yok.gov.tr// adresindeki tez özetlerinden aldık.

inceleyen birkaç tez bulunmaktadır. Ancak biz adı geçen tezlerden farklı olarak tezimiz de Arap Dili Belagati söz sanatlarından kinâye sanatını ele alacak ve Kur’ân-ı Kerîm’den örnekler bulup seçtiğimize meâllerde bunların nasıl yansıdığını tespit etmeye çalışacağız.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KONU ALANI TEMEL KAVRAMLAR

2.1. Tefsîr

Sözlükte tefsîr kelimesi, “f/s/r- ف س ر” kökünden türemekte ve “açıklamak, ortaya çıkarmak” mânâsındadır. Örneğin: Kadının yüzünü açması, sabahın aydınlanması gibi kapalı bir şeyi açmak mânâlarına gelmektedir.⁴

Tefsîri, “insanoğlunun gücü nisbetinde, Yüce Allah’ın, Kur’ân-ı Kerîm’deki dileğini arayıp bulmaya yardım eden ilim dallarından” biri olarak kısaca ifade edebiliriz.⁵

Tefsîr kelimesi, “f/s/ r” kökünden türeyen bab olarak “tef’îl” bâbından gelir. “Fsr” ise sözlükte anlamı bir şeyi açıklamak, ortaya koymak, gizli olanı açmak ve üzerini kaldırmak mânâlarını ifade etmektedir.⁶

Tefsîr kelime anlamı olarak “meydana çıkarmak” ve “açıklamak” demektir. Terim olarak, insan gücünün nisbeti dahilinde yüce Allah’ın dileğini ortaya koyması (meydana çıkarması) için Kur’ân-ı Kerîm üzerinde çalışmalar yapmakta olan ilim dallarından biridir.⁷

2.2. Te’vîl

Te’vîl; “أ-و-ل” kökünden türeyen, rücû ‘(geri dönme) anlamında kullanılan ve fiil olarak tef’îl babından olan, “التأويل” masterına ait bulunan, ortaya koymak, ifade etmek, açıklamak gibi manaları mevcuttur.⁸

Te’vîl mana olarak naslarda bulunan ve bir karineye yaslanarak hakiki manasından ayrılmakta ve gelebilecek anlamlardan bir tanesine nakletmek diye de tanımlanabilmektedir.⁹

⁴ Abdülhamit Birişik, “Tefsîr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 40/281-289.

⁵ Birişik, “Tefsîr”, 40/281.

⁶ Ebü’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî (İbn Manzûr), *Lisânü’l-‘Arab*, nşr. Abdullah Ali el-Kebîr (Kahire: Dâru’l-Ma‘ârif, ts.), “f-s-r”, 7/3413.

⁷ Muhammed Abdülazîz ez-Zürkânî, *Menâhilü’l-‘irfân fî ‘ulûmi’l-Kur’ân* (Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, 1415/1995), 2/471.

⁸ Ebü’t-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya‘kûb b. Muhammed Fîrûzâbâdî (ö. 817/1415), *el-Kâmûsü’l-Muḥîṭ*, thk. Mektebu Tahkîki’t-Türâs fî Müesseseti’r-Risâle, Müessesetü’r-Risâle li’t-Tibâ’a ve’n-Neşr ve’t-Tevzî’, Beyrut, 1426/2005, s. 963.

⁹ Yusuf Şevki Yavuz, “Te’vîl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 41/27.

Lügatte “dönmek ve ulaşmak, rücu etmek, gitmek ve dönmek” mânasındaki evl mastarından ortaya çıkan te’vîl “geri getirmek, lafzı güzelce araştırıp ulaşacağı anlama koymak, bir içeriği son hedefine vardırarak şeklinde ifade edilmektedir. Terim anlam ise “naslarda ifade edilen bir sözü bir karineye dayanarak aslî anlamından alıp götürdüğü muhtemel anlamlardan birine taşımak” şeklinde ifade edilir.¹⁰

2.3. Meâl

Sözlükte “bir şeyin sonucuna varmak, dönmek, düzeltmek, ıslah etmek” gibi manalarda olan ve “e v l”, “أ و ل” kök yapısında mimli masdar olan meâl, “varılan hedef, sonuç” anlamında masdar isim olarak da ifade edilir. Ayrıca yine aynı kökten gelen te’vîl; tefsîr, kelam, fıkıh, gibi ilimlere dair kaynaklarda ise “*naslardaki bir lafza taşıdığı muhtemel manalardan birini yüklemek, kapalılığı ortaya çıkarmak, gidermek*” mânasında sıklıkla geçer.¹¹

2.4. Tercüme

Tercüme, açıklamak, çevirmek, şerh ve tefsîr gibi anlamlara gelmekle birlikte Türkçemiz de bir şahsın geçmişini ve hayatındaki önemli yerleri açıklamak gibi anlamlara da gelmektedir.¹²

Tercüme, Cevherî’ye göre sülâsî mücerred “ر ج م” bir fiil olup “bir kelâmı kendisinin yerini tutacak bir lafızla değiştirmek, onu beyan etmek” demektir.¹³

2.5. Belâgat İlmi

Klasik İslâm ilimleri sınıflandırılmasında belâgat ilmi, Arapça’nın ifade imkânlarını, fesahat ve güzel söyleyiş ölçülerini sistemleştirerek özellikle Kur’ân-ı Kerîm’in i’câzını ifade etmeyi amaçlayan temel bir alan olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bir metnin hem cümle yapısını ve anlamın beyan şeklini, hem de estetik boyutunu kuşatacak halde belâgat ilminin kendi içinde me’ânî, beyân ve bedî’ ilmi olarak bölümleri bulunur.¹⁴

¹⁰ Yavuz, “Te’vîl”, 41/27.

¹¹ Mecma’u’l-Lugati’l-‘Arabiyye, *el-Mu‘cemu’l-Vasît* (Kahire: Mektebetü’ş-Şurûki’d-Devliyye, 2004), 33.

¹² Muhammed Didâvî, *Minhâcü’l-mütercim* (Mağrib: Dâru’l-Beydâ, 2005), 29.

¹³ Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcü’l-luğa ve shâhu’l-‘Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr (Beyrut: Dâru’l-İlm li’l-Melâyîn, 1990), 5/1928.

¹⁴ Hulusi Kılıç, “Belâgat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 5:380–381.

2.5.1. Belâgat kelimesinin sözlük anlamı

Belâgat kelimesi sözlükte Arapça “بلغ” fiilinden türemiş “sözün fasih, düzgün, etkili ve açık seçik olması, maksadına uygun” mânasında mastardır ve bu “بلغ” kelimesi “*kendisiyle kastedilene erişilen şey, kişiye ulaşan şey, varmak, yeterlilik, eriştirmek, ulaştırmak*” gibi anlamlar bulundurmaktadır.¹⁵

2.5.2. Belâgat kelimesinin terim anlamı

Terim anlamında kullanılan belâgat kelimesi “meleke” ve “ilim” mânalarında kullanılır. İfadenin anlaşılır olması ve karşıdaki kişinin durumuna uygun söz söyleme sanatıdır. Yani konuma göre doğru ifadenin kullanılması, konuşanın kastettiği mânayı anlaşılır bir şekilde söylemesidir. Hem lafzın hem de mütekellimin durumu olarak kullanılan belâgat kavramı lafız olarak beyan edildiğinde kelamın açık ve amacına uygun olması; mütekellim için beyan edildiğinde ise onun kelamı belîğ olması mânalarına gelmektedir.¹⁶

2.6. Belâgat ilmi bölümleri

Belâgat ilmi bölümlerini beyân, meânî ve bedî’ olarak üç bölümden oluşmaktadır.¹⁷ Bunları kısaca tarif ettikten sonra asıl konumuza geçeceğiz.

2.6.1. Beyân

Sözlükte beyân, “بين” kökünden meydana gelmek, fasih, açık seçik olmak, beyân etmek, açık bir ifadeye kavuşmak anlamlarına gelmektedir. Karşı tarafa farklı metotlarla ifadeyi aktarmadaki kuralları araştıran ilimdir.¹⁸ Yani sözün çeşitli şekillerde ifade edilmesidir.

2.6.3. Bedî

Sözlük anlamı olarak bedî, “بدع” kökünden gelir, benzersiz olan bir şeyi keşfeden, yaratılıştaki eşi ve benzeri olmayan anlamını taşımaktadır. Belâgat terimi olarak bedî, muhatabın durumuna uygun, sözün mânasını değiştirmeden, net ve anlaşılır şekilde ifade edilen kelimelerin estetik,

¹⁵ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 1/345.

¹⁶ Nusrettin Bolelli, *Belâgat: Beyân–Meânî–Bedî’ İlimleri, Arap Edebiyatı* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2001), 28–29.

¹⁷ Kılıç, “Belâgat”, 5:382.

¹⁸ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muḥîṭ*, 1182.

zarafet ve mânâ bakımından söz inceliği ve güzelliğiyle ilgili bilgileri ve ilkeleri araştıran ilimdir.¹⁹

2.6.2. Meâni

Meâni kelimesi, mânânın çoğuludur “عَنِ” kökünden gelir. Belâgatta ifadenin anlama, muhataba, maksada uygun şekilde yerinde olma şartlarını, sözü en uygun duruma göre söylenmesini öğreten ilim dalıdır.²⁰

2.7. Kinâye

Kinâye Sanatı beyân ilmi içerisinde zikredilen önemli anlatım unsurlarından birisi olmakla beraber beyân ilminde “söz içinde zikredilen lâzım unsurla, ondan anlaşılan melzûmun kastedildiği” hakikat ve mecaz arasındaki konumu olan, lafzıyla hem hakikî mânaya hem de dolaylı biçimde kastedilen mânaya delâlet etmeye devam eden edebî sanat olarak tarif edilir.²¹

2.7.1. Kinâyenin tanımı

Kinâye, sözleri ifade edenin yaptığı iş ve sanatı ifade eden mastardır. Yani sözün kinâyeli olarak konuşulmasıdır. Söylenildiği mânâda ifade edilmekle birlikte, bu mânânın değil de asıl kastedilen mânânın hedeflendiği sözlerdir.²²

2.7.1.1. Kinâyenin sözlükte anlamı

Kinâye sözlükte, birinci baktan “كُنَّا يَكُونُ” veya ikinci baktan gelen “كُنِيَ يَكُونِي” fiilinin mastarı olup bir şeyi kendisine delalet eden farklı bir lafızla beyân etmektir.²³

Başka bir ifade ile kinâye sözlükte “ima etmek, bir şeyi başka bir şeyle kapatmak” mânasında ifade edilen kelime edebi kinâye sanatı olarak “üstü kapalı anlatmak” anlamında da ifade edilmektedir.²⁴

¹⁹ Ebû'l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdîrahmân b. Ömer b. Ahmed el-Kazvînî eş-Şâfiî, *Telhîsu'l-Miftâh*, nşr. H. Nevzat Yanık vd. (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2001), 212.

²⁰ *Mecma'u'l-Lugati'l-Arabiyye, el-Mu'cemu'l-Vasîl*, 633.

²¹ İsmail Durmuş, “Kinâye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 26/34–35.

²² Ahmed Mustafa el-Merâğî, *Ulûmü'l-belâğa* (Beyrut: Dâru'l-Kalem, ts.), 279.

²³ Ebû Abdîrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî (el-Fürhûdî), *Kitâbü'l-Ayn* (Beyrut, 1988), 5/411.

²⁴ Durmuş, “Kinâye”, 26/35.

Kinâye, lafzın anlamı dışında gelebilecek şekilde ifade ediliyor olmasıdır.²⁵

2.7.1.2. Kinâyenin ıstılahi anlamı

Kinâye, ifade edildiğinde kastedilen mâna başka bir karîne olmaksızın anlaşılamayacak derecede kapalılık bulunan kelamı ifade eden bir terim olarak kullanılır.²⁶

Kinâye, içindeki bağlantı durumundan dolayı hem gerçek anlama hem de mecaz anlama gelebilecek sözlerdir.²⁷

2.7.2. Kinâyenin rükünleri

Kinâyenin rükünleri dediğimizde iki temel unsur kastedilir. Birincisi meknîyyün bih, ikincisi ise meknîyyün anh'tır. Aşağıda bu iki ögenin her birisi hakkında kısaca bilgi verilecektir.

2.7.2.1. Meknîyyün bih

Meknîyyün bih, kullanıldığında kendisiyle kinâye yapılan sözlere denir. Misal verecek olursak; “külün çokluğu” gibidir. Meknîyyün bih cümle içinde hakiki mânada ifade edilen kelime ve terkip birimine meknî bih denir. Bir başka ifade ile meknî bih, kinâyede kullanılan söz ve ifadenin veya lafzın temel mânasıdır.²⁸ Bu tanımı şu şekilde örneklendirebiliriz; Arapların "uzun boylu" mânasında kullandıkları “هُوَ طَوِيلُ النَّجَادِ”: “o uzun kanlıdır”²⁹ ifadesindeki طَوِيلُ terkihi meknî bihtir.

2.7.2.2. Meknîyyün anh

Meknîyyün anh, kullanıldığında kendisinden sebep kinâye olan anlamdır. Misal verecek olursak Meknîyyün Bih'teki “külün çokluğu” sözü ile kastedilen “çok misafir ağırlamak” anlamındaki yapılan kinâye de Meknîyyün anh'a örnektir. Meknîyyün anh Cümle içerisinde açıkça ifade edilmeyen ancak sözle kendisine işaret edilen kelama meknî anh denilir. Yani başka bir ifadeyle meknî anh, sözle kastedilen mânasıdır.³⁰ Bu tanımı şu şekilde

²⁵ Ebü'l-Feth Ziyâüddîn Nasrullâh b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (İbnü'l-Esîr), *el-Meselü's-sâ'ir fi edebi'l-kâtibi ve's-şâ'ir*, 1/193.

²⁶ Ferhat Koca, “Kinâye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 26/37.

²⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Meselü's-sâ'ir*, 2/182.

²⁸ M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belâgat*, 3. Baskı (İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 2004), 124.

²⁹ Ebü Ya'kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr (b.) Muhammed b. Alî el-Hârizmî es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1987), 402.

³⁰ Bolelli, *Belâgat*, 171.

örneklendirecek olursak; Arapların “كَثِيرٌ رَمَادٍ الْقَدَرُ” ifadesiyle kastettikleri "konuksever" anlamı meknî anhtır.

Meknîyyün anı ile Meknîyyün bih tanımlarını şu şekilde özetleyebiliriz; hakiki ve mecâz anlamda muhtemel olan kinâye sözüne meknî bih, kinâyenin delâlet ettiği anlama da meknî 'anı denilebilir.³¹

2.7.3. Kinâyenin çeşitleri

Belâğat ilmiyle uğraşanların, kinâye sanatında işaret ettiği mâna (meknî anı) ve ait olduğu vasıtalarla göre iki bölüme ayırmışlardır. Mâna (anlam) yönüyle kinâyeyi ise: Sıfattan, mevsuftan ve nisbetten kinâye olarak üç bölüme ayırmışlar.³² Vasıtalarına göre kinâyeyi ise: Ta'rîz, Telvîh, Remz ve İmâ veya İşaret olarak dört bölüme ayırmışlar.³³

2.7.3.1. Mâna bakımından kinâye

es-Sekkâkî (626/1229), el-Kazvinî (739/1338), gibi birçok alim kinâyeyi mâna itibarıyla üç bölüme ayırmışlardır.³⁴

2.7.3.1.1. Sıfattan kinâye

Sıfattan kinâye: İlgili iki sıfattan birinin zikredilmesi ve diğerinin kastedilmesi ile meydana gelen kinâye türüne sıfattan kinâye denir. Bu sanattaki kastımız nahiv ilmindeki sıfat değildir. Burada sıfattan maksat manevi özelliklerdir. Misal: güzellik, çirkinlik, iyilik, kötülük, cimrilik, cömertlik vb. vasıflardır.³⁵

Örnek: “لَوْتَ اللَّيَالِي كَفَّهُ عَلَى الْعَصَا” “Geceler, sopa üzerine onun elini bükte” ibâresi, ihtiyarlanmaktan (yaşlanmaktan) kinâyedir.³⁶ “Ali'nin evinin kapısı herkese açıktır” sözü ile Ali'nin misafirperver biri olduğu anlaşıldığı gibi.

³¹ Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi*, 132.

³² Ebü'l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdîrrahmân b. Ömer b. Ahmed el-Kazvinî eş-Şâfiî, *el-İzâh*, 2. Baskı (Beyrut: Dârü İhyâi'l-Ulûm, 1992), 331.

³³ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 403.

³⁴ Kazvinî, *el-İzâh*, 4/247.

³⁵ Kazvinî, *el-İzâh*, 4/247.

³⁶ Bolelli, *Belâgat*, 177.

2.7.3.1.2. Mevsuttan kinâye

Mevsuttan kinâye, konu ile ilgili bir şeyin sıfatının zikredilmesi ve o şeyin kendisinin kastedilmesiyle meydana gelen kinâye türüne, mevsuttan kinâye denir.³⁷

Örnek: “Haset olan yerde huzur bulunmaz” denildiğinde bu yerin kalp olduğu kastedilmektedir.

2.7.3.1.3. Nisbetten kinâye

Nisbetten kinâye, zat (mevsuf) ve sıfatın açıkça ifade edildiği halde aralarındaki nispetin kinâye yoluyla ifade edilmesidir. Yani sıfatın mevsufa nispet yapıldığı kinâyeye denir.³⁸

Örnek: “الْيَمْنُ يَتَّبِعُ ظِلَّهُ وَالْمَحْدُ يَمْشِي فِي رِكَابِهِ”, "Onun gölgesini, bereket takip ediyor. Şeref onun deve katarında yürüyor" mânasındaki bu cümlelerde “الْيَمْنُ” “bereket” ve “الْمَحْدُ”: “şeref” sıfatlarının övülen kimseye nispet edilmesi söz konusudur.

2.7.3.2. Vasıtalar yönüyle kinâye

Belâgat alimleri kinâyeyi vasıtalar yönünden ise Ta’rîz, telvih, remz ve ima olmak üzere dört bölüme ayırmışlardır.

2.7.3.2.1. Ta’rîz

Ta’rîz lügatte; “Hedef yapmak”, bir şeyin kapalı bir şekilde söylenmesi gibi mânalara gelir.³⁹ Istilahi yönden ise Ta’rîz, mütekellimin sözü genel bir şekilde söyleyip onunla söylemediği başka bir şeyinde kastedilmiş olmasıdır.⁴⁰

Örneğin: Hz. Muhammed (s.a.v) şu şekilde buyurmuştur: “المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده”; “Müslüman, diğer müslümanların elinden ve dilinden selamette bulunduğu kimsedir.”⁴¹ Bu Hadis-i Şerif’ te Ta’rîz bulunmaktadır, çünkü müslümanlara eziyet edenin müslüman olmadığına işaret edilmiştir.⁴²

³⁷ Ali el-Cârîm – Mustafa Emîn, *el-Belâgatu’l-vâdiha* (İstanbul: Eda Neşriyat, 1993), 134.

³⁸ Seyyid Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhirü’l-belâğa fî’l-me’ânî ve’l-beyân ve’l-bedî’*, thk. Yusuf es-Sameyî (Beyrut, 1999), 288.

³⁹ Cevherî, *es-Sihâh*, 3/1087.

⁴⁰ Hâşimî, *Cevâhirü’l-belâğa*, 350.

⁴¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîh*, “İmân”, 5.

⁴² Ebû Hâmid Bahâüddîn Ahmed b. Ali b. Abdilkâfi es-Sübkî el-Mısırî, *el-İbhâc fî şerhi’l-Minhâc* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1995), 4/264.

2.7.3.2.2. Telvih

Kinâyede kastedilen hakiki anlamla kinâyeli kullanım arasında vasıtaların çok olduğu kinâyeli kullanıma “telvih” denir.⁴³

Örnek: “جبان الكلب” “köpeği korkak” ifadesinde ev sahibinin misafirlerinin çok olduğu ve köpeğinde o misafirlere alıştığı anlaşılır. Yani hane sahibinin cömertliğinin kastediliyor olması sebebiyle bu kinâyeye çeşidine telvih denir.⁴⁴

2.7.3.2.3. Remz

Kullanılan lafızların aralarındaki mesafeler arasında yolların az olup kinâyeye açık olmadığını kasteden bu ifade remz kinâyeye türüdür.⁴⁵

Örnek; هُوَ عَرِيضُ الْقَفَا “O ensesi geniştir.” Yani ensesi geniş olanın yastığı da geniştir, dolayısıyla kafası büyük ve kıt akıllı demektir.

2.7.3.2.4. İmâ veya İşâra

Kinâyede uzak ve yakın anlamlar arasındaki vasıtaların az olması kinâyenin de açık ve anlaşılır olması durumunda bu kinâyeye türüne İmâ veya İşâra denir.⁴⁶

Örnek: “جَاءَتْ مُحَنَّاؤُ الْيَدِ” “Eli kınalı geldi.” Eli kınalı diye kadından bahsedilmektedir ve ifade açıktır.

Örnek: “الْفُضْلُ يَسِيرُ حَيْثُ سَارَ فُلَانٌ”, “Fazilet, falanın yürüdüğü yerde yürüyor.” Lafzındaki nispet edilen kişinin çok faziletli olduğu bir şahıs olduğu şeklinde kinâyeye açık ve kısa yoldan ifade edilmektedir.⁴⁷

2.8. Kinâyeye – Mecaz ilişkisi

Kuran-ı kerimde kinâyeye âyetlerinin daha anlaşılır olması açısından öncelikle mecaz konusu hakkında kısaca değinmemiz gerekmektedir. Mecaz: lügatte bir yerden başka bir yere geçmek anlamına gelirken, ıstılah olarak ise; hakiki mananın anlaşılmasına engel olabilecek bir

⁴³ Sa‘düddîn Mes‘ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî et-Teftâzânî, *Muhtasarü’s-Sa‘d: Şerhu Telhîsi Kitâbi Miftâhi’l-‘Ulûm*, thk. Abdurrahman Hindâvî (Beyrut: el-Mektebetü’l-‘Asriyye, 1431/2010), 383.

⁴⁴ Ebü’l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebidî, *Tâcu’l-‘arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, 28. cilt, thk. Mahmud Muhammed et-Tanâhî (Kuveyt: Matba‘atü Hukûmeti Kuveyt, 1413/1993), 28/346.

⁴⁵ Hâşimî, *Cevâhirü’l-belâğa*, 313.

⁴⁶ Hâşimî, *Cevâhirü’l-belâğa*, 289-290.

⁴⁷ Cârîm – Emîn, *el-Belâgatu’l-vâdiha*, 133.

karineyle va'z edilmiş anlamın dışında kullanılan lafızdır.⁴⁸ Kinâye ile mecaz arasındaki fark ise, kinâye hem hakiki anlamı hemde mecazi anlamı taşıırken, mecaz ise hakikatin olmadığı bir manayı kastediyor olmasıdır.⁴⁹

أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبَحَتِ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ

*“İşte onlar, hidâyete karşılık sapıklığı satın almış kimselerdir. Bu yüzden alışverişleri onlara kâr getirmemiş ve (sonuçta) doğru yolu bulamamışlardır.”*⁵⁰

Bu âyette ifade edilen satın almak fiili hakikat manasını taşımadığından dolayı kinâye değil, değişmek anlamında mecazdır. Çünkü burada delalet ve hidâyetin satın alınabilececek metalar olmadığından dolayı kinâye ile mecaz farkı ortaya çıkmaktadır.⁵¹

⁴⁸ Cârîm – Emîn, *el-Belâgatü'l-vâdiha*, 79.

⁴⁹ Durmuş, “Kinâye”, 26/34.

⁵⁰ el- Bakara, 2/16.

⁵¹ Galip Yavuz, “Kinâyeli Anlatımın Yorumsal Değeri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2 (2006), 378.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KUR'ÂN'DAN KİNÂYE ÖRNEKLERİ VE BU ÂYETLERİN MEALLERE YANSIMASI

Kur'ân belâgatında kinâye kavramının teorik çerçevesi, önceki bölümlerde belâgat, beyân ilmi ve kinâye sanatı başlıkları altında genel hatlarıyla ortaya konulmuştur. Bu aşamadan sonra çalışmanın yönü, kavramsal ifadelerden metne dönmekte ve kinâye kabul edilen Kur'ân'daki bazı âyetler seçilerek, kinâyeli ifadenin mahiyeti açıklanacak ayrıca bunların farklı Türkçe meâllere nasıl yansıtıldığı karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

Bu genel çerçevenin ardından ilk olarak Bakara sûresi 10. âyeti kinâye sanatı açısından ele alınacaktır.

3.1. Bakara 2/10 Âyeti

فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۖ مَا كَانُوا يَكْذِبُونَ

“Kalplerinde münafıklıktan kaynaklanan bir hastalık vardır. Allah da onların hastalıklarını artırmıştır. Söyledikleri yalana karşılık da onlara elem dolu bir azap vardır.”⁵²

3.1.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette geçen “فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ” ifadesi Zemahşerî'ye göre kinâye sanatıdır. Çünkü burada hakiki anlamda kalp hastalığı kastedilmemektedir. “Hastalık” mecazîdir yani nifak, küfür, şüphe, inanç zaafı, inkâr ve bozulmuş niyetleri ifade eder. Bu ifadeyi “kalpteki şüphe ve nifak hastalığı” olarak tefsîr etmiştir.⁵³ Başka bir müfessirimiz ise âyeti “Onların kalplerinde bir hastalık vardır” kalpteki nifaktan kinâyedir. Çünkü hastalık bedeni, nifak'ta kalbi fesat eder⁵⁴ diye ifade etmiştir.

⁵² Kur'ân-ı Kerîm Meâli, çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), el-Bakara 2/10.

⁵³ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, el-Keşşâf 'an Hakkâ'iki'l-Ğavâmidî't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Akâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl: Hakikatlerin Ortaya Çıkarılması ve Yorumların Özleri (Keşşâf Tefsîri), çev. Muhammed Coşkun, Ömer Çelik, Necdet Çağır, Adil Bebek, ed. Murat Sülün (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016), 1/190–192.

⁵⁴ Vehbe ez-Zuhaylî, Tefsîru'l-Münîr, çev. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, Hamdi Arslan, Halil İbrahim Kutlay, Nurettin Yıldız (İstanbul: Risale Yayınları, 2013), 1/69.

Müfessirlerimizde es-Sâbûnî ise bu âyeti “Hastalık burada kinâyedir, bedensel değil; kalpteki şüphe ve nifakı, küfrü anlatır.”⁵⁵

3.1.2. Meâl incelemesi

Ali Fikri Yavuz (1924-1992): “...Onların kalplerinde nifak ve haset marazı vardır...”

Diyanet İşleri Başkanlığı Meâli: “... Kalplerinde münafıklıktan kaynaklanan bir hastalık vardır...”

Türkiye Diyanet Vakfı Meâli: “... Kalplerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını çoğaltmıştır. ...”

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (1878-1942): “... Kalplerinde hastalık vardır...”

Hasan Basri Çantay (1887-1964): “... Kalplerinde bir maraz vardır onların. Allah da onların marazlarını artırdı. ...”

Ömer Nasuhi Bilmen (1883-1971): “... Onların kalplerinde bir hastalık vardır. Allah Teâlâ da onlar için hastalığı artırmıştır. ...”

Süleyman Ateş (1933-...): “... Kalplerinde hastalık vardır...”

Yaşar Nuri Öztürk (1951-2016): “... Kalplerinde bir hastalık vardır da Allah onları hastalık yönünden daha ileri götürmüştür...”

Mütercimler TDV, Elmalılı, H. B. Çantay, Ö. N. Bilmen, S. Ateş, Y. N. Öztürk âyetteki “kalpte hastalık, maraz” gibi ifadelerle âyet tercüme edilmiştir ancak hastalıktan maksadın ne olduğunu beyân etmemişlerdir. Yani âyetteki kinâyeli ifadeyi açıklama yapmamışlar, mecazı olduğu gibi aktarmaya çalışmışlardır.

DİB, A. Fikri Yavuz gibi mütercimler ise “kalpte hastalık” ifadesini kısmen açıklama yaparak “nifak, haset, samimiyetsizlik” gibi anlamlar vererek mecazı açmaya çalışmışlardır. Meal önerisi: Kalplerinde bir hastalık vardır; Allah da onların hastalığını artırmıştır. Ve ne büyük bir azap çekeceklerdir, çünkü onlar (kendilerine karşı) yalancılardır.

3.2. Bakara 2/24 Âyeti

فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

“Eğer, yapamazsanız -ki hiçbir zaman yapamayacaksınız- o hâlde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının. O ateş kâfirler için hazırlanmıştır.”⁵⁶

⁵⁵ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*: Tefsîrlerin Özü, çev. Sadreddin Gümüş – Nedim Yılmaz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 1/57.

⁵⁶ el-Bakara 2/24.

3.2.1. Âyetteki belâğî yapı

Burada “فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ” “yakıtı insanlar ve taşlar olan, kâfirler için hazırlanmış ateşten sakının.” Zemahşerî bu ifadeyi “tehdit ve korkutma maksadıyla kullanılan kinâye” olarak yorumlarken,⁵⁷ Beydâvî ise bu âyeti tefsîr yaparken burada kinâye, doğrudan “cehennemde yanacaklar” diye söylemek yerine, “yakıtı insanlar ve taşlardır” sözüyle cezanın korkutuculuğunu ve dehşetini beyinlere daha iyi yerleştirmek amacıyla hem cezayı hem de alçaltıcı sonu üstü kapalı şekilde ifade eder⁵⁸ diye beyan etmektedir.

Diğer bir müfessirimiz ise “öyleyse cehennem ateşinden sakının” âyetindeki emirde inadı bırakıp itaate yönelmeyi açıktan beyân etmeyip, zorunlu gereğini işaret ederek lâzımın zikriyle melzûma irşad türünden bir kinâye olup icâz (az sözle çok mâna) ifade etmektedir⁵⁹ demiştir.

Diğer bir müfessirimiz Sâbûnî ise, “Burada kullanılan teşbih, cezanın korkunçluğunu kinâye yoluyla anlatır; insanların ve taşların yakıt olması, azabın büyüklüğünü göstermektedir” der. Bu âyette hem meydan okuma hem de hidâyete davet edilme bulunmaktadır. “Eğer ki Allah’ın yolunda ittiba etmezseniz sizleri bekleyen şiddetli bir ateş vardır” buyrularak muhatapların hidâyete ermelerinin gayesi güdülmektedir.⁶⁰

3.2.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... Onun tutuşturucu odunu (kâfir) insanlarla taşlardır. O (ateş) kâfirler için hazırlanmıştır.”

DİB: “...Yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının...”

TDV: “...Yakıtı, insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır.”

Elmalılı: “...Yakıtı insanlar ve taşlar olan, inkârcılar için hazırlanmış ateşten sakının.”

H. Basri Çantay: “... ki hiçbir zaman yapamayacaksınız artık sakının o ateşten ki onun tutarağı (odunu, çırası, ocak taşı) insanla o taştır. O (ateş) kâfirler için hazırlanmıştır.”

Bilmen: “... Onun çırası, birtakım insanlar ile taşlardır. O ateş ise kâfirler için hazırlanmıştır.”

S. Ateş: “... ki asla yapamayacaksınız, o halde yakıtı insanlar ve taşlar olan, inkarcılar için hazırlanmış ateşten sakının.”

⁵⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/288.

⁵⁸ Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl* (Beydâvî Tefsiri), çev. Abdülvehhâb Öztürk (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2013), 1/86.

⁵⁹ Ebû'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâikü't-te'vîl* (Nesefî Tefsiri), çev. Harun Ünal (İstanbul: Ravza Yayınları, ts.), 1/229.

⁶⁰ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/66.

Y. N. Öztürk: “... ki asla yapamayacaksınız- korkun o ateşten ki yakıtı insanlarla taşlardır. Küfre sapanlar için hazırlanmıştır o.”

Mütercimler A. Fikri Yavuz, DİB, TDV, “yakıtı insanlar ve taşlar” lafzındaki kinâyeden maksadın kim olduğunu, “onun tutuşturucu odunu (kâfir) dur” diye kafirlerin cehenneme atılacağını parantez içinde vermiş, Elmalılı, “taşlar olan, inkârcılar için” hazırlanmış ’tır diye cehenneme inkarcıların atılacağını mealinde yer vermiş, H. B. Çantay, ise mealinde “O (ateş) kâfirler için” diye cehennemde yanacakların kimler olduğunu çeviride vermiş, Ö. N. Bilmen’de aynı şekilde mealindeki kinâyeli ifadeyi “O ateş ise kâfirler için” diye çeviri yapmış ve S. Ateş ise kinâyeli ifadeyi “inkarcılar” olduğunu, Y. N. Öztürk’te ifadeyi “küfre sapanlar cehennemde odun olacak, yanacaklardır” diye âyetteki mecazi yönünü açmaya çalışmıştır.

Meal önerisi: Ama eğer bunu yapamazsanız -ki kesinlikle yapamazsınız- o zaman yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten korkun; o ateş, imanı reddedenler için hazırlanmıştır.

3.3. Bakara 2/66 Âyeti

فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ

“Biz bunu, hem onu görenlere, hem de sonra geleceklere bir ibret ve Allah’a karşı gelmekten sakınanlara da bir öğüt kıldık.”⁶¹

3.3.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette geçen “نَكَالًا” kelimesi, sözlükte “ibret, cezalandırma, caydırıcı azap” anlamlarına gelir.

Müfessirler bu kelimenin, doğrudan “azap” kavramını ifade etmediğini, onun sonuçlarını, yani başkalarına ibret ve caydırıcılık yönünü ön plana çıkardığını belirtmişlerdir.⁶²

Diğer bir kaynakta ise “nakâl” kelimesinin burada kinâye yoluyla kullanıldığını, kastedilenin geçmiş kavimlerin helâk edilmesi ve bu cezanın diğer insanlar için ibret vesilesi kılınması olduğunu söyler.⁶³

Âyetindeki : “hadiseyi bizzat görenlere ve sonradan görenlere” lafız, önce gelenlerden ve sonra gelecek olanlardan kinâyedir⁶⁴ diye ifade ederken müfessirlerimizden

⁶¹ el-Bakara 2/66.

⁶² İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, 9/68.

⁶³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/400.

⁶⁴ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 1/158.

Sâbûnî ise مَا بَيَّنَّ يَدَيَّهَا وَمَا خَلَقَهَا “Âyette kastedilen "Öncekilere ve sonrakilere" ifadesinde, yaşanan hadiselerden öncesi ve sonrası olarak yeryüzüne gelen yaratılmışlardır der.⁶⁵

3.3.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “Biz, o azâbı; onlarla bulunanlara, onlardan sonra gelip duyanlara, ibret ve takvâ sâhibi müminlere de bir nasihat kıldık.”

DİB: “Biz bunu hem onu görenlere hem de sonra geleceklere bir ibret ve Allah’a karşı gelmekten sakınanlara da bir öğüt kıldık.”

TDV: “Biz bunu (maymunlaşmış insanları), hadiseyi bizzat görenlere ve sonradan gelenlere bir ibret dersi, müttakîler için de bir öğüt vesilesi kıldık.”

Elmalılı: “Bu ibret dolu cezayı öncekilere ve sonrakilere bir ders, korunacaklara da bir nasihat, bir öğüt yaptık.”

H. Basri Çantay: “... Onu hem önündekilere (o zaman hazır olanlara), hem ardındakilere (sonradan geleceklere) ibret verici ceza ve (mü'minlerden) takvaya erenlere de bir öğüt yaptık.”

Bilmen: “Artık bunu o zamandakilere ve ondan sonrakilere bir ibret, muttakiler için de bir nasihat kıldık.”

S. Ateş: “Ve bunu, önündekilere ve ardından geleceklere ibret bir ceza, (Allah'ın azabından) korunanlara da bir öğüt yaptık.”

Y. N. Öztürk: “Bu durumu, o zamankilere ve onların ardından geleceklere ibret dolu bir ceza, takva sahiplerine de bir öğüt yaptık.”

Mütercimlerden “nakâlen”ı “ibret verici ceza” ifadesini Y. N. Öztürk, S. Ateş, H. Basri Çantay kinâyeyi sadece ibret diye geçmemişler ceza olduğunu da çeviride beyân etmişlerdir.

Elmalılı, A. Fikri Yavuz, DİB, TDV, Ö. N. Bilmen ise “nakâlen”ı sadece “ibret, öğüt ve nasihat” olarak mâna vermekle kalmışlar. Mecazı kısmi olarak beyan etmişler.

Dolayısıyla meallerin ortak yönü lafız sadakati olmakla beraber, “nakâl” kelimesinin asıl kastedilen anlamı olan azap ve cezalandırma yönüne işaret edilmemiştir. Bu durum, kinâye sanatının çevirilerde tam olarak yansıtılamadığını göstermektedir.

⁶⁵ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/109.

3.4. Bakara 2/101 Âyeti

وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِندِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللَّهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

“Onlara, Allah katından ellerinde bulunan Kitab’ı (Tevrat’ı) doğrulayıcı bir peygamber gelince, kendilerine kitap verilenlerden bir kısmı, sanki bilmiyorlarmış gibi Allah’ın Kitab’ını (Tevrat’ı) arkalarına attılar.”⁶⁶

3.4.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette ifade edilen “وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ” (arkalarına atmak) ifadesini Zemahşerî, hakikatte kitabı fizikî olarak arkaya atmak değildir. Burada kastedilen, Allah’ın kitabını terk etmek, hükümlerini hiçe saymak ve ona sırt çevirmektir. Mecâz-ı aklî yönüyle terk etmeye delalet ettiğini belirtmiştir.⁶⁷ “وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ” "onu arkalarına atıp terk ettiler" ifadesi herhangi bir şeyden yüz çevirenler ve gönülsüz olanlar için söylenen bir atasözüdür. Bu âyette de Tevrat'tan tamamıyla yüz çevirenlerden kinâyedir⁶⁸ diye ifade edilirken başka bir müfessirimiz ise “وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ” Araplar, vazgeçtiklerini kesin olarak ifade etmek için "Onu arkaya attı" cümlesini kullanırlar. Burada arkaya atılan şeye artık bakılmaz. Bu ifade de asıl kastedilen kinâye, Yahudilerin Tevrat'ın hükümlerinden vazgeçmelerinden kinâyedir, der.⁶⁹

3.4.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “...Tevrat’ı arkalarına attılar ve ondan yüz çevirdiler.”

DİB: “... Allah’ın Kitabı’nı (Tevrat’ı) arkalarına attılar.”

TDV: “... Sanki Allah’ın kitabını bilmiyormuş gibi onu arkalarına atıp terk ettiler.”

Elmalılı: “... Allah’ın kitabını sırtlarından geriye attılar...”

H. Basri Çantay: “... Allah’ın Kitabını sırtlarının arkasına atmış (ondan yüz çevirmiş)tir.”

Bilmen: “... Sanki bilmiyorlarmış gibi Allah’ın kitabını arkalarına atıverdiler.”

S. Ateş: “... Allah’ın Kitabını sanki bilmiyorlarmış gibi, sırtlarının arkasına attılar.”

Y. N. Öztürk: “... Allah’ın Kitabı’nı hiç bilmiyorlarmış gibi kaldırıp arkalarına attılar.”

⁶⁶ el-Bakara 2/101.

⁶⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/460.

⁶⁸ Zuhaylî, *Tefsîru’l-Münîr*, 1/210.

⁶⁹ Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 1/145.

Mütercimlerden DİB, Ö. N. Bilmen, S. Ateş, Y. N. Öztürk âyetteki “(Kitabı) arkalarına/sırtlarının arkasına atmak” lafzına korumuşlar kinâyenin mecazi yönüne açıklama getirmemişlerdir.

A. Fikri Yavuz, TDV, Elmalılı, H. B. Çantay gibi mütercimlerde âyetinin lafzına sadık kalmakla beraber Lafzı verirken “yüz çevirdiler, terk ettiler, bilmiyormuş gibi yaptılar” gibi kısmi açıklamalar yapmakla yetinmişlerdir.

Âyetin belâğî gücü, inkârın ve ihanetin “kitabı arkaya atmak” gibi bedensel bir hareketle anlatılmasındadır. Bu, terk etmenin küçültücü bir şekilde tasviridir. Meallerin sadakati takdire değer, fakat edebî yönü yansıtmamaktadır.

Meal önerisi: Kitap Ehli'nden bir grup, sanki bilmedikleri bir şeymiş gibi, Allah'ın Kitabını arkalarına attılar!

3.5. Bakara 2/115 Âyeti

وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولُوا فَتَمَّ وَجْهُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

“Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah’ındır. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”⁷⁰

3.5.1. Âyetteki belâğî yapı

“فَتَمَّ وَجْهُ اللَّهِ”, “Allah’ın yüzü oradadır” âyeti, “Te’vîlâtü’l-Kur’ân”da kinâye sanatının örneklerindendir. Buradaki “yüz” (vech), Allah’ın zâtı ve rahmeti anlamında mecâz-ı mürsel yoluyla kullanılmıştır. Allah’a mekan isnad olmadığından dolayı, “yönü”, “yüzü” gibi ifade Allah’ın kudretinin “Allah’ın rızası” ve ilminin her yönde olduğu gibi anlamlar kinâye olarak anlaşılabilir.⁷¹

Müfesssirlerimizden Sâbûnî ise bu âyeti Allah’ın mekânla sınırlanmadığını ve “yön” ifadesi ise Allah’ a yönelişi ona ibadet etmeyi kasteden bir kinâyedir⁷² der.

⁷⁰ el-Bakara 2/115.

⁷¹ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkindî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, çev. Bekir Topaloğlu, ed. Yusuf Şevki Yavuz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020), 1/245.

⁷² Sâbûnî, *Safvetü’l-Tefâsîr*, 1/155.

3.5.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: "...Allah'a ibadet yönüdür..."

DİB: "... Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır..."

TDV: "... Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zatı) oradadır. Şüphesiz Allah'ın rahmeti ve nimeti geniştir, O her şeyi bilendir."

Elmalılı: "... Artık nereye dönerseniz dönün, orası Allah'a çıkar..."

H. Basri Çantay: "... Nereye (hangi semte) döner, yönelirseniz Allah'ın yüzü (kıblesi) oradadır. Şüphe yok ki Allah vâsi'dir hakkıyla bilicidir."

Bilmen: "... Artık hangi bir yerde yüzünüzü kibleye çevirirseniz vech-i İlâhî oradadır. Şüphe yok ki Allah Teâlâ vâsidir, alîmdir."

S. Ateş: "... Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zatı) oradadır. Şüphesiz Allah'ın rahmeti ve nimeti boldur. O (her şeyi) bilendir."

Y. N. Öztürk "...O halde nereye dönerseniz orada Allah'ın yüzü vardır. Allah Vâsi'dir, varlığı sürekli genişletip büyütür; Alîm'dir, her şeyi en iyi biçimde bilir."

Mütercimlerden DİB, Ö. N. Bilmen, Y. N. Öztürk "Allah'ın yüzü, vech-i İlâhî" diye âyetteki kinâye lafzını muhafaza etmiş belaği yönü açıklanmamıştır.

TDV, H. Basri Çantay, S. Ateş gibi mütercimler kısmi olarak açıklama yaparken A. Fikri Yavuz, Elmalılı gibi mütercimler de kinâye âyetindeki "Allah'ın yüzü" ifadesini "Allah'a ibadet yönü, zatı, kıblesi, Allah'a çıkar, itaat ciheti" diyerek lafzı bırakıp mecazı açıklamışlardır.

3.6. Bakara 2/133 Âyeti

أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَاللَّهُ أَبَانُكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَٰهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

"Yoksa siz Yakub'un, ölüm döşeğinde iken çocuklarına, "Benden sonra kime ibadet edeceksiniz?" dediği, onların da, "Senin ilâhına ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhı olan tek bir ilâha ibadet edeceğiz; bizler O'na boyun eğmiş müslümanlarız." dedikleri zaman orada hazır mı bulunuyordunuz?"⁷³

⁷³ el-Bakara 2/133.

3.6.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette “حَضَرَ يَغُثُّوبَ الْمَوْتُ” (Yakub’a ölüm geldi) ifadesi geçmektedir. Ölümün “gelmesi” âyetini Zemahşerî, bu ifadeyi Arapların “falancaya ölüm hazır oldu” şeklinde deyimsel olarak kullandığını belirtir.⁷⁴

“حَضَرَ يَغُثُّوبَ الْمَوْتُ” ibâresi, ölüm vaktinin öncesinden kinâyedir. Zîra ölüm vâki olduğu zaman herhangi bir şey söylenemez.⁷⁵

Müfessirlerimizden Sâbûnî ise “ölümün yaklaşması kinâye ile anlatılmıştır; çünkü hakiki anlamda ölüm bir şahıs gibi ‘gelmez’, fakat yaklaşır”, “حَضَرَ يَغُثُّوبَ الْمَوْتُ” ifadesinde, ölümün belirtilerinden ziyade ölüm zikrediliyor olması da güzel bir kinâyedir, der.⁷⁶

3.6.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “...Yakub'a ölüm hâli geldiği vakit...”

DİB: “Yoksa siz Yakub’un, ölüm döşeginde iken...”

TDV: “Yoksa Yakub'a ölüm geldiği zaman siz orada mı idiniz?”

Elmalılı: “...Yakub'a ölüm hali gelip çatdığı zaman...”

H. Basri Çantay: “... Ölüm Yakub’un önüne geldiği vakit...”

Bilmen: “... Yakub'a ölüm geldiği zaman...”

S. Ateş: “Yoksa siz, Ya'kub'a ölüm (hali) geldiği zaman orada mı idiniz?”

Y. N. Öztürk: “Yoksa siz, Yakub'a ölümün gelip çatışına tanıklar mıydınız?”

Mütercimlerden ölümün gelmesi ifadesini DİB; “ölüm döşeginde iken”, Elmalılı, S. Ateş, A. Fikri Yavuz “ölüm hâli” ölecek kişinin işaretleri, artık ruhu teslim etmek için çok az bir zamanının kaldığı anlamında çeviri vererek kinâyenin açıklamasına katkı yapmışlardır.

Mütercimlerden, Bilmen, Çantay, Y. N. Öztürk ise “ölüm gelip çatı” ifadesindeki mecazı biraz daha belirginleştirse de kinâye yönü doğrudan açıklanmamıştır. Âyet, ölümün gelişini kişileştirerek güçlü bir anlatım kullanır. Bu, ölümün kaçınılmazlığını ve ciddiyetini yansıtır. Mealler sadıktır fakat, edebî derinlik görünmez.

⁷⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/522.

⁷⁵ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 1/285.

⁷⁶ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/171.

3.7. Bakara 2/162 Âyeti

خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ

“Onlar ebedî olarak lânet içinde kalırlar. Artık ne kendilerinden azap hafifletilir, ne de yüzlerine bakılır.”⁷⁷

3.7.1. Âyetteki belâğî yapı

Tefsîrde “لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ” (onlardan azap hafifletilmeyecek) ve “وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ” (kendilerine mühlet verilmeyecek) lafzı, kinâye yoluyla ilâhî gazabın sürekliliği ve rahmetin kesintisizliğini beyan etmektedir. Âyette “azabın hafifletilmemesi” ve cezanın sürekliliğine, “mühlet verilmemesine”, Yüce Allah’ın kıyamet günü inkarcıların yüzlerine bakmayacağı, gazaba uğrayacakları ve böylelikle onları tahkir etmekten ve cezanın ise giderek artacağından kinâye yapılmıştır.⁷⁸

3.7.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... Onlardan ne azap hafifletilir ne de kendilerine göz açtırılır.”

DİB: “... Kendilerinden ne azap hafifletilir ne de yüzlerine bakılır.”

TDV: “... Ne azapları hafifletilir ne de onların yüzlerine bakılır.”

Elmalılı: “...Ne azapları hafifletilir ne de kendilerine göz açtırılır.”

H. Basri Çantay: “Onun (o lânet’in yahut cehennem) içinde ebedî kalıcıdır onlar. Onlardan âzab da hafifletilmez. Kendilerinin yüzlerine de bakılmaz.”

Bilmen: “Orada ebedî bir halde kalacaklardır. Onlardan azap hafifletilmez ve kendilerine asla nazar olunmaz.”

S. Ateş: “... Ne kendilerinden azap hafifletilir ne de onlara fırsat verilir.”

Y. N. Öztürk: “... Ne azapları hafifletilir ne de yüzlerine bakılır.”

Mütercimlerden DİB, TDV, H. Basri Çantay, Ö. N. Bilmen, Y. N. Öztürk âyetteki “yüzlerine bakılmaz / nazar olunmaz / gözetilmez” lafzını korur kinâyenin mecazi yönüne açıklama yapmamışlardır.

A. Fikri Yavuz, Elmalılı, S. Ateş ise “Azap hafifletilmez, bakılmaz” ifadesinde ki mecazi yönüne açıklama yapılarak “göz açtırılmaz, mühlet verilmez, fırsat verilmez, ebedî lânet içinde kalacaklar şeklinde açıklama yapmışlardır.

⁷⁷ el-Bakara 2/162.

⁷⁸ Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tûnisî (İbn Âşûr), *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dârü Sahnûn, 1984), 2/275.

Mealler, genel anlamı korumakla birlikte, kinâye yönünü çoğu zaman açıklamamışlardır. Bu durum, âyetin belâğî derinliğinin meâllerde tam yansıtılamadığını göstermektedir.

Meal önerisi: Onlar orada kalacaklar: Cezaları hafifletilmeyecek, onlara mühlet verilmeyecek.

3.8. Bakara 2/168 Âyeti

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ۚ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ

“Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerin helâl ve temiz olanlarından yiyin! Şeytanın izinden yürümeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır.”⁷⁹

3.8.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette geçen ifade de “وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ” şeytanın adımlarına uymayın lafzı, kinâye sanatının önemli bir örneğidir. Bu âyetteki “şeytanın adımları” beyanı, şeytanın vesvesesi, yönlendirmesi ve günaha iten yolları mânasında kinâye yoluyla kullanılmıştır. “Adımlar” kelimesi, hakiki mânadaki yürüyüş yapmakta ki adım değil, şeytanın hilelerini, yöntemlerini, saptırma yollarını ve şeytani vesveselerine kapılmaktan kinâyedir.⁸⁰

3.8.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “...Şeytanın izini takip etmeyin. Çünkü o, hakikaten size apaçık bir düşmandır.”

DİB: “... Şeytanın izinden yürümeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır.”

TDV: “... Helâl ve temiz olanlarından yiyin, şeytanın peşine düşmeyin; zira şeytan sizin açık bir düşmanınızdır.”

Elmalılı: “...Şeytanın adımlarına uymayın...”

H. Basri Çantay: “... Şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o, size hakikaten apaçık bir düşmandır.”

Bilmen: “... Helâl, tertemiz olanlarını yiyiniz. Ve şeytanın adımlarına tâbi olmayınız. Şüphe yok ki o sizin için pek açık bir düşmandır.”

S. Ateş: “... Helal ve temiz şeylerden yiyin, şeytanın adımlarını izlemeyin; çünkü o, sizin apaçık düşmanınızdır.”

Y. N. Öztürk: “... Şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o size açık bir düşmandır.”

⁷⁹ el-Bakara 2/168.

⁸⁰ Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, en-Nehru'l-mâd min el-Baḥri'l-muḥîṭ, thk. Ömer el-Es'ad (Beyrut: Dârü'l-Cil, 1995), 2/101.

Mütercimlerden Elmalılı, H. Basri Çantay, Ö. N. Bilmen, S. Ateş, Y. N. Öztürk “Şeytanın adımları” ifadesindeki kinâye yönüne açıklama yapmamışlar mecazı muhafaza etmişlerdir.

A. Fikri Yavuz, DİB, TDV gibi mütercimlerde lafza ve mânaya sadıkla kalmışlar sadece adımları yerine peşinden, izinden gibi lafızlar kullanmışlardır.

Mealler lafzî olarak doğru olsada, “adımlar” kelimesinin şeytanın vesvese, hile ve yöntemleri anlamına gelen kinâyesi genellikle açıklanmamıştır.

3.9. Bakara 2/187 Âyeti

أَحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ ۚ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ ۚ هُنَّ أَعْيُنٌ عَلَىٰكُمْ فَمَنْ عَفَا عَنْكُمْ ۖ فَالْأَنۢبَاءُ بِأَشْرُوهُنَّ وَأَبْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ ۚ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ۚ ثُمَّ أَتُوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ ۚ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ ۚ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لِّلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

“Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz. Allah, (Ramazan gecelerinde hanımlarınıza yaklaşılarak) kendinize zulmetmekte olduğunuzu bildi de tövbenizi kabul edip sizi affetti. Artık eşlerinize yaklaşın ve Allah’ın sizin için yazıp takdir etmiş olduğu şeyi arayın. Şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye (tan yeri ağarınca) kadar yiyin, için. Sonra da akşama kadar orucu tam tutun. Bununla birlikte siz mescitlerde itikâfta iken eşlerinize yaklaşmayın. Bunlar, Allah’ın koyduğu sınırlardır. Bu sınırlara yaklaşmayın. Allah, kendine karşı gelmekten sakınsınlar diye, âyetlerini insanlara böylece açıklar.”⁸¹

3.9.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette geçen “الرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَائِكُمْ” (kadınlarınıza yaklaşmak) ifadesinde kast edilen cinsel ilişkidir. Arapçada cinsel birliktelik çoğunlukla kinâye yoluyla ifade edilir. Zemahşerî bu lafzın açıkça söylenmeyip kinâye ile dile getirildiğini vurgularken,⁸² Beydâvî ise bu âyette geçen Refes kelimesinin cimadan kinâye olduğunu ifade eder.⁸³

Başka bir müfessirimiz ise, الرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَائِكُمْ Refes, cinsi beraberlikten kinâyedir. “Yaklaşmak ifadesi doğrudan söylemek yerine kinâye yoluyla cinsel münasebeti kasteder; bu da Kur’ân’ın edebini gösterir” der.⁸⁴

⁸¹ el-Bakara 2/187.

⁸² Zemahşerî, el-Keşşâf, 1/622.

⁸³ Beydâvî, Envâru’-t-tenzîl, 1/250.

⁸⁴ Sâbûnî, Safvetü’-t-Tefâsîr, 1/220.

3.9.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... Oruç gecesini, kadınlarınıza yaklaşmanız size helâl kılındı. Onlar, sizin için...”

DİB: “... Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar, size örtüdürler...”

TDV: “... Kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı...”

Elmalılı: “... Oruç gecesini kadınlarınıza yaklaşmanız, size helâl kılındı...”

H. Basri Çantay: “... Kadınlarınıza yaklaşmak size helâl edildi...”

Bilmen: “... Sizin için oruç gecesini kadınlarınızla mücâmaatta bulunmak helâl kılındı. Onlar sizin için libastır. ...”

S. Ateş: “... Oruç gecesini, kadınlarınıza yaklaşmak, size helal kılındı. Onlar sizin elbisenizdir...”

Y. N. Öztürk: “... Oruç gecesini kadınlarınıza cinsel yaklaşım size helal kılınmıştır. Onlar sizin için giysidir/eştir...”

Mütercimler DİB, TDV, Elmalılı, H. B. Çantay, S. Ateş, A. Fikri Yavuz âyetle “Kadınlarınıza yaklaşmak” ifadesinin kinâye yönünü açmamışlar lafzı aynen aktarmışlardır.

Mütercim Y. N. Öztürk ise “Yaklaşmak” ifadesini olduğu gibi bırakarak cinsel birliktelik, cinsel yaklaşım diye ifade ederek kinâyenin mecazı yönünü açmıştır.

Meallerde lafız aynı şekilde aktarılmıştır. Ancak bu ifade kinâyelidir ve cinsel ilişkiye işaret etmektedir. Mütercimler, kinâyeyi açıklamadan bırakmış, lafzî çeviriyi tercih etmişlerdir.

Âyet, doğrudan söylemek yerine kinâye kullanarak edebe dikkat çekmiştir. Bu, Kur’ân’ın üslup inceliğidir. Mealler sadık fakat kinâye yönü belirsizdir.

3.10. Bakara 2/206 Âyeti

وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ ۚ وَلَيْسَ الْمِهَادُ

“Ona “Allah’tan kork” denildiği zaman, gururu onu daha da günaha sürükler. Artık böylesinin hakkından cehennem gelir. O ne kötü yataktır!”⁸⁵

3.10.1. Âyetteki belâğî yapı

Medârikü’t-Tenzîl’de bu âyetin, “o ne kötü yataktır” sözü beşikten kinâyedir. Çünkü yatak insanın en emniyette olduğu alanıdır, yani ahirette kalacağı yeri ne kerihdir, kötüdür diye amellerinin kötü olduğuna, onları şaşırtarak dikkat çekmektedir. Bu uyarılar müminlere müjde iken kafirlere karşı da tehdittir. Ancak kibirli kimseler ise uyarılardan etkilenmemekte hatta

⁸⁵ el-Bakara 2/206.

kibirlerinden günahı dahi savunmaya kalkmaktadırlar anlamında kinâye yapılmıştır⁸⁶ diye ifade ederken “Safvetü’t-Tefâsîr”de ise yatak ve döşek olarak burada bir hakaret ve alay etme ifadesi vardır. Kastedilen ise inat, kibir ve gurur yapması ve günahlarını savunması sebebiyle cehennem kinâye olarak ifade edilir.⁸⁷

3.10.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “...Ve o cehennem ne kötü bir yataktır.”

DİB: “... Artık böylesinin hakkından cehennem gelir. O ne kötü yataktır!”

TDV: “... Ona cehennem yeter. O ne kötü yerdir!”

Elmalılı: “...Cehennem de onun hakkından gelir. O ne kötü bir yataktır!”

H. Basri Çantay: “... İşte öylesine cehennem yetişir. O, hakikat ne kötü yataktır!..”

Bilmen: “... Kendisini günah ile izzet-i nefis yakalar. Artık ona cehennem kâfidir. Ve ne fena bir yataktır.”

S. Ateş: “... Gururu, kendisini günaha sürükler. Artık ona cehennem yetişir; ne kötü bir yataktır o!..”

Y. N. Öztürk: “... Böylesine, cehennem yeter. Gerçekten ne kötü yataktır o!”

Mütercimler A. F. Yavuz, DİB, Elmalılı, H. B. Çantay, Ö. N. Bilmen, S. Ateş, Y. N. Öztürk “Cehennem ne kötü yataktır” âyetinin kinâye yönü açıklanmamıştır.

Sadece TDV mealinde “yatak” ifadesi yerine çeviride “cehennem ne kötü yerdir” diye mecazı te’vile çalışmıştır.

Mütercimlerin çoğunluğunun kinâyeli âyetini çevirmeyip olduğu gibi naklettiklerini görmekteyiz, bu da gösterir ki Kur’ân-ı Kerîm mealleri, kinâye bulunan âyetlerin mânalarını verirken yetersiz kalabileceğini, tefsîrlere de bakılmasında fayda olunacağını düşünmekteyiz.

Meal önerisi: Ona "Allah'tan kork" denildiğinde, kibrine kapılarak daha fazla suç işler. Cehennem ona yeter; ne kötü bir yerdir!

3.11. Bakara 2/209 Âyeti

فَإِنْ زُلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمْ الْبَيِّنَاتُ فَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“Size apaçık deliller geldikten sonra, eğer yine de yan çizerseniz, bilin ki Allah, gerçekten mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁸⁸

⁸⁶ Nesefî, *Medârikü't-tenzîl*, 2/12.

⁸⁷ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/240.

⁸⁸ el-Bakara 2/209.

3.11.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette “kaymak” (كَلَّ) fiili, iman ve itaatten sapmak, doğru yoldan çıkmak mânasında yani âyette kişi açıkça dini benimseyip girdikten sonra inkara düşmesi haline “ayağı kaymak” olarak kinâye nitelenmektedir. Bu tür ifadelerin Kur’ân’da özellikle “tazîm ve tehdit” amacıyla kullanıldığını, burada asıl muhatabın ehli kitap olduğu kinâye yapılarak belirtilmiştir.⁸⁹

3.11.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “...Eğer şeriat yolundan kayarsanız bilin ki...”

DİB: “...Eğer yine de yan çizerseniz...”

TDV: “Size apaçık deliller geldikten sonra, yine de kayarsanız, şunu iyi bilin ki Allah azîzdır, hakîmdir.”

Elmalılı: “Size bunca deliller geldikten sonra yine kayarsanız, iyi bilin ki, Allah çok güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir.”

H. Basri Çantay: “...Yine kayarsanız bilin ki şüphesiz Allah mutlak galiptir...”

Bilmen: “... Beyyineler geldikten sonra yine kayarsanız, artık biliniz ki, Allah Teâlâ şüphesiz azîzdır, hakîmdir.”

S. Ateş: “... Açık deliller geldikten sonra yine (hak yoldan) kayarsanız, bilin ki Allah daima üstündür...”

Y. N. Öztürk: “... Deliller geldikten sonra yine yan çizerseniz, şunu bilin ki Allah, tüm yüceliklerin, tüm hikmetlerin sahibidir.”

Mütercimler TDV, Elmalılı, H. Basri Çantay, Ö. N. Bilmen “Ayağınız kayarsa” ifadesini çevirirken kinâye lafzını muhafaza etmişler açıklamaya gitmemişlerdir.

A. Fikri Yavuz, S. Ateş, DİB, Y. N. Öztürk gibi mütercimler ise “ayağınız kayarsa” ifadesini kısmi olarak “Hak, şeriat, yoldan kaymak”, “yan çizmek” gibi anlamlarla açıklama yapmışlardır.

Mealleri lafzen doğrudur, ancak “kaymak” kelimesinin imanî sapma kinâyesi olduğu tam olarak açıkça çeviri yapılmamıştır.

⁸⁹ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî ez-Zerkeşî eş-Şâfiî, *el-Burhân fî ‘ulûmi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Ebü’l-Fazl İbrâhim (Kahire: Dâr İhyâ’i’l-Kütübi’l-‘Arabiyye, 1957), 2-312.

3.12. Bakara 2/222 Âyeti

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَأَعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ
التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

“Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki: “O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay hâlinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah’ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever.”⁹⁰

3.12.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette kadınların hayız hâli sorulmakta, “قُلْ هُوَ أَذًى” ifadesiyle bunun bir eziyet ve rahatsızlık olduğu bildirilmekte, ardından “فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ” denilmektedir. Buradaki “onlara yaklaşmayın” (وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ) ifadesi, cinsel münasebetten diye doğrudan söylemekten kaçınılarak, edebe riâyet için kinâye yoluyla cinsel ilişki anlamında kullanılır.⁹¹ Başka bir müfessirimiz ise (وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ) onlara yaklaşmayın. Bu ifade de onlarla cinsi olarak beraberlik yaşamayın demektir. Bu üslub Kur’ân’ın edepli anlatımının bir örneği olduğu, hakikatte muradın hayızlı kadınla cinsel ilişkinin yasaklanması olduğunu vurgular⁹² diye ifade eder.

3.12.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... Hayız (âdet) zamanında kadınlarınızdan ayrılın (cinsî münasebette bulunmayın) ve temizlenene kadar onlara yanaşmayın...”

DİB: “... Ay hâlinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah’ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın...”

TDV: “... Ay halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah’ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın...”

Elmalılı: “... Ay başı halinde olduklarında kadınlardan çekilin ve temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın...”

⁹⁰ el-Bakara 2/222.

⁹¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/708.

⁹² Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/258.

H. Basri Çantay: "... Hayız zamanında kadınlarınızla cinsî münâsebetten ayrılın, temizlendikleri vakta kadar kendilerine yaklaşmayın. İyice temizlendiler mi o zaman Allah'ın size emrettiği yerden onlara gidin..."

Bilmen: "...Artık hayız zamanında kadınlarınızdan çekiliniz. Ve onlara temizleninceye kadar yaklaşmayınız. Fakat iyice temizlendikleri vakit onlara Allah'ın size emrettiği yerden varın..."

S. Ateş: "... Adet halinde kadınlardan çekilin, temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın..."

Y. N. Öztürk: "... Hayızlı oldukları sırada kadınlardan uzak durun ve onlar temizleninceye kadar kendilerine yaklaşmayın..."

Mütercimler DİB, TDV, Elmalılı, Ö. N. Bilmen, S. Ateş, Y. N. Öztürk âyetle "temizlenince emredilen yerden gidin/ yaklaşın", "ay hâlinde yaklaşmayın" ifadesindeki kinâyeyi açmamış, edebi olarak yaklaşmak ifadesiyle yetinmişlerdir.

A. Fikri Yavuz, H. Basri Çantay gibi mütercimler ise "temizlenince emredilen yerden gidin/ yaklaşın", "ay hâlinde yaklaşmayın" ifadesini "cinsî münasebet, cinsel yaklaşım" diyerek mecazı açık anlama çevirmişlerdir.

Bu âyet, Kur'an'ın belâğî inceliğini yansıtan örneklerden biridir. Konu edebe riâyet edilmesi gereken bir durum olduğundan, doğrudan "cinsel ilişkiye girmeyin" denilmemiş; bunun yerine kinâye kullanılmıştır. Böylece hem ifade de nezaket sağlanmış hem de okuyucuya edebî bir incelik sunulmuştur. Mealler lafzı aktarmış olsa da, kinâye yönü çoğu kez gölgede kalmıştır.

3.13. Bakara 2/236 Âyeti

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتَرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ

"Kendilerine el sürmeden ya da mehir belirlemeden kadınları boşarsanız size bir günah yoktur. (Bu durumda) -eli geniş olan gücüne göre, eli dar olan da gücüne göre olmak üzere- onlara, aklın ve dinin gereklerine uygun olarak müt'a verin. Bu, iyilik yapanlar üzerinde bir borçtur."⁹³

3.13.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette geçen "مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ" (onlara dokunmamışsanız) ifadesi, doğrudan cinsel münasebettir, "dokunmak" (مَسَّ) fiili, çoğu zaman edebe riâyet için cinsel ilişkiyi kinâye yoluyla ifade etmektedir ve "dokunmanın" hakiki anlamda temas değil, cima anlamına geldiğini belirtirken,⁹⁴

⁹³ el-Bakara 2/236.

⁹⁴ Zemahşerî, el-Keşşâf, 1/756.

başka bir müfessirimiz ise “مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ” "onlara dokunmadığınız müddetçe" buyruğunu “ cinsi olarak birlikte olmadığınız takdirde” şeklinde ifade etmiş kulların kötü kelimeler değil de güzel cümleler ifade etsinler diye beyan ederken onlara edep öğreterek kinâye olarak cinsel birliktelik yerine kullanılmıştır. Bu üslubu “Kur’ân’ın edebe riâyet ederek kinâye yolunu tercih etmesi” şeklinde yorumlar.⁹⁵

3.13.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “Kendilerine dokunmadığınız yahut kendilerine bir mehir tayin etmediğiniz kadınları boşadınızsa, bunda size günah yoktur...”

DİB: “... El sürmeden ya da mehir belirlemeden kadınları boşarsanız size bir günah yoktur...”

TDV: “Nikâhtan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size mehir zorunluğu yoktur...”

Elmalılı: “... Kendilerine dokunmadan veya onlara bir mehir belirlemeksizin boşarsanız size bir vebal yoktur...”

H. Basri Çantay: “... Kendileriyle temas etmediğiniz, yahut kendilerine bir mehir ta'yin eylemediğiniz kadınları boşamışsanız (bundan) üzerinize vebal yoktur...”

S. Ateş: “... Henüz dokunmadan, ya da mehir kesmeden kadınları boşarsanız size bir günah yoktur...”

Y. N. Öztürk: “... Kendilerine dokunmadan veya onlar için herhangi bir mehir belirlemeden kadınları boşamanızda sizin için günah yoktur...”

Mütercimler A. F. Yavuz, DİB, TDV, Elmalılı, H. B. Çantay, Ö. N. Bilmen, S. Ateş, Y. N. Öztürk “Dokunmak, El sürmek, Temas” ifadesinin kinâye yönünü muhafaza etmişler, açıklamaya çalışmamışlardır.

Burada bazı mealler “dokunmak”, bazıları “temas etmek”, bazıları da “el sürmek” ifadesini tercih etmiştir. Ancak hiçbiri, bu lafzın cinsel münasebet için kinâye olduğunu açıkça belirtmemiştir.

Âyet, boşama hukukunu düzenlerken, cinsel ilişkiye girilmeden yapılan boşanmalarda günah olmayacağını bildirir. Fakat bunu açık bir dille değil, “dokunmak” kelimesiyle kinâye ederek ifade eder. Bu, Kur’ân’ın belâğî üslubunun edebe riâyet eden yönüdür. Kinâye hem sözü hafifletir hem de okuyucuda zarif bir anlam bırakır. Meal ise lafzı koruyarak doğrudan çeviri yapmaktadır.

⁹⁵ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/277.

Meal önerisi: Evlilik gerçekleşmeden veya mehirleri belirlenmeden önce kadınları boşamanızda bir sakınca yoktur; fakat onlara (uygun bir hediye) verin, ...

3.14. Âl-i İmrân 3/102 Âyeti

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ

“Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten nasıl sakınmak gerekiyorsa, öylece sakının ve siz ancak müslümanlar olarak ölün.”⁹⁶

3.14.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette: “اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ”, “Allah’tan korkmak” ifadesi sadece duygusal bir korkuyu değil, emir ve yasaklara tam anlamıyla riâyet etmeyi, kulluğun kemalini yaşamayı, çok ibadet ve teslimiyeti anlattığını ifade eden bir kinâyedir.⁹⁷

3.14.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... Allah’tan korkup sakının ve her halde müslüman olarak can verin.”

DİB: “... Allah’a karşı gelmekten nasıl sakınmak gerekiyorsa, öyle sakının ve siz ancak müslümanlar olarak ölün.”

TDV: “... Allah’tan, O’na yaraşır şekilde korkun ve ancak müslümanlar olarak can verin.”

Elmalılı: “Ey iman edenler! Allah’tan, O’na yaraşır şekilde korkun ve ancak müslümanlar olarak can verin.”

H. Basri Çantay: “... Allah’tan nasıl korkmak lazımsa öylece korkun. Sakın siz, Müslümanlar (olmak)dan başka (bir sıfatla) can vermeyin.”

Bilmen: “... Allah Teâlâ’ya bihakkın takvâ ile itikada bulununuz. Ve siz ancak Müslümanlar olduğunuz halde vefat ediniz.”

S. Ateş: “Ey inananlar, Allah’tan, O’na yaraşır biçimde korkun ve ancak Müslümanlar olarak ölün.”

Y. N. Öztürk: “... Allah’tan, kendisinden korkmaya yaraşır biçimde korkun. Müslümanlar olmanın, Allah’a teslim olmanın dışında bir hal üzere sakın can vermeyin.”

Mütercimler DİB, TDV, Elmalılı, H. Basri Çantay, Ö. N. Bilmen, S. Ateş “O’na yaraşır, hakkıyla korkun” ifadesini açıklamaya gitmeden çevirmeye çalışmışlardır.

⁹⁶ Âl-i İmrân 3/102.

⁹⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1020.

A. Fikri Yavuz, Y. N. Öztürk gibi mütercimler ise Takvâ kısmına “gerçek takvâ, tazim” vurgusu ekleyerek ikinci cümlede “teslimiyet, sebat” anlamını ekleyerek kinâye yönünü kısmi olarak açıklamaya çalışmışlardır. Meallere lafzen sadık kalmışlardır, fakat kinâyenin belâğî derinliği çoğunlukla gizli kalmıştır.

Meal önerisi: Ey iman edenler! Allah'tan hakkıyla korkun ve ancak İslamî bir halde ölün.

3.15. Nisâ 4/36 Âyeti

وَاَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا

“Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşla, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.”⁹⁸

3.15.1. Âyetteki belâğî yapı

Bu ifadelerde, müminin ahlakî kimliğini zedeleyen ve toplumsal bozulmaya yol açan kibir kinâyesi olduğunu vurgular.⁹⁹ es-Sâbûnî ise cümlesinde “مُخْتَالًا فَخُورًا” (kendini beğenen, böbürlenlen): kibirli ve küçümseyici tavır kastedilmiştir. “لَا يُحِبُّ” (Allah sevmez): Allah’ın sevmemesi, kinâye yoluyla ilâhî rahmetten mahrum bırakma ve gazap anlamına geldiğini söyler.¹⁰⁰

3.15.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... Allah, kibirli ve böbürlenlen kimseleri sevmez.”

DİB: “... Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.”

TDV: “... Allah kendini beğenen ve daima böbürlenip duran kimseyi sevmez.”

Elmalılı: “... Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseyi sevmez.”

H. Basri Çantay: “... Allah, kendini beğenen ve dâima böbürlenlen kimseyi sevmez.”

Bilmen: “... Allah, kibirli, böbürlenlen insanları sevmez.”

Y. N. Öztürk: “...Allah, kasılıp böbürlenlen şımarıkları sevmez.”

⁹⁸ en-Nisâ 4/36.

⁹⁹ Zuhaylî, *Tefsîru 'l-Münîr*, 5/63.

¹⁰⁰ Sâbûnî, *Safvetü 't-Tefâsîr*, 1/519.

Mütercimlerden DİB, A. Fikri Yavuz, Elmalılı Ö. N. Bilmen “kibir, övünme” kinâyesini açmadan mecazı muhafaza ederek vermişlerdir.

S. Ateş, Y. N. Öztürk, TDV, H. Basri Çantay gibi mütercimler ise “kibir, övünme” ifadesini “kendini beğenme, kasılma, şımarık” vb. mânalarla kinâyeyi te’vîl etmeye çalışmışlardır. Belâğat yönünden bu anlatım, hem bireysel kibri hem de toplumsal ilişkilerdeki olumsuz yansımaları güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır.

3.16. Nisâ 4/53 Âyeti

أَمْ هُمْ نَصِيبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَإِذَا لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا

“Yoksa onların hükümlanlıkta bir payı mı var? Öyle olsa, insanlara bir zerre bile vermezler.”¹⁰¹

3.16.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette “فَإِذَا لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا” (Öyle olsaydı insanlara çekirdeğin noktası kadar bile vermezler.):

“Nekîr” hurma çekirdeğinin üzerinde bulunan küçücük noktadır. Bu ifade kinâye yoluyla en küçük hakkın dahi verilmemesini anlatır¹⁰²

Beydâvî ise Yahudilerin cimriliğini ortaya koyan “onların mülkten bir payı yoktur” âyetini gerçek anlamda bir soru değil, alay etme ve reddetme mânasında bir kinâyeyi içermektedir diye ifade eder.¹⁰³ diye ifade ederken başka bir müfessir âyetteki “nekîr” ifadesinin, Allah’ın belâğat yoluyla Yahudilerin cimriliklerini en küçük detay üzerinden tasvir ettiğini ifade eder.¹⁰⁴ Bu konuda Sâbûnî’nin görüşüne baktığımızda ise “Onların aşırı derece cimri olduklarını vurgulamak kastıyla, o takdirde insanlara çekirdek noktası kadar bile bir şey vermezler”, ifadesinde cimriliklerine kinâye vardır diye dile getirildiğini söyler.¹⁰⁵

3.16.2. Meâl incelemesi

Ali Fikri Yavuz: “Yoksa, onların, mülkten (yeryüzü saltanatından) bir hissesi mi var? Öyle olsa, insanlara bir çekirdeğin zerresini bile vermezlerdi.”

DİB: “Yoksa onların hükümlanlıkta bir payı mı var? Öyle olsa, insanlara bir zerre bile vermezler.”

¹⁰¹ en-Nisâ 4/53.

¹⁰² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/158.

¹⁰³ Beydâvî, *Envâru’l-tenzîl*, 1/535.

¹⁰⁴ Zuhaylî, *Tefsîru’l-Münîr*, 5/108.

¹⁰⁵ Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 1/531.

TDV: “Yoksa onların mülkten (hükümranlıktan) bir nasipleri mi var? Öyle olsaydı insanlara çekirdek filizi (kadar bir şey bile) vermezlerdi.”

Elmalılı: “Yoksa onların mülkten bir payı mı vardır. Eğer öyle olsaydı, insanlara bir çekirdeğin zerresini bile vermezlerdi.”

H. Basri Çantay: “Yoksa onların yer yüzünün mülkü saltanatın dan bir hissesi mi var? Fakat öyle olsaydı insanlara çekirdeğin arkasındaki minik bir tomurcuğu bile vermezlerdi.”

Bilmen: “Yoksa onlar için mülkten bir nasip mi var? O halde onlar nâs’a bir çekirdek bile vermezler.”

S. Ateş: “Yoksa onların mülkten bir payı mı var? Öyle olsaydı insanlara bir çekirdek zerresi bile vermezlerdi.”

Y. N. Öztürk: “Yoksa mülkten/yönetimden bir nasipleri mi var? Eğer öyle olsa, insanlara bir çekirdek bile vermezler.”

Mütercimlerden, Elmalılı, S. Ateş, A. F. Yavuz, DİB, Ö. N. Bilmen, H. Basri Çantay, Y. N. Öztürk, TDV gibi meallere baktığımızda “nekîr” ifadesini “zerre, kırıntı, bir çekirdek filizi, tomurcuk” vb. mânalar ile te’vîl etmeye çalışmışlardır.

Mealler lafzı doğru vermektedir. Âyet, Yahudilerin cimriliklerini en küçük ayrıntı üzerinden dile getirerek güçlü bir kinâye yapar: “Mülkten pay” hükümranlılık, otorite kinâyesi, “Nekîr” en küçük şeyin dahi verilmemesi kinâyesidir. Bu üslup hem Yahudilerin karakterini ortaya koyar hem de Kur’ân’ın belâğatını güçlü bir biçimde yansıtır.

3.17. Mâide 5/11 Âyeti

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هُمْ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

“Ey iman edenler! Allah’ın size olan nimetini hatırlayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya (tecavüze) kalkışmıştı da, Allah (buna engel olmuş) onların ellerini sizden çekmişti. Allah’a karşı gelmekten sakının. Mü’minler yalnız Allah’a tevekkül etsinler.”¹⁰⁶

3.17.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette geçen “يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ”, “ellerini size uzatmak” ifadesi kinâyedir. Burada kastedilen “saldırmak, zarar vermektir” ve ellerin uzatılması mecaz yoluyla düşmanlığın eyleme dönüşmesini ifade eder.¹⁰⁷

¹⁰⁶ el-Mâide 5/11.

¹⁰⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/214-215.

“يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ”, Âyet-i Kerîme’sindeki “el uzatmak” ifadesi; şiddetli saldırmak, kırıp geçirmek ve öldürmekten kinâyedir. “Geri çekilmelerinde” alıkonulup engellenmelerinden kinâyedir.¹⁰⁸ Müfessirlerimizden Sâbûnî ise “Bu deyim, saldırı yapmak ve hücum etmek olarak ifade edilmektedir. Katletmek ve tutmak olarak kinâye yapılmıştır. Yani saldırmak teşebbüsünün kinâyeli beyanıdır” der. Ellerini geri çekmek ise men etmekten kinâyedir.¹⁰⁹

3.17.2. Meâl incelemesi

A. F. Yavuz: “... Size ellerini uzatmayı (sizi öldürmeyi) ...”

DİB: “... Size el uzatmaya (tecavüze) kalkışmıştı da ...”

TDV: “...Size el uzatmaya yeltenmişti de...”

Elmalılı: “... O (Allah) onların ellerini sizden çekmişti. ...”

H. B. Çantay: “...Size ellerini uzatmayı kurmuştu ...”

Bilmen: “...Size ellerini uzatmayı kurmuştu...”

S. Ateş: “...Size ellerini uzatmağa (saldırmaya) yeltenmişti de ...”

Y. N. Öztürk: “...Ellerini size uzatmaya niyet etmişti de...”

Meallerdeki kinâye ifadesini incelediğimizde mütercimlerden A. F. Yavuz, “size ellerini uzatmaktan” maksadın parantez içinde “sizi öldürmeyi”, DİB ve Elmalılı ise “size ellerini uzatmaktan” maksadın parantez içinde “size tecavüzü”, S. Ateş ise parantez içinde kinâyeyi “saldırmak” olarak açıklamaya çalışmıştır.

Bilmen, Çantay, TDV, Y. N. Öztürk gibi mütercimler, kinâye âyetindeki “ellerini uzatmak” ifadesine dokunmadan, edebi üslubu muhafaza ederek mecazı aynen çevirmişlerdir.

3.18. Mâide 5/64 Âyeti

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَالْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ

“Bir de Yahudiler, “Allah’ın eli bağıdır” dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlansın ve lânete uğrasınlar! Hayır, O’nun iki eli de açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun, sana Rabbinden indirilen (Kur’an) onlardan birçoğunun azgınlık ve küfrünü artıracaktır. Biz onların arasına kıyamete kadar düşmanlık ve kin saldık. Her ne zaman savaş için bir ateş

¹⁰⁸ Zuhaylî, *Tefsîru’l-Münîr*, 3/395.

¹⁰⁹ Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 1/310.

yakmışlarsa, Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışırlar. Allah, bozguncuları sevmez.”¹¹⁰

3.18.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette “يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ” (Allah’ın eli bağlıdır) ifadesinde hakikî bir bağlama kastedilmemiştir. “Elin bağlı olması” kinâyesiyle cimrilik; “ellerin açık olması” kinâyesiyle ise cömertlik kastedildiği açıklanmıştır.¹¹¹

Başka bir ifadede ise “Allah’ın eli bağlıdır” keliması elin bağlı olması cimri olduğu kinâyedir. Açık olmaları ise cömert bir kişilik olduğundan kinâyedir. Burada kullanılan kinâye sanatının, insanlara Allah’ın sınırsız rahmetini, rızık vericiliğini ve kudretini anlatmak için güçlü bir edebî araç olduğunu ifade eder.¹¹² Son olarak müfessirlerimizden Sâbûnîse âyette geçen bu sözün, Allah’ı cimrilikle niteleyen Yahudilerin bir iftirası olduğunu, Kur’ân’ın ise buna belâğatlı bir cevap verdiğini söyler.¹¹³

3.18.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... Allah'ın eli bağlıdır. (Cömert değildir.) dediler...”

DİB: “Bir de Yahudiler, Allah’ın eli bağlıdır dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlansın ve lânete uğrasınlar!..”

TDV: “Yahudiler, Allah'ın eli bağlıdır (sıkıdır) dediler. Hay dedikleri yüzünden elleri bağlanası ve lânet olasılar!..”

Elmalılı: “...Allah'ın eli çok sıkıdır dediler. Söyledikleri söz sebebiyle onların elleri bağlansın...”

H. Basri Çantay “... Allah’ın eli bağlıdır (sıkıdır) dediler...”

Bilmen: “Ve Yahûdi tâifesi, Allah'ın eli bağlanmıştı dediler. Bu dedikleriyle kendi elleri bağlandı ve lânet olundular...”

S. Ateş: “Yahudiler Allah'ın eli bağlıdır (Allah cimridir). dediler. Kendi elleri bağlandı ve söyledikleri sözden ötürü lanetlendiler...”

Y. N. Öztürk: “Yahudiler dediler ki: Allah'ın eli bağlıdır. Kendi elleri bağlandı/elleri bağlanasıcalar!..”

¹¹⁰ el-Mâide 5/64.

¹¹¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/490.

¹¹² Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 3/513.

¹¹³ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/114.

Mütercimler DİB, Ö. N. Bilmen, Elmalılı, Y. N. Öztürk âyetteki “Allah'ın eli sıkıdır” kinâyeyi, mecazı korumuşlardır.

Mütercimlerden A. Fikri Yavuz, TDV, H. B. Çantay, S. Ateş ise “Allah'ın eli sıkıdır” âyetindeki kinâyede lafzı koruyup “sıkıdır, cömert değildir, cimridir, kudret elleri” gibi anlamları parantez içinde vererek kısmi açıklama yapmışlardır.

3.19. A'râf 7/72 Âyeti

فَأَنجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَّعْنَا دَايِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ

“Bunun üzerine biz onu ve beraberindekileri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayan ve iman etmemiş olanların ise kökünü kestik.”¹¹⁴

3.19.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette “فَقَطَّعْنَا دَايِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا” (âyetlerimizi yalanlayanların kökünü kestik) ifadesi, “Kökünü kesmek” (قَطَّعَ الدَّائِرَ) ifadesi, tamamen yok etmek, neslini kurutmak, iz bırakmamak anlamında kullanılsa da bu ifadenin hakiki anlamda bir kökün kesilmesi değil, kavmin bütünüyle yok edilmesi anlamında kullanılan mecaz olduğunu söylerken,¹¹⁵ et-Tefsîru'l-Münîr'de bu ifade “dabîr” kelimesinin Arapça'da arka, son ve nesil anlamlarına geldiğini; buradaki ifadenin ise “kökünü kazımak” kinâyesiyle helâki çok güçlü biçimde tasvir ettiğini belirtir.¹¹⁶ Ayrıca Safvetü't-Tefâsîr'de de, “âyetteki ifade, âyetleri inkar edip onların tamamını yok etmek ve tam bir helâki ve iz bırakmadan yok etmeyi kinâye yoluyla dile getirmektedir” der.¹¹⁷

3.19.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... Âyetlerimizi tekzip ederek iman etmemiş olanların kökünü kestik.”

DİB: “...İman etmemiş olanların kökünü kestik.”

TDV: “...Rahmetimizle kurtardık ve âyetlerimizi yalanlayıp da iman etmeyenlerin kökünü kestik.”

Elmalılı: “... Rahmetimizle kurtardık ve âyetlerimizi yalanlayıp da iman etmeyenlerin kökünü kestik.”

H. Basri Çantay: “... Âyetlerimizi yalan sayıp îman etmemiş olanların ise kökünü kestik.”

¹¹⁴ el-A'râf 7/72.

¹¹⁵ Zemahşerî, el-Keşşâf, 2/880.

¹¹⁶ Zuhaylî, Tefsîru'l-Münîr, 4/543.

¹¹⁷ Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsîr, 1/365-421.

Bilmen: "... Âyetlerimizi tekzîp edenlerin ve imân etmiş olmayanların ise kökünü kesiverdik."

S. Ateş: "... Bizden bir rahmetle kurtardık, âyetlerimizi yalanlayanların ve inanmayacak olanların ardını kestik."

Y. N. Öztürk: "... Bizden bir rahmetle kurtardık; âyetlerimizi yalanlayanların da kökünü kestik. İnanan kişiler değillerdi onlar."

Mütercimlerden A. F. Yavuz, DİB, TDV, Elmalılı, H. B. Çantay, Y. N. Öztürk "kökünü kestik" kinâyesini muhafaza etmişler mecazi yönü korunarak çeviri yapmışlardır. Mealler, lafzı doğru yansıtmaktadır. Ancak "köklerini kesmek" ifadesinin tam helâk ve nesillerin yok edilmesi kinâyesi olduğu incelediğimiz müfessirlerin meallerinde açıklanmamıştır. Meallerde ki bu âyetteki gibi kinâye bulunan âyetlerin ise açıklanmaya ihtiyacı vardır.

Meal önerisi: Biz onu ve ona bağlı olanları rahmetimizle kurtardık; âyetlerimizi reddedenlerin ve inanmayanların köklerini ise sildik.

3.20. A'râf 7/149 Âyeti

وَلَمَّا سَقَطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِن لَّمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

"İsrailoğulları (yaptıklarına) pişman olup, gerçekten sapmış olduklarını görünce, "Eğer Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa, mutlaka ziyana uğrayanlardan oluruz" dediler."¹¹⁸

3.20.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette geçen "سَقَطَ فِي أَيْدِيهِمْ" (elleri bağlandı / ellerine düştü) ifadesi kinâye sanatıdır. Burada kastedilen, Zemahşerîye göre bu ifadenin "hayal kırıklığı ve pişmanlık" kinâyesi olduğunu belirtirken,¹¹⁹ başka bir müfessirimiz de ise "Ellerine düşmek" şiddetli pişmanlık duyması mânasında kinâyedir diye ifade eder.¹²⁰

Bu âyetteki ifadeyi diğer tefsir kaynakarından et-Tefsîru'l-Münîr'de, "ellerine düştü" ifadesinin Arapça' da şiddetli pişmanlık için kullanıldığını, kinâye yoluyla kavmin işledikleri hatayı fark edip ağır bir vicdan azabı yaşadıklarını belirtir¹²¹ diye geçmekteyken Sâbûnî gibi müfessirimiz ise "Bu tabir, İsrailoğullarının defalarca yaptığı ilah-i emre karşı isyankarlığının neticesin de bir nevi pişmanlığın, üzüntünün göstergesi olarak zikredilen bu âyette "başları elleri arasına düşürüldü" ibaresi şiddetli pişmanlığın kinâye yoluyla ifade edilmesidir" der.¹²²

¹¹⁸ el-A'râf 7/149.

¹¹⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/510-511.

¹²⁰ Beydâvî, *Envâru't-tenzil*, 2/287.

¹²¹ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 5/73.

¹²² Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/437.

3.20.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: "... Pişman oldular ve kesin olarak sapmış bulunduklarını gördüler, şöyle dediler: ..."

DİB: "... Pişman olup, gerçekten sapmış olduklarını görünce..."

TDV: "... Pişman olup da kendilerinin gerçekten sapmış olduklarını görünce dediler ki: ..."

Elmalılı: "... Elllerine kırağı düşürüldü (yaptıklarına pişman oldular), o zaman sapıtılmış olduklarını gördüler. ..."

H. Basri Çantay: "Vaktaki (buzağıya tapmaktan) çok pişman oldular ve kendilerinin muhakkak saptıklarını gördüler: ..."

Bilmen: "Vaktâ ki nedâmete düştüler ve kendilerinin hakikaten doğru yoldan çıkmış olduklarını gördüler. ..."

S. Ateş: "Ne zaman ki (pişmanlıklarından ötürü) başları elleri arasına düşürüldü ve kendilerinin gerçekten sapmış olduklarını görüp anladılar, dediler ki: ..."

Y. N. Öztürk: "Başları avuçları arasına düşürülüp de sapmış olduklarını fark ettiklerinde şöyle yakardılar: ..."

Mütercimlerden Elmalılı, Ö. N. Bilmen, S. Ateş, Y. N. Öztürk kinâye âyetindeki ifadeleri açmamışlar mecazi yönünü muhafaza edip korumuşlardır.

A. Fikri Yavuz, DİB, TDV, H. Basri Çantay gibi mütercimler ise kinâyeyi "Pişman oldular" diyerek mecazi yönüne vurgu yaparak açıklık getirmişlerdir. Mecazın belâğî yönü sadeleştirilmiştir. İncelediğimiz sekiz mealin yarısı kinâyeli ifadeyi olduğu gibi aktarma yoluna gitmiş, diğer yarısı da ifadede ne kastedildiğini beyan etmeye çalışmıştır.

3.21. Enfâl 8/37 Âyeti

لِيَمِيزَ اللَّهُ الْحَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْحَبِيثَ بَعْضُهُ عَلَى بَعْضٍ فَيَرْكُمُهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلُهُ فِي جَهَنَّمَ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ

"Allah, pis olanı temizden ayırmak, pis olanların hepsini birbiri üstüne koyup yığarak cehenneme koymak için böyle yapar. İşte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir."¹²³

3.21.1. Âyetteki belâğî yapı

et-Tefsîru'l-Münîr'de, "habîs" in kâfirleri, "tayyib" in müminleri temsil ettiğini; yani mümin ve kafirden kinâye olan bu tabirlerin edebî bir kinâye olduğunu vurgularken,¹²⁴ müfessirlerimizden

¹²³ el-Enfâl

¹²⁴ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 5/238.

Sâbûnî ise bu âyeti “الْحَيْثُ مِنَ الطَّيِّبِ” (pis olanı temiz olandan ayırmak) ifadesi burada “habîs” (pis) ve “tayyib” (temiz) kelimeleri hakiki pislik ve temizlik için değil; kötü insanlarla iyi insanların, küfürle imanın, kötü amellerle iyi amellerin ayrılması için kullanılmıştır. Yani lafız mecazîdir, kinâye yoluyla ahlâkî değerler kaydeder.¹²⁵

3.21.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “Allah murdar kâfiri, pâk mü'minden ayırt etmek için kâfirleri mağlûp eder ve...”

DİB: “...Pis olanı temiz olandan ayırmak ve pis olanların hepsini birbiri üstüne koyup yığarak cehenneme koymak için böyle yapar...”

TDV: “... Allah'ın murdarı temizden ayıklaması (mümini kâfirden ayırması) ve bütün murdarların bir kısmını diğer bir kısmının üstüne...”

Elmalılı: “... Murdarı temizden ayırt etmek ve murdar kısmını birbiri üzerine bindirip hepsini...”

H. Basri Çantay: “... ki Allah, murdarı (kâfiri) temizden (mü'minden) ayırt etsin, murdarı birbiri üstüne koyup topunu birden...”

Bilmen: “Tâ ki, Allah Teâlâ habîsi temizden ayırt etsin. Ve habîs olanın bazısını bazısı üzerine kılıp hepsini toplansın...”

S. Ateş: “... Allah, murdarı temizden ayıklasın ve bütün murdarları birbiri üzerine koyup yığsın da...”

Y. N. Öztürk: “... Böylece Allah, pisi temizden ayıracak, pis kısmı birbirleri üstüne yığıp hepsini bir yerde toplayarak...”

Mütercimler DİB, Elmalılı, Ö. N. Bilmen, S. Ateş, Y. N. Öztürk âyetle “murdarı temizden ayırmak” ifadesindeki kinâyeyi lafzen korumuşlardır. Pis kimdir, temiz kimdir diye herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

A. Fikri Yavuz, TDV, H. Basri Çantay gibi mütercimler ise “murdarı temizden ayırmak” ifadesindeki kinâyeye te'vîl ekleyerek murdarın kafir, temiz ise mümin olduğuna dair âyetin mecazi yönüne açıklık getirmeye çalışmışlardır.

Âyet, iman ile küfür ayrımını somutlaştırmak için “pis” ve “temiz” kelimelerini kinâye olarak kullanmıştır. Bu, okuyucunun zihninde ahlâkî saflığı ve kirliliği çok güçlü biçimde canlandırır. Meal öneri: Allah, günahkarları günahsızlardan ayırmak için günahkarları üst üste yığıp cehenneme atsın. İşte onlar kaybedenler olacaklardır.

¹²⁵ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/468.

3.22. Tevbe 9/43 Âyeti

عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ

“Allah, seni affetsin! Doğru söyleyenler sana iyice belli olup, yalancıları bilinceye kadar beklemeden niçin onlara izin verdin?”¹²⁶

3.22.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette “عَفَا اللَّهُ عَنْكَ” (Allah seni affetsin): “Affetme” ifadesinin aslında uyarı ve ikaz için kullanılan bir belâğat unsuru olduğunu, peygamberin şahsına bir kusur atfetmediğini ifade eder. “Hay Allah affedesice!..” beyanı, yapılmış bir hatadan kinâyedir¹²⁷ diye ifade edilirken Beydâvî ise bu âyetin yorumunda, hitabın Hz. Peygamber’e (s.a.v.) yönelik “Allah seni affetsin” ifadesi doğrudan bir “azarlama” yerine, yumuşatılmış, kinâye yollu üstü örtülü bir ikaz (ta’rîz) içerdiğini belirtir.¹²⁸

Başka bir müfessirimiz ise “Niçin onlara izin verdin” aflu kinâye yapılmış bir sanat bulunmaktadır. Burada maksadın peygamberin şahsını azarlamak değil, münafıkların samimiyetlerini sınamak olduğunu, ifadenin belâğatlı bir uyarı kinâyesi olduğunu belirtir.¹²⁹

3.22.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “...Neden beklemeyip onlara izin verdin? (Bekleyipte özünde sadık olanlarla yalancı bulunanları bileydin).”

DİB: “... Allah, seni affetsin! Doğru söyleyenler sana iyice belli olup, yalancıları bilinceye kadar beklemeden niçin onlara izin verdin?”

TDV: “... Allah seni affetti. Fakat doğru söyleyenler sana iyice belli olup, sen yalancıları bilinceye kadar onlara niçin izin verdin?”

Elmalılı: “Allah seni affetsin. Doğru söyleyenler kimler, gerçekten yalancılar kimlerdir, bunların iyice belli olmasını beklemeden niçin onlara izin verdin?”

H. Basri Çantay: “Hay Allah afiyet veresice, şu (özünde) sadık olanlar sana besbelli oluncaya ve sen o yalancıları bilinceye kadar, neden izin verdin onlara?”

Bilmen: “Allah Teâlâ seni affetsin, ne için sadâkatta bulunanlar sence tayin edinceye ve sen yalancıları bilinceye kadar (beklemeden) onlara izin verdin.”

¹²⁶ et-Tevbe 9/43.

¹²⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/90.

¹²⁸ Beydâvî, *Envâru’l-tenzîl*, 2/403.

¹²⁹ Zuhaylî, *Tefsîru’l-Münîr*, 5/406.

S. Ateş: “Allah seni affetsin; doğru söyleyenler sana iyice belli olup, yalan söyleyenleri bilmezden önce niçin onlara izin verdin?”

Y. N. Öztürk: “Allah seni affetsin; neden onlara izin verdin de beklemedin ki, doğru söyleyenler sana açık-seçik belli olsun da yalancıları bilesin.”

Mütercimlerden A. F. Yavuz, TDV, DİB, Y. N. Öztürk âyetle “Allah seni affetsin, niçin onlara izin verdin?” ifadesinde “Affetsin”, “hüznü gidersin” ve parantez içinde münafıklara diye eklemeler yapılarak kinâye yönüne kısmi te’vîl yapılmıştır.

Elmalılı, H. Basri Çantay, Ö. N. Bilmen, S. Ateş gibi mütercimler ise âyetteki “Allah seni affetsin... niçin onlara izin verdin?” lafzını koruyup kinâye yönüne sadık kalmışlardır.

Âyet, münafıkların durumunu ortaya koymak için peygambere yöneltilen belâğatlı bir uyarıdır. Bu anlatım, peygamberin şahsını değil, münafıkların niyetlerini hedef alır ve belâgat yönüyle incelikli bir edebî üslup taşır.

Meal önerisi: Doğru söyleyenleri açıkça görüp yalancıları da ortaya çıkarana kadar neden onlara ayrıcalık tanıdın?

3.23. Tevbe 9/67 Âyeti

الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِّنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ
الْفَاسِقُونَ

“Münafık erkekler ve münafık kadınlar birbirlerindendir (birbirlerinin benzeridir). Kötülüğü emredip iyiliği yasaklarlar, ellerini de sıkı tutarlar. Onlar Allah’ı unuttular; Allah da onları unuttu. Şüphesiz münafıklar, fasıkların ta kendileridir.”¹³⁰

3.23.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyetle münafıkların özelliklerinin “وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ”, “ellerini sınıksıkı tutarlar,” burada elleri sıkı tutmak hakikatte fiziksel bir tutma değil hayır, sadaka ve Allah yolunda infak konusunda cimri oldukları için böyle yaparlar.¹³¹ Bu âyeti diğer müfessirlerimizden Beydâvî, “Eli sıkı olmak” cimriliği anlatan bir kinâyedir diye ifadede bulunurken,¹³² Sâbûnî ise “وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ” âyetle “ellerini sıkı tutarlar.” ifadesi onun cimriliğini, malını harcamaktan kaçındığını kinâye yollu

¹³⁰ et-Tevbe 9/67.

¹³¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/90.

¹³² Beydâvî, *Envâru ’t-tenzîl*, 2/417.

beyan eder. Aynı şekilde kinâye yollu bir kişinin cömert, ikram sahibi olduğunu ifade etmek için "eli açmak" sözü kullanılır.¹³³

3.23.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: "... Ellerin sıkı tutarlar (hayır yapmazlar). Allah'ı (ona itaatı) unuttular, Allah' da onları unuttu (hidâyetinden mahrum etti)..."

DİB: "... Onlar ellerini sıkı tutarlar..."

TDV: "... Onlar kötülüğü emreder, iyilikten alıkor ve cimrilik ederler. Onlar Allah'ı unuttular. Allah da onları unuttu!..."

Elmalılı: "...Onlar ellerini sıkı tutarlar..."

H. Basri Çantay: "... Ellerin (cimrilikle sımsıkı) yumarlar. Onlar Allâh'ı unuttular (Ona tâati bıraktılar), O da onları unuttu (onlara lutfünü terketdi) ..."

Bilmen: "... Ve ellerini sımsıkı yumarlar. Onlar Allah Teâlâyı unuttular, artık O da onları unuttu..."

S. Ateş: "...Ve ellerini sıkı tutarlar. Allah'ı unuttular, O da onları unuttu..."

Y. N. Öztürk: "...Ellerin sıkı tutarlar..."

TDV, A. F. Yavuz, H. Basri Çantay gibi mütercimler âyetteki "Ellerin sımsıkı tutarlar" ifadesindeki kinâyeyi te'vîl ederek cimrilik mânasında açıklamaya çalışmışlardır.

Âyet, münafıkların ahlâkî bozukluklarını kinâye yoluyla tasvir eder. Bu üslup, münafıkların kişiliklerini edebî bir şekilde gözler önüne sermektedir.

3.24. Yûnus 10/24 Âyeti

إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّى إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتَاهَا أَمْرًا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَبْ بِالْأَمْسِ ۚ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

"Dünya hayatının hâli, ancak gökten indirdiğimiz bir yağmurun hâli gibidir ki, insanların ve hayvanların yedikleri yeryüzü bitkileri onunla yetişip birbirine karışmıştır. Nihâyet yeryüzü (o bitkilerle) bütün zinet ve güzelliklerini alıp süslendiği ve sahipleri de onun üzerine (her türlü tasarrufa) kadir olduklarını sandıkları bir sırada, geceleyin veya güpegündüz ansızın ona emrimiz (afetimiz) geliverir de, bunları, sanki dün yerinde hiç yokmuş gibi, kökünden yolunmuş bir hâle getiririz. İşte düşünen bir toplum için, âyetleri böyle ayrı ayrı açıklıyoruz."¹³⁴

¹³³ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/487.

¹³⁴ Yûnus 10/24.

3.24.1. Âyetteki belâğî yapı

Buradaki “emir” kelimesi, ölüm, helâk, musibet veya ilâhî iradenin tecellisi anlamlarında kullanılmıştır. Dolayısıyla “Ona emrimiz geldi” ifadesi, belâğat yönüyle bu ifade, lafzen “bir emir gelmek” anlamına, mânâ olarak ise “ilâhî kudretin tecelli edip bir toplumu yok etmesi” anlamına delalet eder. Bu, kinâye-i tevsîriyye (açıklayıcı kinâye) türündendir, çünkü söz, zahirî mânâsında da doğrudur, fakat asıl kastedilen mânâ mecazîdir, “emrimiz gelivermiş” ibaresi yok olma, viran olma ve azaptan kinâye olarak yorumlar.¹³⁵ Müfessirlerimizden Sâbûnî, *لَأَنهَا أَمْرُنَا* Âyetindeki “Ona emrimiz geldi.” doğrudan bir felaketin veya yok oluşun meydana gelmesini anlatan bir kinâyedir. Burada Allah’ın “emrinin gelmesi”, doğrudan cezalandırmak veya helâk etmek anlamına mecazî ve kinâyeli biçimde kullanılmıştır.¹³⁶

3.24.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... Ve ondan faydalanmaya kendilerini kadir zannettikleri bir sırada, geceleyin ve gündüzün ona emrimiz (âfatımız) gelivermiştir...”

DİB: “...Onun üzerine (her türlü tasarrufa) kadir olduklarını sandıkları bir sırada, geceleyin veya güpegündüz ansızın ona emrimiz (afetimiz) geliverir de...”

TDV: “... Kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada, bir gece veya gündüz ona emrimiz (âfetimiz) gelir de onu...”

Elmalılı: “...Ona emrimiz gelivermiştir...”

H. Basri Çantay: “... kadir olduklarını sandıkları bir sırada geceleyin veya gündüzün ona emrimiz (don gibi, kasırga gibi, sel gibi bir âfetimiz) gelivermiştir ki...”

Bilmen: “... Kâdir olduklarını sandılar, hemen ona emrimiz geceleyin veya gündüzün geliverdi...”

S. Ateş: “...Kadir olduklarını zannettikleri sırada birden buyruğumuz ona gece veya gündüz geldi...”

Y. N. Öztürk: “... Egemen olduklarını sanmaktadırlar. Tam bu sırada emrimiz ona gece veya gündüz ulaşmıştır. Ve onu...”

Mütercimler Elmalılı, Ö. N. Bilmen, Y. N. Öztürk “emrimiz gelmiştir” ifadesindeki kinâye lafzını korumuşlardır. S. Ateş, A. F. Yavuz, DİB, TDV, H. B. Çantay gibi mütercimler ise ifadeye ekleme yaparak parantez içinde afetimiz, buyruğumuz vb. anlam vermişlerdir.

¹³⁵ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 6/138.

¹³⁶ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/33.

3.25. Yûnus 10/96 Âyeti

إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ

“Şüphesiz, haklarında Rabbinin sözü (hükmü) gerçekleşmiş olanlar, kendilerine bütün mucizeler gelse bile, elem dolu azabı görünceye kadar inanmazlar.”¹³⁷

3.25.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette, “حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ” (Rabbinin sözü onlar üzerine kesinleşti) ifadesi, doğrudan bir hüküm bildirmekten ziyade burada geçen “Rabbinin sözü”nden maksat, Allah’ın ezelde belirlediği sünnetullah, azap vaadi veya küfür üzere kalacaklarına dair hükmüdür. Bunun iman etmeyeceklerine dair kinâyeli bir üslup olduğunu söylenirken,¹³⁸ başka bir ifadede “Allah’ın kelimesi”nden maksadın ya “azap vaadi” ya da “küfür ehlinin hüsrarla sonuçlanacağına dair sünnetullah” olduğunu, bunun ise iman etmeyeceklerine dair edebî bir kinâye olduğunu belirtir.¹³⁹ Bu konuda Sâbûnî ise, bu âyetin, “Allah’ın hükmü küfürlerinde ısrar edenler üzerine gerçekleşmiştir, artık iman etmeleri mümkün değildir” demek olduğunu, bunun da bir kinâye ifadesi olduğunu kaydeder.¹⁴⁰

Bu âyette “sözün kesinleşmesi” ilâhî hükmün vuku bulması manasındadır. Bundan dolayı ifade, mecazî bir isnat içerdiği için nisbete yönelik kinâye türünü kapsamaktadır.

3.25.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “Doğrusu aleyhlerinde (küfürleri hakkında) Rabbinin takdiri gerçekleşmiş olanlar imâna gelmezler.”

DİB: “Şüphesiz, haklarında Rabbinin sözü (hükmü) gerçekleşmiş olanlar, kendilerine bütün mucizeler gelse bile, elem dolu azabı görünceye kadar inanmazlar.”

TDV: “...Haklarında Rabbinin sözü (hükmü) sabit olanlar, kendilerine (istedikleri) bütün mucizeler gelmiş olsa bile, elem verici azabı görünceye kadar inanmayacaklardır.”

Elmalılı: “Doğrusu, aleyhlerinde Rabbinin hükmü kesinleşmiş olanlar imâna gelmezler.”

H. Basri Çantay: “... Acıklı bir azap görecekları zamana kadar iman etmezler.”

Bilmen: “Muhakkak o kimseler ki, aleyhlerinde Rabbin kelimesi tahakkuk etmiştir, onlar imân etmezler.”

¹³⁷ Yûnus 10/96.

¹³⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/340.

¹³⁹ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 6/238.

¹⁴⁰ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/558.

S. Ateş: “...Üzerlerine Rabbinin (azap) kelimesi hak olanlar inanmazlar.”

Y. N. Öztürk: “...Aleyhlerine Rabbinin kelimesi hak olanlar iman etmezler;”

Mütercimlerden Ö. N. Bilmen, Y. N. Öztürk âyetle “Rabbinin sözü, kelimesi üzerlerinde hak oldu” ifadesindeki kinâye yönünü açıklamadan çevirmişlerdir.

A. F. Yavuz, DİB, TDV, Elmalılı, ise âyetinin kinâye yönünü kısmi olarak “hüküm, söz, takdir, kesinleşti, azap” vb. mânalar vererek mecazı açmaya çalışmışlardır.

Âyetin belâğî inceliği, küfürde ısrar edenlerin durumunu “Rabbinin sözü kesinleşti” ifadesiyle aktarmasıdır. Bu hem Allah’ın ezelî hükmünü hem de onların kalplerinin mühürlenmesini ifade eden bir kinâyedir. Mealler lafzen doğrudur fakat edebî yön çoğu kez gölgede kalır.

Meal önerisi: Rabbinin sözü kendi aleyhlerinde doğrulanmış olanlar inanmazlardı.

3.26. Hûd 11/37 Âyeti

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُّعْرِضُونَ

“Gözetimimiz altında ve vahyimize göre gemiyi yap. Zulmedenler hakkında bana bir şey söyleme. Çünkü onlar suda boğulacaklardır.”¹⁴¹

3.26.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyetle “وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا” (gemiyi gözetimimiz altında yap). Buradaki “gözlerimizin önünde” ifadesi, Allah’a göz isnadı yapmak değildir. Bu, Allah’ın korumasını, gözetimini ve denetimini anlatan bir kinâyedir. Yani mecaz yoluyla “Bizim gözetimimiz ve kontrolümüz altında” mânası verilmiştir¹⁴² diye geçerken başka bir müfessirimiz “âyetle geçen ‘gözlerimizin önünde’ ifadesi, Allah’ın ilahî denetimi ve himayesi için kullanılan bir kinâye”dir, der.¹⁴³ Bu konuda Sâbûnînin yorumunu merak ettiğimiz ise, “âyetteki tabirin edebî bir kinâye olduğunu, Allah’ın gözetim ve korumasını ifade ettiğini” belirtir.¹⁴⁴

¹⁴¹ Hûd 11/37.

¹⁴² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/398.

¹⁴³ Zuhaylî, *Tefsîru’l-Münîr*, 6/314.

¹⁴⁴ Sâbûnî, *Safvetü’l-Tefâsîr*, 2/14.

3.26.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: "...Nezaretimiz altında ve vahyimiz gereğince gemi yap..."

DİB: "... Vahyimize göre ve gözetimimiz altında gemiyi yap..."

TDV: "Gözlerimizin önünde ve vahyimiz (emrimiz) uyarınca gemiyi yap ve zulmedenler hakkında bana (bir şey) söyleme!..."

Elmalılı: "... Gözetimimiz altında ve vahyimize göre gemiyi yap..."

H. Basri Çantay: "... Nezaretimiz ve vahyimiz ile gemi yap..."

Bilmen: "Gemiye Bizim nezaretimiz ve vahyimiz ile yap ve zulmetmiş olanlar hakkında bana müracaatta bulunma..."

S. Ateş: "...Vahyimiz gereğince ve gözlerimizin önünde gemiyi yap..."

Y. N. Öztürk: "...Gözlerimizin önünde ve vahyimize bağlı olarak gemiyi yap..."

Mütercimlerden A. Fikri Yavuz, DİB, Elmalılı, H. Basri Çantay, Ö. N. Bilmen âyette "Gözlerimizin önünde, gözetimimiz altında, nezaretimiz altında, bizim nezaretimiz gibi mânalar vererek âyet çeviri yapılsa da ifadenin daha açık te'vîle ihtiyacı bulunmaktadır.

Meallerin çoğu, "بَاعَيْنَا" ifadesini doğrudan "gözlerimizin önünde" yerine "gözetimimiz altında" diyerek kinâyeyi çözmüş ve edebî yönü göstermemiştir.

Âyetin en dikkat çekici yönü, "gözlerimizin önünde" ifadesidir. Bu, Allah'ın koruma ve gözetimini mecazî biçimde dile getiren bir kinâyedir.

Meal önerisi: Ama gözlerimiz ve ilhamımız altında bir gemi inşa edin ve günah içinde olanlar adına bana (artık) yalvarmayın; çünkü onlar (Tufan'da) boğulmak üzereler.

3.27. Hûd 11/76 Âyeti

يَا إِبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا ۖ إِنَّهُ قَدْ جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ ۖ وَإِنَّهُمْ آتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ

"Elçilerimiz, "Ey İbrahim bundan vazgeç! Çünkü Rabbinin emri kesin olarak gelmiştir. Şüphesiz onlara geri döndürülemeyecek bir azap gelecektir" dediler."¹⁴⁵

3.27.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette "Rabbinin emri geldi" ifadesinin azap için bir istiare olduğunu, bunun kinâyeye yoluyla kesinliği güçlendirdiğini belirtilirken,¹⁴⁶ müfessirlerimizden Sâbûnî ise, "قَدْ جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ" (Rabbinin emri geldi). Burada da doğrudan "azap geldi" denmemiş, "Rabbinin emri geldi" ifadesiyle

¹⁴⁵ Hûd 11/76.

¹⁴⁶ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 6/350.

azabın kesinliği kinâye yoluyla anlatılmıştır. “عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ” (geri çevrilmeyecek bir azap). Bu tabir de, azabın kaçınılmazlığını ve kesinliğini kuvvetli bir kinâye ile vurgular, der.¹⁴⁷

3.27.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... Rabbinin emri geldi...”

DİB: “... Rabbinin emri kesin olarak gelmiştir...”

TDV: “... Ey İbrahim! Bundan vazgeç. Çünkü Rabbinin (azap) emri gelmiştir...”

Elmalılı: “... Rabbinin emri kesin olarak geldi...”

H. Basri Çantay: “... Rabbinin emri gelmiştir.

Bilmen: “...Rabbin emri gelmiştir...”

S. Ateş: “... Rabbinin emri gelmiştir...”

Y. N. Öztürk: “... Rabbinin emri gelmiştir...”

Mütercimler A. F. Yavuz, DİB, Elmalılı, H. Basri Çantay, Ö. N. Bilmen, S. Ateş, Y. N. Öztürk âyetteki “Emir gelmiştir” ifadesinde bulunan kinâye lafzını korumuşlar mecazi yönünü açmamışlardır.

TDV meallerinde ise âyetteki “emir gelmiştir” ifadesinde bulunan kinâye lafzını azap emri, helâk emri gelip çattı gibi mânalar vererek te’vile gitmişlerdir.

Âyetteki en dikkat çekici husus, Allah’ın kesin hükmünü doğrudan değil, kinâyeli ifadelerle bildirmesidir. “Rabbinin emri geldi”, “azap kesinleşti” kinâyesi. Bu üslup hem edebî bir nezaket hem de tehdit gücünü artıran bir belâğî incelik taşır.

3.28. Hûd 11/110 Âyeti

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتَلَفَ فِيهِ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَفُضِّي بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ

“Andolsun, biz Mûsâ’ya Kitab’ı (Tevrat’ı) vermiştik de onun hakkında ayrılığa düşülmüştü. Eğer daha önce Rabbinin bir sözü geçmemiş olsaydı, elbette aralarında hüküm verilirdi. Onlar da (müşrikler de) o Kur’an hakkında derin bir şüphe içindedirler.”¹⁴⁸

3.28.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette “وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ”, “Allah’ın önceden verilmiş sözü olmasaydı” burada “kelime” tabirinin Allah’ın azabı erteleme vaadi olduğunu, bunun “kinâye yoluyla” ifade edildiğini

¹⁴⁷ Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 2/21-27.

¹⁴⁸ Hûd 11/110.

söylenirken,¹⁴⁹ bu konuda Zuhaylî, bu ifadenin kaza ve kaderden kinâyedir. Allah'ın sünnetullahını temsil ettiğini, “kelime”nin burada gerçek kelime değil, “önceden belirlenmiş hüküm” için kullanılan bir kinâye olduğunu açıklar.¹⁵⁰ Son olarak Sâbûnî'nin yorumuna baktığımızda ise, “âyetle ‘kelime’ ile kastedilen şey, Allah'ın helâki belli bir zamâna ertelemesidir, bu bir kinâye üslubudur” der.¹⁵¹

Bu âyetle “önceden verilmiş söz” Allah'ın takdiri ve hükmüdür. Bundan dolayı ifade, mecazî bir isnad içerdiği için nisbete yönelik kinâye türünü içermektedir.

3.28.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... Eğer Rabbinden bir kelime (ilâhi bir takdîr) bulunup geçmiş olmasaydı, hemen aralarında hüküm verilmiş, cezaları görülmüştü...”

DİB: “... Rabbinin bir sözü geçmemiş olsaydı...”

TDV: “... Eğer Rabbinden bir söz geçmemiş olsaydı, elbette onların arasında hüküm verilmişti ve işleri de bitirilmişti...”

Elmalılı: “... Önceden verilmiş bir karar olmasaydı, elbette haklarında hüküm verilmiş ve bitirilmişti...”

H. Basri Çantay: “... Eğer Rabbinden bir söz geçmiş olmasaydı elbette aralarında (şimdiye kadar) hüküm verilmiş bitmişti bile...”

Bilmen: “... Eğer Rabbin tarafından bir kelime geçmiş olmasa idi elbette aralarında hükmolunurdu...”

S. Ateş: “...Rabbin, (süre tanıyacağına) söz vermemiş olsaydı, derhal aralarında hüküm verilmiş...”

Y. N. Öztürk: “... Rabbinden bir kelime, önceden gelmiş olmasaydı, aralarında iş mutlaka bitirilirdi...”

Mütercimler DİB, TDV, H. Basri Çantay, Ö. N. Bilmen, Y. N. Öztürk âyetle bulunan “önceden verilmiş söz” ifadesinin lafzını korumuşlar herhangi bir mecazi açıklamaya gitmemişlerdir.

Mütercimlerden A. F. Yavuz: ilâhî takdir, Elmalılı: karar mühlet vaadi, S. Ateş: süre tanıma sözü gibi âyetteki kinâyenin te'vîlini yapmaya çalışmışlardır.

Âyetin belâğî inceliği, Allah'ın azabı erteleyişini doğrudan değil, “Rabbinin önceden geçmiş sözü” ifadesiyle anlatmasında gizlidir. Bu, kinâye yoluyla ilahî hikmeti ifade eder. Aynı

¹⁴⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/496.

¹⁵⁰ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 12/161.

¹⁵¹ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/33.

zamanda “hüküm verilmiş olurdu” ifadesi de cezalandırmanın ertelenmesini dolaylı biçimde anlatır.

3.29. Kehf 18/42 Âyeti

وَأَحِيطَ بِثَمَرِهِ فَأَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلَى مَا أَنْفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا وَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا

“Derken bütün serveti helâk edildi. (Yıkılmış) çardakları üzerine çökmüş hâldeki bağına yaptığı harcamalar karşısında ellerini oğuşturuyor ve şöyle diyordu: “Keşke Rabbime hiçbir kimseyi ortak koşmasaydım.”¹⁵²

3.29.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette geçen “يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ” (ellerini ovuşturmak) ifadesi kinâyedir. Burada hakikî anlamda elleri çevirmek değil, büyük pişmanlık ve üzüntü anlatılmaktadır, çünkü pişmanlık duyan kimse, avuçlarını orasına burasına vurmaktadır. O kişi “O bahçesi için yaptığı masraflarından, pişman oldu.” buyrulmaktadır. Bunun malını kaybeden kişinin üzüntüsünü anlatan bir kinâye olduğunda söylenmiştir.¹⁵³ Diğer bir tefsirde ise, “ellerini ovuşturuyordu” ifadesi, pişmanlık ve çaresizliği anlatan bir kinâye örneğidir diye ifade edilirken,¹⁵⁴ Sâbûnî ise, “buradaki ellerini ovuşturma, malına gelen felaketten duyulan derin pişmanlığı, kederi, üzüntü ve nedameti kinâye ile ifade eder” demiştir.¹⁵⁵

3.29.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “...Avuçlarını ovuşturmaya durdu...”

DİB: “... (Yıkılmış) çardakları üzerine çökmüş hâldeki bağına yaptığı harcamalar karşısında ellerini ovuşturuyor ve şöyle diyordu: ...”

TDV: “... Ellerini ovuşturup kaldı. Bağın çardakları yere çökmüştü. ...”

Elmalılı: “...Ellerini ovuşturmaya başladı...”

H. Basri Çantay: “... Avuçlarını ovuştura kaldı!..”

Bilmen: “...İki avucunu ovuşturmaya başladı...”

S. Ateş: “...Harcadıklarına acıyarak ellerini ovuşturmaya başladı: ...”

Y. N. Öztürk: “...Harcadıklarına vahlanarak avuçlarını ovuşturuyor ve ...”

¹⁵² el-Kehf 18/42.

¹⁵³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/66.

¹⁵⁴ Beydâvî, *Envâru’l-tenzîl*, 3/307.

¹⁵⁵ Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 2/179.

Mütercimler A. Fikri Yavuz, DİB, TDV, Elmalılı, H. Basri Çantay, Ö. N. Bilmen, âyetteki “ellerini ovuşturmak” ifadesindeki kinâyeyi korumuşlar mecazı aynen vermişlerdir.

S. Ateş, Y. N. Öztürk gibi mütercimler ise “harcadıklarına vahlanarak”, “harcadıklarına acıyarak” yani üzülmekle ellerini ovuşturmak” diyerek pişmanlık ve üzüntüsünün duygusal yönüne de vurgu yaparak kinâyeyi kısmen açıklamaya çalışmışlardır.

Meal önerisi: Böylece meyveleri (yıkımla) kuşatıldı ve mülküne harcadığı paranın (artık) temellerine kadar yıkıldığını görünce ellerini büküp durdu ve sadece şöyle diyebildi: “Vay halime! Keşke Koruyucuma ortak koşmasaydım!”.

3.30. Meryem 19/4 Âyeti

قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا

“O, şöyle demişti: “Rabbim! Şüphesiz kemiklerim gevşedi. Saçım sakalım ağardı. Sana yaptığım dualarda (cevapsız bırakılarak) hiç mahrum olmadım.”¹⁵⁶

3.30.1. Âyetteki belâğî yapı

H. Zekeriya’nın duasında geçen “وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي” “kemiklerim zayıfladı” ve “وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا” “başım akla tutuştu” ifadeleri kinâye sanatıdır. Hakikî anlamda kemiklerin güçsüzleşmesi ve saçın yanması değil, yaşlılık ve bedenin zayıflaması kastedilmiştir. Zemahşerî, burada saçtaki beyazların “alev gibi yayılmasının” mecaz olduğunu belirtirken,¹⁵⁷ Sâbûnî, “Buradaki beyaz saçın ateş gibi tutuşmasını, yaşlılığa işaret eden kinâyedir” der.¹⁵⁸

Âyeti başka bir müfessirimiz, “gerçekten kemiğim zayıfladı.” Bu ifade gücünün bittiğini, bedeninin zayıfladığını ifade etmek üzere kullanılmış bir kinâyedir diye beyan eder.¹⁵⁹

3.30.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “...Kemiğim zayıflayıp gevşedi ve başımın saç bembeyaz alev gibi tutuştu. ...”

DİB: “... Şüphesiz kemiklerim gevşedi. Saçım sakalım ağardı. ...”

TDV: “... Benden (vücudumdan), kemiklerim zayıfladı, saçım başım ağardı. ...”

Elmalılı: “... Kemiğim zayıflayıp gevşedi ve başımın saç bembeyaz alev gibi tutuştu. ...”

¹⁵⁶ Meryem 19/4

¹⁵⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/5-6.

¹⁵⁸ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefsîr*, 2/178.

¹⁵⁹ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 8/301.

Çantay: "... Hakikat ben... Benim kemiğim yıprandı. Başımın saçı tutuştu. ..."

Bilmen: "Demişti ki: Yarabbi! Muhakkak benim kemiklerim zayıfladı, başımın tüyü de tutuştu. ..."

S. Ateş: "...Bende kemik gevşedi; baş, ihtiyarlık aleviyle tutuştu. ..."

Y. N. Öztürk: "... Kemik gevşedi bende. İhtiyarlıktan başım beyaz alevle tutuştu. ..."

TDV, DİB, H. B. Çantay, Elmalılı, S. Ateş Meallerinde kinâye ifadeleri olan "kemiklerim zayıfladı, kemiğim gevşedi" ifadeleri hakiki mânada çevrilmiştir.

Elmalı, Bilmen, A. Fikri yavuz, Çantay, Y. N. Öztürk ve S. Ateş gibi mütercimler âyetteki kinâyeyi değişiklik yapmadan "başımın saçı alev gibi tutuştu" diye edebî üslubu bozmadan mecazı aynen vermişlerdir.

Âyette "kemiklerim zayıfladı" ifadesinde gençlik hallerimde gücüm kuvvetim azaldı, vücudum artık eskisi gibi değil, saçlarım da renk değiştirerek beyazladı diye burada gerçek manadaki halleri "kemiklerim zayıfladı, saçıma aklar düştü" diyerek gençlik yıllarına özleminde olduğu da anlaşılmaktadır. Mealleri karşılaştırdığımızda bu âyetteki ifadenin doğrudan hakiki manasını vermeyi değil de kinâye edilerek vermeyi tercih etmişler. Âyetteki kinâye edilen kısım açıklama yapılmasına gerek olmadan kastedilen maksat anlaşılmaktadır.

3.31. Meryem 19/50 Âyeti

وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا

"Onlara rahmetimizden bağışta bulunduk. Onlar için yüce bir doğruluk dili var ettik (güzel bir söz ile anılmalarını temin ettik)."¹⁶⁰

3.31.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette "lisan-ı sıdk"ın, "ebedî övgü, hayırla anılma" anlamında bir istiare olduğunu ve bunun kinâye yoluyla ifade edildiğini açıklarken,¹⁶¹ Sâbûnî; "لِسَانَ صِدْقٍ" (doğruluk dili): Buradaki ifade, hakiki bir "dil"den söz etmez. Bu, insanların hayırla yâd etmesi, güzel övgüyle anılması için insanlar arasında üstün bir şeref verdik" anlamında kinâye olduğunu belirtir.¹⁶²

¹⁶⁰ Meryem 19/50.

¹⁶¹ Zuhaylî, *Tefsîru 'l-Münîr*, 8/344.

¹⁶² Sâbûnî, *Safvetü 't-Tefâsîr*, 2/203.

3.31.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... Hepsine de dillerde (bütün dinlerde) güzel ve yüksek bir övgü verdik.”

DİB: “... Onlar üzerine yüce bir doğruluk dili var ettik...”

TDV: “... Kendilerine haklı ve yüksek bir şöhret nasip ettik.”

Elmalılı: “... Lütuflarda bulunduk. Hepsine de dillerde güzel ve yüksek bir övgü verdik.”

H. Basri Çantay: “Bunlara rahmetimizden (peygamberlik, mal ve evlâd) lûtfetdik. Onlar için çok yüce sadâkat dili de verdik.”

Bilmen: “Ve onlara rahmetimizden ihsan ettik ve onlar için dillerde yüksek, doğru bir sena nâsip kıldık.”

S. Ateş: “...Rahmetimizden onlara (mal ve çocuk) lûtfettik ve yine onlar için yüce bir doğruluk dili verdik.”

Y. N. Öztürk: “Rahmetimizden onlara nimetler bağışladık. Ve kendileri için yüksek bir doğruluk dili oluşturduk.”

Mütercimler A. F. Yavuz, TDV, Elmalılı, Ö. N. Bilmen, “Lisan-ı sıdk” ifadesindeki kinâye yönünü Övgü, Şöhret, nam, itibar gibi ifadelerle te’vîl yapılmaya çalışmışlardır.

H. Basri Çantay, S. Ateş, Y. N. Öztürk gibi mütercimler ise âyetin kinâye yönünü vurgulayıp mecazı açmamışlardır. Lafza sadık kalmayı tercih etmişlerdir. Belâğî açıdan bu kinâye hem ilahî lütfun gücünü hem de kullar için kalıcı bir değer ifade eder.

Meal önerisi: Onlara rahmetimizden ihsanda bulunduk ve onlara hakikat diliyle yüce bir şeref verdik.

3.32. Tâhâ 20/5 Âyeti

الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى

“Rahmân, Arş’a kurulmuştur.”¹⁶³

3.32.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette geçen “اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ” (Rahman arş üzerine istivâ etti) ifadesi, “istivâ”nın Allah’a mekân isnadı olmadığını, bunun mülk ve kudretin hâkimiyeti anlamında bir mecaz/kinâye olduğunu belirtirken,¹⁶⁴ Safvetü’t-Tefâsîr’de bu ifade şöyle açıklanır: “Allah Teâlâ’nın Arş’a istivâ etmesi, O’nun kâinata hükümran oluşunu, kudret ve tasarrufuyla her şeyi idare etmesini kinâye

¹⁶³ Tâhâ 20/5

¹⁶⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/268.

yoluyla ifade eder. Burada mekân isnadı söz konusu değildir.”¹⁶⁵ Dolayısıyla âyetteki kinâye, Allah’ın yüceliğini ve kudretinin bütün kâinata hâkim oluşunu, “Arş’a istivâ” ifadesiyle edebî bir üslupla anlatmaktadır.

3.32.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “O Rahman, (Kudret ve hâkimiyeti ile) Arş’ı istilâ etti.”

DİB: “Rahmân, Arş’a kurulmuştur.”

TDV: “Rahmân, Arş’a istivâ etmiştir.”

Elmalılı: “... Rahmân (kudret ve hakimiyetiyle) Arş’a hakim oldu”

H. Basri Çantay: “O çok esirgeyici (Allah’ın emri hükmü) arş’ı istilâ etmiştir.”

Bilmen: “O Rahmân olan zâttır ki, arş üzerine hakim olmuştur.”

S. Ateş: “... Arş’a istiva etmiş (kurulmuş)tur.”

Y. N. Öztürk: “... Arş üzerine egemenlik kurmuştur.”

Mütercimler TDV, S. Ateş “Arş’a istivâ” ifadesini tercüme yaparlarken te’vile gitmemişlerdir, kinâyeyi muhafaza etmişlerdir.

A. Fikri Yavuz, Elmalılı, H. Basri Çantay, Ö. N. Bilmen, Y. N. Öztürk ise “Arş’a istivâ” ifadesini te’vile giderek “hâkim oldu, egemenlik kurdu, istilâ etti” gibi mânalar vererek kinâye yönünü açıklamaya çalışmışlardır.

3.33. Tâhâ 20/110 Âyeti

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا

“O, önlerindeki ve arkalarındaki (dünyadaki ve ahiretteki durumlarını) bilir. Onların bilgisi ise Rahmân’ı kuşatamaz.”¹⁶⁶

3.33.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette; “مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ” (önlerindeki ve arkalarındaki bilir): Burada ön ve arka yönlerinden kasıt, geçmiş ve gelecek bilgilerdir. Yani ifade, Allah’ın mutlak ilmini anlatan bir kinâye olduğunu belirtir.¹⁶⁷ Âyetteki bu ifadelerin Allah’ın ezeli ve ebedî ilmine işaret eden kinâyeler olduğunu, insan bilgisinin sınırlılığına karşılık Allah’ın ilminin mutlaklığını

¹⁶⁵ Sâbûnî, *Safvetü’l-Tefâsîr*, 2/7.

¹⁶⁶ Tâhâ 20/110

¹⁶⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/366.

gösterdiğini vurgularken,¹⁶⁸ Sâbûnî ise, bu âyetin Allah'ın mutlak ilmini vurgulamak için “ön” ve “arka” ifadelerini dünya ve ahiret işlerini kinâye yoluyla kullandığını açıklar.¹⁶⁹

3.33.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “Allah, onların geleceklerini de geçmişlerini de bilir. Kulların ilmi ise asla bunu kavrayamaz.”

DİB: “... Önlerindeki ve arkalarındakileri (ahiretteki ve dünyadaki hallerini) bilir...”

TDV: “... O, insanların geçmişlerini ve geleceklerini bilir. Onların ilmi ise bunu kapsayamaz.”

Elmalılı: “Allah, onların geleceklerini de, geçmişlerini de bilir. Onlar ise O'nu ilmen kavrayamazlar.”

H. Basri Çantay: “O, onların önlerindeki ve arkalarındakilerini de bilir. Onların ilmi ise asla bunu kavrayamaz.”

Bilmen: Onların ilerisinde olanı da, gerilerinde olanı da bilir. Onlar ise O'nu ilmen ihata edemezler.

S. Ateş: “O, onların önlerindeki ve arkalarındakini (geçmişlerini ve geleceklerini) bilir; onlar ise bilgice O'nu kavrayamazlar.”

Y. N. Öztürk: “Onların önden gönderdiklerini de arkada bıraktıklarını da bilir, ama onlar O'nu ilimle kuşatamazlar.”

Mütercimler H. Basri Çantay ve Ö. N. Bilmen'in çeviri yaparlarken âyette bulunan “önlerindeki ve arkalarındakini bilir” kinâyesini muhafaza etmişler ifadeyi te'vîle gitmemişlerdir.

A. Fikri Yavuz: gelecek ve geçmiş, DİB: Dünyadaki ve ahiretteki durumları, TDV: gelecek, geçmiş, Elmalılı: gelecek, geçmiş, gelecek, geçmiş, S. Ateş: geçmişlerini ve geleceklerini ve Y. N. Öztürk: önden göndermek, arkada bırakmak diye âyetteki kinâyeyi te'vîle çalışmışlardır. Âyetin belâğî inceliği, Allah'ın mutlak ilmini somut yönlerle anlatmasıdır. Ön, gelecek, arka, geçmiş. Bu, insanın yön algısını kullanarak Allah'ın zaman üstü bilgisini kinâye yoluyla ifade eder.

¹⁶⁸ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 8/504.

¹⁶⁹ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/231.

3.34. Enbiyâ 21/47 Âyeti

وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا ۚ وَإِنْ كَانَ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا ۚ وَكَفَىٰ بِنَا حَاسِبِينَ

“Kıyamet günü için adalet terazileri kuracağız. Öyle ki hiçbir kimseye zerre kadar zulmedilmeyecek. (Yapılan iş) bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa, onu getirip ortaya koyacağız. Hesap görücü olarak biz yeteriz.”¹⁷⁰

3.34.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette: “حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ” hem hakikî hem mecaz ihtimaliyle yorumlar. Ona göre en küçük amelin bile ortaya çıkarılması, kinâye yoluyla Allah’ın ilminin kuşatıcılığını ifade ederlerken,¹⁷¹ Sâbûnî ise, “وَإِنْ كَانَ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ”, Hardal tanesinin ağırlığı kadar dahi olsa bile, bu ifade, en küçük amelin bile hesaptan kaçmayacağını gösteren kinâyedir.¹⁷²

3.34.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... Yapılan amel, bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa, onu getirir tartıya koyarız...”

DİB: “... Bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa bile...”

TDV: “... (Yapılan iş,) bir hardal tanesi kadar dahi olsa, onu (adalet terazisine) getiririz. Hesap gören olarak biz (herkese) yeteriz.”

Elmalılı: “... Bir hardal tanesi ağırlığınca olsa dahi...”

H. Basri Çantay: “... (O şey) bir hardal dânesi kadar bile olsa onu getiririz (mîzâna koyarız). Hesapçılar olarak da biz yeteriz.”

Bilmen: “... Velew ki (bir amel) bir hardal tanesi ağırlığınca olsun, onu da getiririz. Muhasipler olmak üzere biz kifâyet ederiz.”

S. Ateş: “... (insanın yaptığı iş), bir hardal danesi ağırlığınca da olsa onu getiririz. Hesab gören olarak biz yeteriz.”

Y. N. Öztürk: “... Hardal tanesi kadar bir şey olsa onu ortaya getiririz. Hesapçılar olarak biz yeteriz!”

¹⁷⁰ el-Enbiyâ 21/47.

¹⁷¹ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 9/55.

¹⁷² Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 4/77.

Mütercimler lafzı koruyup kinâye âyetinine açıklama ekleyenler ise A. F. Yavuz: Amel defteri, TDV: Teraziye, Elmalılı: Tartıya, DİB: Önce “zerre kadar zulüm yok” te’kidi gibi ifadelerle mecazi yönünü açıklamaya çalışmışlardır. Diğer mütercimler ise te’vile gitmemişlerdir.

Mealler, lafzı doğru yansıtmıştır. Ancak “hardal tanesi, en küçük amel” kinâyesini açıklamamıştır. Bu âyet, kıyamet günündeki hesaplaşmayı kinâye yoluyla anlatır: “Hardal tanesi” en küçük amelin bile zayi edilmeyeceğinin kinayesidir.

3.35. Hac 22/9 Âyeti

ثَانِي عَطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ ۖ وَنُذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ

“İnsanlardan öylesi de vardır ki, bir ilmi, bir yol göstericisi, aydınlatıcı bir kitabı olmadığı hâlde kibirlenerek insanları Allah’ın yolundan saptırmak için, Allah hakkında tartışmaya kalkar. Ona dünyada bir rezillik vardır. Ona kıyamet gününde de yangın azabını tattıracağız.”¹⁷³

3.35.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette “ثَانِي عَطْفِهِ” (yanını bükerek, boynunu çevirerek): Bu ifade, hakiki anlamda fiziksel bir hareket (yanı ve boynu çevirme) olsa da, kinâye yoluyla kibir, küçümseme ve haktan yüz çevirme tavrını anlatır. Yani “yanını bükme”, “gururla yüz çevirmek” anlamında bir kinâye olduğunu belirtirken¹⁷⁴ Beydâvî bu âyetin tefsîrinde, “ثَانِي عَطْفِهِ” (boynunu yana çevirmek) ifadesinin hakikatten yüz çevirmek, kibirlenmek, manevi bir halden kinâye olarak ifade eder.¹⁷⁵ Son olarak Sâbûnî ise, “ثَانِي عَطْفِهِ” Boynunu çevirerek" Bu ifade, büyüklenme, kibirlenme ve böbürlenmeden kinâyedir. “Âyetteki ifade, kibir ve küçümsemenin en edebî tasvirlerinden biridir; bedensel bir hareket üzerinden manevî bir hâl anlatılır” der.¹⁷⁶

3.35.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... (azamet ve kibirle) boynunu bükerek de bunu yapar. Dünyada ona bir rüsvalık vardır...”

DİB: “Allah’ın yolundan saptırmak için, Allah hakkında tartışmaya kalkar. Ona dünyada bir rezillik vardır. Ona kıyamet gününde de yangın azabını tattıracağız.”

¹⁷³ el-Hac 22/9.

¹⁷⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/512.

¹⁷⁵ Beydâvî, *Envâru’l-Tenzîl*, 3/485.

¹⁷⁶ Sâbûnî, *Safvetü’l-Tefâsîr*, 4/115.

TDV: "... Allah yolundan saptırmak için yanını eğip bükerek (kibir ve azamet içinde) Allah hakkında tartışmaya kalkar. Onun için dünyada bir rezillik vardır..."

Elmalılı: "... Büyüklük taslayarak (tartışır). Dünyada ona bir rezillik vardır..."

H. Basri Çantay: "Allah yolundan saptırmak için, (kibir ve azametle) yanını eğip bükerek Allah hakkında kavga eder durur. Dünyâ da rüsvalık onundur..."

Bilmen: "Boynunu böbürlenip bükerek, Allah yolundan şaşırtmak için (öyle mücadelede bulunur). Onun için dünyada zillet vardır ve..."

S. Ateş: "Allah'ın yolundan şaşırtmak için boynunu öteye döndürerek (kabara kabara tartışmasını sürdürür), dünyada onun için bir kepazelik vardır..."

Y. N. Öztürk: "Yanını eğip bükerek uğraşır ki, Allah yolundan saptırırsın. Böyle kişiye dünyada bir yüz karası öngörülmüştür..."

Mütercimler DİB, Elmalılı, âyette bulunan "Boynunu çevirerek, yanını eğip-bükerek" kinâyesinin mecazi yönünü büyüklük taslamak, tartışmak, gururla salınmak, kibir gibi ifadelerle te'vîl etmeye çalışmışlardır.

Y. N. Öztürk ise mealinde lafza sadık kalarak kinâye yönünü "yanını eğip bükerek" ifadesiyle aynen korumuştur.

Âyetin belâğî inceliği, kişinin manevî hâlini fiziksel bir hareketle anlatmasıdır. "Yanını bükme" haktan yüz çevirmek, kibir göstermek, bu anlatım, Kur'ân'ın belâğî üslubunda sık rastlanan bir incelik olup, kinâye sanatıyla soyut bir tavır somut bir beden diliyle ifade edilmiştir.

3.36. Mü'minûn 23/27 Âyeti

فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنْ اصْنَعْ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحَيْنَا فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ
وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ

"Bunun üzerine Nûh'a, "Bizim gözetimimiz altında ve vahyimize göre o gemiyi yap" diye vahyettik. "Bizim emrimiz gelip de tandır kaynamaya başlayınca, (sular coşup taşığında Nûh'a) dedik ki: Her cins canlıdan (erkekli dişili) birer çift, bir de kendileri aleyhinde daha önce hüküm verilmiş olanlardan başka aileni gemiye al ve zulmeden kimseler hakkında bana hiç yalvarma! Şüphesiz onlar suda boğulacaklardır."¹⁷⁷

¹⁷⁷ el-Mü'minûn 23/27.

3.36.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette “فَارْتَدُّوا” (tandır kaynadığında): Bu ifade tufanın başladığını haber veren bir kinâyedir. Yani “tandır kaynadı”, “sular fişkirmaya başladı, tufan vakti geldi”, “savaş kızıştı” gibi ifadelerle şiddetten kinâye yapılmıştır.¹⁷⁸ Zuhaylî ise “Tandır kaynadı”yı tufanın kinâyesi olarak değerlendirirken,¹⁷⁹ son olarak yorumuna başvurduğumuz müfessirimiz “فَارْتَدُّوا” “Âyette hem koruma hem de azap kinâyesi vardır. Tandırın kaynaması, tufanın başladığını anlatan Arap üslubudur” der.¹⁸⁰

3.36.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... Azap emrimiz gelip te tandırdan su kaynayıp fişkırınca (kazan kaynayınca), hemen ona...”

DİB: “... Bizim emrimiz gelip de tandır kaynamaya başlayınca, (sular coşup taşığında Nûh’a) dedik ki...”

TDV: “... Bizim emrimiz gelip de sular coşup yükselmeye başlayınca her cinsten birer çift ile...”

Elmalılı: “...Tandır kaynayınca...”

H. Basri Çantay: “... Nihâyet (helaklerine) emrimiz gelip de o fırın kaynayınca ona her (nev’i hayvanlardan erkek ve dişi) ikişer çift ile aileni alıp içerisine gir...”

Bilmen: “Vaktâ ki emrimiz gelir de tennur kaynamağa başlarsa hemen o gemiyi her birinden iki çift ve...”

S. Ateş: “Bizim buyruğumuz gelip de tandır kaynayınca her cinsten iki çift ve aileni de alıp ona sok...”

Y. N. Öztürk: “... Emrimiz gelip tandır kaynayınca, ailenle birlikte her türden iki çifti gemiye sok...”

Mütercimler A. F. Yavuz, DİB, TDV meallerinde “tandırın kaynaması” ifadesinde kinâye yönü te’vîl edilerek “sular coşup yükselmeye başladı”, sular coşup taşı” gibi ifadelerle âyetinin mecaci yönünü açmışlardır.

Elmalılı, H. B. Çantay, Ö. N. Bilmen, S. Ateş, Y. N. Öztürk ise âyette bulunan “tandırın kaynaması” ifadesindeki kinâye lafzını muhafaza ederek çevirmişlerdir.

¹⁷⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/614.

¹⁷⁹ Zuhaylî, *Tefsîru’l-Münîr*, 9/288.

¹⁸⁰ Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 2/284.

Âyetin belâğî inceliği, olayların doğrudan değil, kinâye ve mecazî ifadelerle aktarılmasında gizlidir: “Tandır kaynadı”, tufanın başlaması, bu anlatım hem edebî derinlik hem de mesajın etkileyiciliğini artırmaktadır.

3.37. Mü'minûn 23/78 Âyeti

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۖ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ

“Hâlbuki O, sizin için kulakları, gözleri ve gönülleri yaratandır. Ne kadar az şükrediyorsunuz!”¹⁸¹

3.37.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyet et-Tefsîru'l-Münîr'de: “قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ” Ne de az şükrediyorsunuz! İbaresinde ki tenkir, taglil, (azlık) içindir, zait مَّا edatı, ise azlığın tek'idi içindir ve çok az şükür mânasındadır. O da şükürsüzlükten kinâyedir¹⁸² diye ifade ederken Sâbûnî “قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ” Ne de az şükrediyorsunuz! “قَلِيلٌ” cümlesinde kelimesi "azlık" ifade etmek içindir. Bu ifade, hakikatte “çoğunlukla nankörlük ediyorsunuz” anlamına gelen bir kinâyedir.¹⁸³

3.37.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “Halbuki size, o kulakları, o gözleri, o kalpleri yaratıp veren O'dur. Siz pek az şükrediyorsunuz.”

DİB: “Hâlbuki O, sizin için kulakları, gözleri ve gönülleri yaratandır. Ne kadar az şükrediyorsunuz!”

TDV: “O, sizin için kulakları, gözleri ve gönülleri yaratandır. Ne de az şükrediyorsunuz!”

Elmalılı: “Halbuki sizin için o kulağı, o gözleri ve o gönülleri yaratan O'dur. Ne de az şükrediyorsunuz!”

H. Basri Çantay: O, sizin için o kulakları, o gözleri, o gönülleri yaratandır. (Böyle iken) ne az şükredersiniz!”

Bilmen: “Halbuki O, o (Hâlık-i Kerîm)' dir ki, sizin için kulağı ve gözleri ve kalpleri yaratmıştır. Sizler ise ne kadar az şükredersiniz!”

¹⁸¹ el-Mü'minûn 23/78.

¹⁸² Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 9/333.

¹⁸³ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 4/188.

S. Ateş: “O'dur ki, sizin için o kulağı, o gözleri ve gönülleri inşa etti. Ne kadar az şükrediyorsunuz!”

Y. N. Öztürk: “Allah odur ki; sizin için işitme gücü, gözler ve gönüller oluşturdu. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!”

Mütercimler A. F. Yavuz, DİB, TDV, Elmalılı, H. B. Çantay, Ö. N. Bilmen, S. Ateş, Y. N. Öztürk âyetteki “Ne kadar az şükrediyorsunuz” ifadesindeki kinâye yönü muhafaza edilmiş, açıklamaya gidilmemiştir. Mealler lafzı doğru aktarmıştır; fakat “az şükür, çok nankörlük” kinâyesini açıklamamıştır.

Âyetin belâğî inceliği, insana verilen en temel nimetleri kinâye yoluyla hatırlatmasıdır: “Kulak, göz, kalp” bilgi ve idrak yolları. “Az şükür” çok nankörlük. Bu anlatım hem insanın acziyetini hem de Allah’ın nimetlerini edebî bir üslupla ortaya koyar.

Meal önerisi: İşitme, görme, hissetme ve anlama yeteneklerini sizin için yaratan O'dur; ne kadar az şükrediyorsunuz!

3.38. Furkan 25/27 Âyeti

وَيَوْمَ يَعِضُ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا

“O gün zalim kimse, (çaresizlik içinde) ellerini ısırıp şöyle diyecektir: Ne olurdu ben de peygamberle beraber aynı yolu tutsaydım!”¹⁸⁴

3.38.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette geçen “يَعِضُ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ” (zalim kimse ellerini ısırır) ifadesi kinâyedir. Burada hakikî anlamda elleri ısırarak değil, kişinin, yaptığı yanlışlar sebebiyle kendini yiyip bitirecek derecede yaşadığı şiddetli pişmanlık kastedilmiştir. Zemahşerî ve Beydâvî, bu deyimini Arapçada kinâyeli bir ifade olduğunu belirtir.¹⁸⁵ Sâbûnî de aynı şekilde “buradaki ısırma, pişmanlığın, çaresiz kalmanın kinâyeli ifadesidir” der.¹⁸⁶

Âyette “ellerini ısırarak” fiziki ısırarak değil, pişmanlık ve kendini kınama sıfatına kinâyedir. Bundan dolayı ifade, sıfata yönelik kinâye türündedir.

¹⁸⁴ el-Furkân 25/27.

¹⁸⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/345; Beydâvî, *Envâru't-Tenzil*, 4/19.

¹⁸⁶ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/179.

3.38.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “(pişmanlığından) iki elini ısırdığı o günde...”

DİB: “... Zalim kimse, (çaresizlik içinde) ellerini ısırp...”

TDV: “O gün, zalim kimse (pişmanlıktan) ellerini ısırp şöyle der: ...”

Elmalılı: “O gün zalim kimse ellerini ısıracak: "Eyvah!" diyecek...”

H. B. Çantay: “O gün (her) zalim (nedametle) iki elini ısırp: ...”

Bilmen: “... zalim iki elini ısıtır, der ki: ...”

S. Ateş: “O gün zalim ellerini ısırp: ...”

Y. N. Öztürk: “O gün, zalim, ellerini ısırarak diyecek ki: ...”

Mütercimlerden, Ö. N. Bilmen, S. Ateş, Y. N. Öztürk “ellerini ısırmak” kinâye âyetini korumuş ve mecazı aynen çevirmişlerdir. Ancak A. Fikri Yavuz, DİB, Elmalılı, H. Basri Çantay, TDV ise “ellerini ısırmak” ifadesini “pişmanlıktan, çaresizlikten, nedametten, üzüntüden” dolayı şeklinde açıklama yaparak parantez için kinâyeyi kısmen vermiştir.

3.39. Furkân 25/74 Âyeti

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا ذُرِّيَّتًا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْ لَنَا لِمَتِّينَ إِمَامًا

“Onlar, “Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah’a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle” diyenlerdir.”¹⁸⁷

3.39.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette “قُرَّةَ أَعْيُنٍ” (göz aydınlığı): Bu ifade hakikatte gözle ilgili değildir. Kinâye yoluyla kastedilmiştir. İfadenin mecaz ve kinâye içerdiğini, göz aydınlığının kalp huzuru mutluluk, huzur ve salih evlatlardan doğan sevinç anlamında kullanıldığını vurgular.¹⁸⁸ Zuhaylî: “قُرَّةَ أَعْيُنٍ” : “Gözümüzü aydınlatacak” lafız, sevinç ve mutluluktan kinâyedir.¹⁸⁹ son olarak ise müfessirimiz Sâbûnî: “قُرَّةَ أَعْيُنٍ” : Göz aydınlığı, mutmain olma, huzur ve neşe’den kinâyedir.¹⁹⁰

¹⁸⁷ el-Furkân 25/74.

¹⁸⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/900.

¹⁸⁹ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 10/91.

¹⁹⁰ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 4/283.

3.39.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: Onlar ki: "...nesillerimizden gözlerimizin süruru (sevinci) olacak iyi kimseler ihsan et..."

DİB: "... Eşlerimizi ve çocuklarımızı bizler için onları göz aydınlığı kıl ve ..."

TDV: "... Bizlere gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla ve ..."

Elmalılı: "... Ey Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla ve bizi takva sahiplerine önder kıl..."

H. Basri Çantay: "... Derler bize zevcelerimizden ve nesillerimizden gözlerimizin bebeği olacak salih insanlar ihsan et..."

Bilmen: "... Bize zevcelerimizden ve zürriyetlerimizden gözler aydınlığı ihsan et ve bizi takvâ sahiplerine imam kıl! derler."

S. Ateş: Ve: "Rabbimiz, bize gözler sevinci (gönüller açan) eşler ve çocuklar lutfeyle ve bizi korunanlara önder yap!" derler.

Y. N. Öztürk: "Onlar şöyle yakarırlar: Rabbimiz, eşlerimizden ve çocuklarımızdan bize göz aydınlığı bağışla. Bizi takvaya sarılanlara önder kıl."

Mütercimler A. F. Yavuz, S. Ateş, H. B. Çantay meallerinde "göz aydınlığı" kinâyesi "sürur, sevinç", "gönüller açan", "göz bebeği" gibi te'vîllerle kısmi olarak açıklamaya çalışmışlardır. DİB, TDV, Elmalılı, Ö. N. Bilmen, Y. N. Öztürk gibi mütercimler ise "göz aydınlığı" ifadesinin kinâyeye yönünü muhafaza edip te'vîle gitmemişlerdir.

Âyet, müminlerin en büyük duasını kinâyeye yoluyla dile getirir: "Göz aydınlığı" salih eş ve evlatlardan doğan mutluluk kinâyesi. Bu anlatım, aile saadeti ve toplumsal önderlik idealini edebî bir üslupla ortaya koyar.

3.40. Şuarâ 26/4 Âyeti

إِنْ نَشَأْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ آيَةً فَظَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ

"Biz dilesek, onlara gökten bir mucize indiririz de, ona boyun eğmek zorunda kalırlar."¹⁹¹

3.40.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette "فَظَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ" (o zaman boyunları hemen ona boyun eğdi): Boyunların eğilmesi, hakikatte fiziksel bir eğilme değildir. Tam teslimiyet, zorunlu itaat kinâyesi olarak

¹⁹¹ eş-Şuarâ 26/4.

vurgularken,¹⁹² Zuhaylî ise, “فَطَلَّتْ أَعْنَافُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ” : “ona boyunları eğilip kalır” ifadesi, onlara ulaşan basitlik, horlanma ve zilletten kinâyedir. Bu ifadenin, iman etme özgürlüğü verilmesine rağmen Allah’ın dilemesi hâlinde bütün insanları zorla iman ettirebileceğini edebî bir kinâye ile anlattığını ifade eder.¹⁹³ Müfessirimiz Sâbûnî ise, “فَطَلَّتْ أَعْنَافُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ” Boyunları ona eğilir” ifadesinde ince bir kinâye sanatı bulunmaktadır. Allah’ın bu buyruğunda, evvelde üstün bir mertebedeyken onlara isabet eden aşağılayıcı durumu kinâye etti. Âyetin, Allah’ın mutlak kudretini gösterdiğini; “boyun eğmek” ifadesinin kinâye yoluyla “tam teslimiyet” anlamına geldiğini açıklar.¹⁹⁴

3.40.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... Ona boyunları eğile kalır (artık hiçbiri isyan edemez).”

DİB: “... Ona boyun eğmek zorunda kalırlar.”

TDV: “Biz dilesek, onların üzerine gökten bir mucize indiririz de ona boyunları eğilip kalır.”

Elmalılı: “Biz dilersek onların üzerlerine gökten bir âyet (mucize) indiririz de ona boyunları eğilekalır.”

H. Basri Çantay: “... Ona boyunları eğilekalır.”

Bilmen: “... Dileyecek olsak üzerlerine gökten bir âyet indiririz de artık ona boyunları eğili kalmış olurlar.”

S. Ateş: “... Boyunları ona eğilir (inanırlar).”

Y. N. Öztürk: “... Boyunları onun önünde perişanlıkla eğilip kalır.”

Mütercimler TDV, Elmalılı, H. Basri Çantay, Ö. N. Bilmen, Y. N. Öztürk âyetteki “boyunları eğilip kalır” ifadesindeki kinâye yönünü muhafaza edip te’vîle gitmemişlerdir.

A. F. Yavuz, DİB, S. Ateş gibi mütercimler ise “boyunları eğilip kalır” ifadesindeki kinâyeyi “delâlet”, “inanırlar”, “zorunda, ister istemez, mecburî teslimiyet” mânası vererek mecazi yönünü kısmi olarak açmışlardır.

Âyet, Allah’ın dilemesi hâlinde insanların zorunlu olarak iman etmek zorunda kalacaklarını kinâye yoluyla bildirir. Bu anlatım, Allah’ın kudretini ve insan iradesine verdiği özgürlüğü belâgatlı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Meal önerisi: Eğer böyle dileseydik, onlara gökten bir işaret indirir, boyun eğerlerdi.

¹⁹² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/291.

¹⁹³ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 10/107.

¹⁹⁴ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 4/300.

3.41. Kasas 28/32 Âyeti

أَسْلُكْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ وَاضْمُمْ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ

“Elini koynuna sok. (Alaca hastalığı gibi) bir hastalık sebebiyle olmaksızın bembeyaz bir hâlde çıksın. Korkudan açılan kolunu kendine çek (toparlan). İşte bunlar, Firavun ve ileri gelen adamlarına (göstermen için) Rabbin tarafından (sana verilen) iki delildir. Çünkü onlar fasık bir kavimdirler.”¹⁹⁵

3.41.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette “وَاضْمُمْ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ” (korkudan dolayı kanadını kendine çek): “Kanadını kendine çekmek” ifadesi, kuşun kanadını kapatmasına benzetilerek mecaz-ı mürsel yoluyla insanın korkusunu yenmesi, kalbini yatıştırması için kullanılan bir kinâye olarak yorumlarken,¹⁹⁶ Sâbûnî ise “وَاضْمُمْ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ” Elini kendine çek" ifadesi kanat anlamında, el anlamındaki yed ifadesiyle de kinâye olarak beyan edilmektedir. Çünkü kuştaki kanat neyse insandaki el de aynıdır.¹⁹⁷ Son aolarak Müfessirlerimizden Zuhaylî ise, âyetteki “وَاضْمُمْ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ” “Ve kanadını kendine çek” ifadesi elden kinâyedir.¹⁹⁸

3.41.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... Ellerini de koltuklarının altına koy, sendeki korku gidecektir...”

DİB: “... Korkudan açılan kolunu kendine çek (toparlan)...”

TDV: “... Korkudan (açılan) kollarını kendine çek...”

Elmalılı: “... Korkudan (açılan) kollarını kendine çek...”

H. Basri Çantay: “... Korkudan (kanat gibi açılan) ellerini kendine (birbirine) kavuşdur (korkma)...”

Bilmen: “... Korkudan kanadını kendine yapıştır...”

S. Ateş: “... Ve kanadını korkudan kendine çek...”

Y. N. Öztürk: “... Korkudan açılan kollarını kendine çek...”

¹⁹⁵ el-Kasas 28/32.

¹⁹⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 5/52.

¹⁹⁷ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 4/407.

¹⁹⁸ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 10/282.

Mütercimler A. F. Yavuz, DİB, TDV, Elmalılı, Y. N. Öztürk âyette bulunan “kanadını kendine çek” ifadesinde kinâye yönünü aynen korumuşlar mecazi yönünü te’vîle gitmeyip lafzı muhafaza etmişler.

A. F. Yavuz, DİB, TDV, Elmalılı, Y. N. Öztürk ise “kanadını kendine çek” ifadesinin kinâye yönünü te’vîle giderek kanattan maksadın ise “el ve kol” olduğunu beyan edip mecazi yönünü açmışlardır. Mealler doğru aktarılmıştır; fakat “kanadı kendine çekmek” ifadesinin korkuyu yatıştırma kinâyesi olduğu açıklanmamıştır.

3.42. Kasas 28/82 Âyeti

وَأَصْحَابُ الدِّينِ سَمِعُوا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيَكَأَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَوْ لَا أَنْ مِّنَ اللَّهِ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بَنَاءُ وَيَكَأَنَّ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ

“Daha dün onun yerinde olmayı arzu edenler, “Vay! Demek ki Allah, kullarından dilediği kimselere rızık bol verir ve (dilediğine) kısarmış. Allah, bize lütfetmiş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Demek ki kâfirler iflah olmayacak” demeye başladılar.”¹⁹⁹

3.42.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette, “بِالْأَمْسِ” (dün): Burada geçen “dün” kelimesi hakiki bir zaman göstergesi değil, çok yakın bir geçmiş ve sürekliliği vurgulayan kinâyedir. İnsanların kısa süreli dünyevî arzu ve hayallerine işaret ettiğini, bunun da belâğî olarak kinâye ve ibretli bir uyarı olduğunu ifade eder.²⁰⁰

3.42.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “...Onun dün mal ve saltanatını temenni edenler...”

DİB: “... Dün onun yerinde olmayı arzu edenler...”

TDV: “Daha dün onun yerinde olmayı isteyenler: Demek ki, Allah rızık, kullarından dilediğine bol veriyor, dilediğine de az...”

Elmalılı: “... dün onun yerinde olmayı isteyenler de...”

H. Basri Çantay: “...Onun mevkisini dün temenni edenler ...”

Bilmen: “...Dünkü gün onun mekanını temenni edenler...”

S. Ateş: “...Dün onun yerinde olmayı isteyenler...”

¹⁹⁹ el-Kasas 28/82.

²⁰⁰ Zuhaylî, *Tefsîru 'l-Münîr*, 10/454.

Y. N. Öztürk: "... Akşam onun mevkiine, konumuna imrenenler..."

Mütercimler A. F. Yavuz, DİB, TDV, Elmalılı, S. Ateş "dün" lafzı korumuşlar kinâye yönünü muhafaza etmişlerdir.

Y. N. Öztürk, âyetteki "dün" lafzını "akşam, gibi ifadelerle kinâye yönüne kısmi açıklamalar ile çevirmiştir. Mealler lafzı doğru aktarmaktadır ancak, "dün"ün süreklilik kinâyesi olduğu açıklanmamıştır.

3.43. Secde 32/16 Âyeti

تَتَجَاوَى جُنُوبَهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ

"Onlar, korkarak ve ümid ederek Rablerine ibadet etmek için yataklarından kalkarlar. Kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden de Allah için harcarlar."²⁰¹

3.43.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette "تَتَجَاوَى جُنُوبَهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ" (yanları yataklardan uzak durur): Burada yanın yataktan kalkması, gece ibadeti için müminlerin uykuyu terk edip ibadete yönelmelerinin edebî bir kinâye olduğunu vurgular.²⁰² Bu âyeti Zuhaylî Âyetin müminlerin hem gece ibadetlerini hem de infaklarını kinâye yoluyla ortaya koyduğunu, bunun da onların takvâsını yansıttığını söylerken,²⁰³ Sâbûnî: Onlar ki gece çokça ibadet etmekten dolayı yanları yatak görmüyor anlamında bir hayat yaşadıklarını beyan eden bir kinâyedir. Müminlerin gece ibadetlerini, dua ve infaklarını kinâye yoluyla tasvir eden bu âyetin, onların ihlâsını gösterdiğini belirtir.²⁰⁴

3.43.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: "(Onlar, o kimselerdir ki, geceleyin namaz kılmak için) yataklarından kalkarlar; Rablerine, azabından korkarak..."

DİB: "Onlar, korkarak ve ümit ederek Rablerine ibadet etmek için yataklarından kalkarlar..."

TDV: "Korkuyla ve umutla Rablerine yalvarmak üzere (ibadet ettikleri için), vücutları yataklardan uzak kalır ve..."

Elmalılı: "... Yanları yataklardan uzaklaşır..."

H. Basri Çantay: "Yanları yataklarından uzaklaşır, korku ve ümit ile Rablerine duâ ederler..."

²⁰¹ es-Secde 32/16.

²⁰² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 5/318.

²⁰³ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 11/211.

²⁰⁴ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 5/48.

Bilmen: “Yanları yataklarından uzaklaşır ve Rablerine korku ile ümit ile dua ederler ve...”

S. Ateş: “Yanları yataklardan uzaklaşır, (gece teheccüd namazı kılmak için yanlarını yataklardan ayırılıp kalkarlar), korkarak ve umarak Rablerine du'a ederler ve...”

Y. N. Öztürk: “Yanları yataklarından uzaklaşır; korku ve ümitle Rablerine dua ederler. Kendilerine verdiğimiz rızıklardan da dağıtırlar.”

Mütercimler A. F. Yavuz, DİB, TDV, S. Ateş âyette “Yanları yataklardan uzaklaşır” kinâyesini teheccüd, gece ibadeti olarak te’vîl etmeye çalışmışlardır. Bu anlatım, müminlerin ibadet hayatını ve ahlâkını belâğatlı bir üslupla yüceltmektedir.

Elmalılı, H. Basri Çantay, Ö. N. Bilmen, Y. N. Öztürk ise âyetteki “Yanları yataklardan uzaklaşır” ifadesinin kinâye yönünü korumaya çalışmışlardır.

3.44. Ahzâb 33/15 Âyeti

وَلَقَدْ كَانُوا عَاهِدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُؤَلُّونَ الْأَدْبَارَ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا

“Andolsun ki, onlar, daha önce geri dönüp kaçmayacaklarına dair Allah’a söz vermişlerdi. Allah’a verilen söz ise sorumluluğu gerektirir.”²⁰⁵

3.44.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette, münafıkların Bedir veya Hendek öncesinde verdikleri söze rağmen kaçışlarını anlatan ibret verici bir kinâye içerdiğini söylenirken,²⁰⁶ Sâbûnî ise, Âyette, münafıkların sadakatsizliğinin kinâye yoluyla ortaya konulduğunu, “Allah’a verilen söz’ün” ahirette sorguya çekileceğini vurgular.²⁰⁷

3.44.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... Allah'a söz vermişlerdi: Arkalarını dönmeyeceklerdi...”

DİB: “... Allah’a söz vermişlerdi...”

TDV: “... Allah'a söz vermişlerdi...”

Elmalılı: “... Allah'a ahid vermişlerdi. Arkalarını dönmeyeceklerdi. Allah'a verilen ahid ise mesuliyetlidir, mutlaka sorulur.”

H. Basri Çantay: “.... Allaha karşı teahhüd de etmişlerdi...”

Bilmen: “... Allah'a katiyyen taahütte bulunmuşlardı...”

²⁰⁵ el-Ahzâb 33/15.

²⁰⁶ Zuhaylî, *Tefsîru 'l-Münîr*, 11/266.

²⁰⁷ Sâbûnî, *Safvetü 't-Tefâsîr*, 5/221.

S. Ateş: "... Arkalarına dönüp kaçmayacaklarına dair Allah'a söz vermişlerdi..."

Y. N. Öztürk: "...Allah'a söz vermişlerdi..."

Mütercimler A. F. Yavuz, DİB, TDV, S. Ateş, Y. N. Öztürk âyetteki "Allah'a verilen söz, ahid, tehahhüt" ifadesinin kinâye yönüne açıklama yapmamışlardır. Lafzı aynen korumuşlardır. Kinâye âyetinin meallerde parantez içinde te'vîlinin de yapılmasına ihtiyaç olduğu gözlenmektedir.

Meal önerisi: Allah'a yüz çevirmeyeceklerine dair bir ahit vermişlerdi ve yapılan ahit mutlaka yerine getirilmelidir.

3.45. Sebe' 34/49 Âyeti

قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ

"De ki: Hak geldi. Artık batıl yeni bir şey ortaya çıkaramaz, eskiyi de geri getiremez."²⁰⁸

3.45.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette, "جَاءَ الْحَقُّ" (Hak geldi): Burada hak, Kur'an ve İslâm'ın hakikatleri için kullanılmıştır. Hakikatin galip geldiğini, bâtılın ise hiçbir zaman ne yeniden başlayabileceğini ne de geri dönebileceğini anlatan mecaz ve kinâye bulunduğunu ifade ederken,²⁰⁹ Zuhaylî: "Hak geldi" Âyet-i Kerîm'esi, bâtılın yok olmasından kinâyedir. Âyetin, hak ile bâtılın karşılaştırmasında kullanılan bu belâğatlı kinâye sayesinde müminlerin hakka sarılmalarını pekiştirdiğini vurgular. Bâtılın yok olması eserin kaybolmasından kinâyedir.²¹⁰

Müfessirlerden Sâbûnî'nin yorumu ise, Artık bâtılın son bulmasından kaybolmasından ve kesinlikle geri gelmeyeceğinden kinâyedir. "Hak geldi, bâtıl yok oldu" ifadesinin, Kur'an'ın ilahî kudreti karşısında bâtılın acziyetini ortaya koyduğunu, burada kinâye üslubunun bulunduğunu açıklar.²¹¹

3.45.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: "... Hak (dîn olan İslâm) geldi, bâtıl (şirk) kayboldu gitti ve geride dönmez."

DİB: "...Hak geldi. Artık batıl yeni bir şey ortaya çıkaramaz, eskiyi de geri getiremez."

TDV: "...Hak geldi; artık bâtıl ne bir şeyi başlatabilir ne de geri getirebilir."

²⁰⁸ Sebe' 34/49.

²⁰⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 5/534.

²¹⁰ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 11/496.

²¹¹ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 5/139.

Elmalılı: "... De ki: Hak geldi, batılın önü de kalmaz, sonu da."

H. Basri Çantay: "... Hak geldi. Batıl ne ibtidâen, ne de iâdeten (hiçbir şey yaratmaya) kadir olamaz."

Bilmen: "... De ki: Hak geldi, bâtl (ise bir şeyi) ne bidâyeten vücuda getirebilir ve ne de iade edebilir."

S. Ateş: "... De ki: Hak geldi, artık batıl ne bir şey ortaya çıkarabilir ne de geri getirebilir. (O tamamen yok olup gitmiştir)."

Y. N. Öztürk: "... De ki: Hak geldi, artık bâtl ortaya yeni bir şey çıkaramaz; eskiyi de geri getiremez."

Mütercimler H. B. Çantay, S. Ateş, A. F. Yavuz âyette "*De ki: Hak geldi; bâtl ise ne bir şeyi başlatabilir ne de geri getirebilir.*" İfadesinin kinâye yönünü "sönüp gitmeye mahkûm", "kayboldu gitti" gibi mânalar vererek açıklamaya çalışmışlardır.

DİB, TDV, Elmalılı, Bilmen, Y. N. Öztürk gibi mütercimler ise âyetteki kinâye yönünü korumaya çalışmışlardır.

Âyet, hak ile batılın karşılaştırmasını kinâye yoluyla yapmaktadır: "Hak geldi" Kur'ân ve İslâm'ın üstünlüğü kinâyesi, "bâtl bir şey yapamaz", batılın etkisizliği kinâyesi.

Bu ifade, Kur'ân'ın ilahî kudretini ve batılın yokluğunu edebî bir üslupla ortaya koymaktadır.

3.46. Fâtır 35/8 Âyeti

أَقَمْنَ زَيْنَ لَهُ سُوءَ عَمَلِهِ فَرَأَهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَاتٍ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ

"Kötü ameli kendisine süslü gösterilip de onu güzel gören kimse, ameli iyi olan kimse gibi mi olacaktır? Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, dilediğini hidâyete erdirir. (Ey Muhammed!) Onlar için duyduğun üzüntüler yüzünden kendini helâk etme! Şüphesiz ki Allah, onların yaptıklarını hakkıyla bilendir."²¹²

3.46.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette, "أَقَمْنَ زَيْنَ لَهُ سُوءَ عَمَلِهِ فَرَأَهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَاتٍ" "gönlün onlara karşı hasretlerle geçmesin" ibaresi helak olmaktan kinâyedir. Zira nefis, gittiği zaman insan helak olur.²¹³ Müfessirlerden Sâbûnî, "فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَاتٍ" onların yüzünden üzüntüye giripte canın sıkılmasın, kendini helak etme" âyetini "kaybolmaktan" kendini kaybetmekten kinâyedir. Şu şekilde can gittiği vakit, insan da

²¹² Fâtır 35/8

²¹³ Zuhaylî, *Tefsîru 'l-Münîr*, 11/518.

artık kaybolur. Âyette, şeytanın kötü amelleri gösterilmesi ve Peygamber'in buna üzülmemesi gerektiğinin belâğatlı bir dille ifade edildiğini açıklar.²¹⁴

3.46.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: "... O halde (Ey Rasûlüm, insanlar inkârlarından dolayı helâk olacaklar diye) onlara üzülp kendini mahvetme..."

DİB: "... Onlar adına duyduğun üzüntüler yüzünden kendini helâk etme!.."

TDV: "... O halde onlar için üzülererek kendini helak etme. Allah onların ne yaptıklarını biliyor."

Elmalılı: "... Canın onlar için hasretlerle (üzüntülerle) sıkılıp gitmesin..."

H. Basri Çantay: "... O halde (habibîm) nefsin onlara karşı hasretlerle (üzüntülerle tükenib) gitmesin..."

Bilmen: "... Artık nefsin onların üzerine teessüflerle geçip gitmesin. Şüphe yok ki, Allah (onların) neler işlediklerini tamamıyla bilendir."

S. Ateş: "... Canın onlar için hasretlere (üzüntülere) gitmesin..."

Y. N. Öztürk: "...O halde canın onlar için üzüntülere dalmasın. Hiç kuşkusuz, Allah onların ürettiklerini, ortaya koydukları oyunları çok iyi bilmektedir."

Mütercimler A. F. Yavuz, DİB, TDV âyetteki "Onlar için kendini üzüntülere kaptırma" kinâyesini "kendini helâk etme, mahvetme" gibi doğrudan açıklamaya çalışmışlardır.

Elmalılı, H. B. Çantay, Ö. N. Bilmen, S. Ateş, Y. N. Öztürk ise âyette ki "onlar için kendini üzüntülere kaptırma" ifadesindeki kinâye yönünü muhafaza etmeye çalışmışlardır. Âyet, kötü amellerin cazip gösterilmesiyle sapıklığa düşen kimselerin durumunu ve Hz. Peygamber'in onlara üzülmemesi gerektiğini belâğatlı bir üslupla ifade eder.

3.47. Sâffât 37/48 Âyeti

وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ

"Yanlarında bakışlarını yalnızca kendilerine çevirmiş iri gözlü eşler vardır."²¹⁵

²¹⁴ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 5/155.

²¹⁵ es-Sâffât 37/48.

3.47.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette, “وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ” “Yanlarında güzel bakışlarını yalnız onlara tahsis etmiş, iri gözlü eşler vardır.” Âyet-i kerîmesi, iri gözlü hurilerden kinâyedir. Zira onlar, iffetlidirler ve eşlerinden başkasına bakmazlar.²¹⁶ Diğer bir ifadede “قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ” (gözlerini sadece eşlerine dikmiş olanlar): Bu ifade, hakikatte gözün fizikî hareketinden bahsetmez. Kinâye yoluyla iffetli, sadık ve yalnız eşlerine bağlı eşler kastedilir. “عِينٌ” (büyük gözlü huriler): Burada “büyük göz” ifadesi, sadece fizikî bir güzelliği değil, cazibeyi, saflığı ve kusursuz güzelliği, cennetteki mutluluk ve huzurun kinâye yoluyla aktarımı olduğunu söyler.²¹⁷

3.47.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “Yanlarında, bakışlarını kocalarına hasretmiş iri gözlü hanımlar var.”

DİB: “Yanlarında bakışlarını yalnızca kendilerine çevirmiş iri gözlü eşler vardır.”

TDV: “Yanlarında güzel bakışlarını yalnız onlara tahsis etmiş, iri gözlü eşler vardır.”

Elmalılı: “Yanlarında iri gözlü, bakışlarını kocalarından başkalarına çevirmeyen hanımlar vardır.”

H. Basri Çantay: “Yanlarında da nazarlarını yalnız zevcelerine atfetmiş iri (şahin) gözlü kadınlar vardır.”

Bilmen: “Ve onların yanlarında irice gözlü, nazarlarını (kendilerine) tahsis etmiş zevceler de vardır.”

S. Ateş: “Yanlarında da yalnız kendilerine göz dikmiş iri gözlü eşler vardır.”

Y. N. Öztürk: “Yanlarında, gözlerini onlara dikmiş, iri gözlü dilberler vardır.”

Mütercimler A. F. Yavuz, DİB, TDV, Elmalılı, Ö. N. Bilmen, S. Ateş, Y. N. Öztürk âyetteki “bakışlarını yalnızca eşlerine çevirmiş” ifadesindeki kinâye yönüne sadık kalmışlardır. Mecazi yönünü açmamışlardır.

H. B. Çantay ise “bakışlarını yalnızca eşlerine çevirmiş” âyetindeki kinâye ifadesini (şahin) gözlü kadınlar gibi anlamlar vererek âyeti te’vîl etmeye çalışmışlardır.

²¹⁶ Zuhaylî, *Tefsîru’l-Münîr*, 23/88.

²¹⁷ Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 3/31.

3.48. Sâffât 37/78 Âyeti

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ

“Sonradan gelenler arasında ona güzel bir ad bıraktık.”²¹⁸

3.48.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette; "وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ", "Sonradan gelenler içinde ona iyi bir ün bıraktık". Âyetini, iyilik ve güzellikle anılmaktan kinâyedir²¹⁹ diye ifade edilirken Sâbûnî ise, “وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ” (Ona, sonradan gelenler içinde bir iyilikle anılmayı bıraktık): Buradaki “terk etmek” hakiki anlamda bırakmak değil, kuşaklar boyunca devam edecek hayırla anılma, övgüyle yad edilme için kullanılan bir kinâyedir. Burada Hz. Nûh’a verilen ilahî mükâfatın, onun kıyamete kadar bütün müminler tarafından hayırla yad edilmesi olduğunu söyler.²²⁰

3.48.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “...Hem de Nûh için, sonradan gelenler içinde iyi bir yâd bıraktık.”

DİB: “Sonradan gelenler arasında ona güzel bir ad bıraktık.”

TDV: “... Ona iyi bir nam bıraktık.”

Elmalılı: “... Güzel bir namını bıraktık.”

H. Basri Çantay: “Sonra gelen (peygamberler ve ümmet) ler arasında da ona (iyi bir nâm) bıraktık.”

Bilmen: “Ve onun üzerine sonra gelenler arasında (bir zikr-i cemîl) bıraktık.”

S. Ateş: “Sonra gelenler arasında ona (iyi bir ün) bıraktık.”

Y. N. Öztürk: “Sonrakiler içinde, ona işaret eden bir şey bıraktık.”

Mütercimler A. F. Yavuz, DİB, TDV, Elmalılı, Ö. N. Bilmen, S. Ateş âyetteki “Sonra gelenler arasında ona güzel bir ad, nam bıraktık” ifadesinde kinâyeye yönüne sadık kalarak âyeti te’vîle gitmemişlerdir.

Y. N. Öztürk ise âyetteki “sonra gelenler arasında ona güzel bir ad, nam bıraktık” ifadesin yerine “işaret eden bir şey” diyerek kinâyeyi kısmi olarak açıklamaya çalışmışlardır.

²¹⁸ es-Sâffât 37/78.

²¹⁹ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 23/104.

²²⁰ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/37.

Âyet, Hz. Nûh'un ve onun sadık müminlerinin, kıyamete kadar bütün müminler tarafından hayırla anılacaklarını kinâyeye yoluyla anlatmaktadır. Bu anlatım, peygamberlere verilen ilahî mükâfatın dünyada da devam ettiğini belâğatlı bir şekilde göstermektedir.

Meal öneri: bu nimeti, gelecek nesiller arasında, sonraki zamanlarda da kalması için bıraktık.

3.49. Sâd 38/33 Âyeti

رُدُّوْهَا عَلَيَّ فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ

“Onları bana geri getirin” dedi. (Atlar gelince de) bacaklarını ve boyunlarını okşamaya başladı.”²²¹

3.49.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette; “رُدُّوْهَا عَلَيَّ فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ” Onların bacaklarını ve boyunlarını okşamaya başladı, “Mesh”i, boyun ve bacakları kılıçla kesmek kinâyesi şeklinde yorumlanmıştır.²²² Aynı âyeti Sâbûnî ise Hz. Süleyman’ın atları Allah’a adadığını, “mesh”in de bu adanmışlığı simgeleyen bir kinâyeye olduğunu ifade eder. Hz. Süleyman’ın arzusunun Allah yoluna adanmışlık olduğunu, “boyun ve bacakları okşanması” ifadesindeki maksat, bacaklarının ve boyunlarının kesilmesinden kinâyedir.²²³

3.49.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “...Ayaklarını ve boyunlarını kesip kurban etmeğe başladı.”

DİB: “...Bacaklarını ve boyunlarını okşamaya başladı.”

TDV: “... Bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı.”

Elmalılı: “...Geri getirin onları bana! dedi ve artık onların bacaklarını, boyunlarını silmeye başladı.”

H. Basri Çantay: “... Ayaklarını, boyunlarını okşamaya, taramaya başladı.”

Bilmen: Dedi ki: “... Hemen bacaklarını ve boyunlarını silip okşadı.”

S. Ateş: “... Bacaklarını ve boyunlarını okşamağa başladı.”

Y. N. Öztürk: “... Bacaklarını, boyunlarını sıvazlamaya başladı.”

Mütercimlerin çevirdiği meallerde DİB, TDV, Elmalılı, H. Basri Çantay, Ö. N. Bilmen, S. Ateş ve Y. N. Öztürk âyetteki kinâyeyi “bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamak, okşamak, silip

²²¹ Sâd 38/33.

²²² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 5/844.

²²³ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/60.

okşamak, taramak” gibi ifadelerle kinâyeyi muhafaza edip mecazı aynen çevirmişler, açıklamaya gitmemişlerdir.

Mütercimlerden A. Fikri Yavuz ise âyetteki kinâyeyi “boyunları sıvazlamak, okşamaktan” maksadın boyunlarını kesmek olarak kinâyeye açıklık getirmiştir. Bu sebeple bu âyet belâgat yönünden açık bir kinâye örneğidir.

3.50. Zümer 39/56 Âyeti

أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتَى عَلَى مَا فَرَطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ وَإِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّاجِدِينَ

“...kişi, “Allah’ın yanında, işlediğim kusurlardan dolayı vay hâlime! Gerçekten ben alay edenlerden idim” demesin.”²²⁴

3.50.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette geçen “فِي جَنْبِ اللَّهِ” (Allah’ın yanında, Allah’a karşı) ifadesi kinâye sanatıdır. Burada hakiki anlamda Allah’a “yan” isnadı yoktur. Kastedilen, Allah’a kullukta ihmalkârlık ve sorumlulukları terk etmektir, bu ifadeyi “Allah’a karşı yapılması gereken görevlerde kusur işlemek” şeklinde yorumlanırken,²²⁵ Beydâvî de âyette “Allah hakkında kusur etmek” ifadesin mübalağalı bir kinâye olduğunu beyan eder.²²⁶ Müfessirlerden Zühaylî, “Allah’ın yanında kusur” ifadesinin, Allah’a kulluk görevlerini ihmal etme anlamında kinâye olduğunu ve âyetin büyük bir ikaz içerdiğini belirtirken,²²⁷ başka bir müfessirimiz “Cenbullah tabiri, Allah’a karşı görevlerdeki ihmali kinâye yoluyla ifade eder” der.²²⁸

3.50.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... Yazık bana! Allah'a ibadette kusur etmişim. Ben (Kur'an ve müminlerle) alay edenlerdenim.”

DİB: “... ki, kişi, Allah’ın yanında, işlediğim kusurlardan dolayı vay hâlime! Gerçekten ben alay edenlerden idim demesin.”

TDV: Kişinin: “... Allah'a yakınlık konusunda kusurlu davrandığım için bana yazıklar olsun! Gerçekten ben alay edenlerdendim (diyeceği günden sakının)!”

²²⁴ ez-Zümer 39/56.

²²⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 5/964.

²²⁶ Beydâvî, *Envâru’l-tenzîl*, 4/491.

²²⁷ Zühaylî, *Tefsîru’l-Münîr*, 24/35.

²²⁸ Sâbûnî, *Safvetü’l-Tefâsîr*, 3/83.

Elmalılı: "... Allah'ın yanında yaptığım kusurlardan dolayı yazık bana! Doğrusu ben alay edenlerdendim."

H. Basri Çantay: "...Allah yanında işlediğim taksirlerden dolayı vay hasret (ve nedamet)ime! Hakikat, hakikat ben (Onun diniyle, kitabıyla) eğlenenlerdendim..."

Bilmen: "... Allah'a karşı yaptığım kusurlardan dolayı eyvah bana yazıklar olsun ve ben müstehzilerden olmuş idim..."

S. Ateş: "... Allah'ın yanında (O'na kullukta) kusur etmemden dolayı vah..."

Y. N. Öztürk: "... Allah'a karşı aşırı gitmem yüzünden başıma gelenlere bak! Alay edip duranlardan biriydim doğrusu!"

Mütercimler DİB, TDV, Elmalılı, H. Basri Çantay, S. Ateş âyetteki kinâye ifadesini "Allah'ın yanında", "Allah'a "yakınlık" şeklinde âyetteki mecazi yönünü açıklamadan kinâyeyi olduğu gibi tercüme etmişlerdir.

Y. N. Öztürk ve A. Fikri Yavuz ise âyetteki kinâyeli ifadeyi çevirirken mecazi yönünü değil de "Allah'ın yanında" çevirisi yerine kinâyeyi biraz açarak "Allah'a ibadette", "*Allah'a karşı aşırı gitmem yüzünden*" ifadesini "*Basıma gelenlere bak*" diyerek kısmen açıklama yaparak pişmanlık kinâyesini vermeye çalışmıştır.

3.51. Mü'min 40/15 Âyeti

رَفِيعَ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ

"O, dereceleri hakkıyla yükseltendir, Arş'ın sahibidir. Buluşma günü hakkında (insanları) uyarmak için, irâdesiyle ilgili vahyi kullarından dilediğine, kendi indirir."²²⁹

3.51.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette: "يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ" "emrinden olan ruhu indirir" ibaresi vahiyden kinâyedir. Çünkü vahiy bedende ki ruh gibidir²³⁰ diye yorumlanırken aynı âyeti "يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ" "ruh'un" vahiy olduğunu, "dereceleri yüce olan" Allah'ın vahyi seçtiği kullarına vermesi, onların görev ve sorumlulukla yüceltilmesine işaret eder, ifadesinin Allah'ın azametini kinâye yoluyla anlattığını açıklar.²³¹

²²⁹ el-Mü'min 40/15.

²³⁰ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 24/87.

²³¹ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/104.

3.51.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: "... Haber vermek için kullarından dilediğine (Hz. Muhammed s.a.v.), kendi emrinden vahiy indiriyor."

DİB: "... İlgili vahyi kullarından dilediğine, kendi indirir."

TDV: "... Allah, kavuşma günüyle korkutmak için kullarından dilediğine iradesiyle ilgili vahyi indirir."

Elmalılı: "... Dilediği kimseye emrinden ruh (melek) indiriyor."

H. Basri Çantay: "... Korkutmak için, kendi emrinden olan vahyi kullarından kimi dilerse ona ilka eder."

Bilmen: "... Allah Teâlâ, kendi emrinden olan vahyi, kullarından dilediğine ilkâ buyurur ki..."

S. Ateş: "... Emrinden olan ruhu, kullarından dilediğine indirir."

Y. N. Öztürk: "... Buluşma günü hakkında uyarmak için emrinden olan Rûh'u kullarından dilediğine indirir."

Mütercimler S. Ateş, Y. N. Öztürk âyetteki "emrinden" "Rûh'u indirir" ifadesinde kinâye yönü koruyarak çeviri yapmışlardır.

A. F. Yavuz, DİB, TDV, H. B. Çantay, Ö. N. Bilmen ise âyette "rûh'u indirir" ifadesinde ki "ruh kelimesini, melek (Cebrail) ve vahiy te'vîliyle açıklamışlardır. Âyet, Allah'ın kudretini ve vahiy yoluyla kullarını uyarmasını edebî bir üslupla ifade eder.

3.52. Muhammed 47/25 Âyeti

إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ أَذْبَارِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىٰ الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ

"Kendileri için hidâyet yolu belli olduktan sonra gerisingeri dönenleri, şeytan aldatıp peşinden sürüklemiş, ve kendilerini boş ümitlere düşürmüştür."²³²

3.52.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette; iman ettikten sonra dinden dönenlerin aslında kendi iradeleriyle helake sürüklendiklerini, şeytanın ise bu süreci kinâye yoluyla tasvir ettiğini ifade edilir.²³³ Bu âyeti Sâbûnî ise, "ارْتَدُّوا عَلَىٰ أَذْبَارِهِمْ" Âyette, Arkalarına döndüler" ifadesi, iman ettikten sonra tekrar imanından vazgeçerek küfre dönmelerinden kinâyedir²³⁴ diye ifade eder.

²³² Muhammed 47/25.

²³³ Zuhaylî, *Tefsîru 'l-Münîr*, 26/121.

²³⁴ Sâbûnî, *Safvetü 't-Tefâsîr*, 6/94.

3.52.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: "... Kendilerine hak belli olduktan sonra arkalarına (eski küfürlerine ve bâtıl dinlerine) dönenlere şeytan teşvikte bulunmuş..."

DİB: "... Gerisingeri dönenleri, şeytan aldatmış ve onları peşinden sürüklemiş..."

TDV: "Şüphesiz ki, kendilerine doğru yol belli olduktan sonra, arkalarına dönenleri, şeytan sürüklemiş..."

Elmalılı: "... Tekrar küfre dönenlere şeytan, kötülüklerini güzel göstermiş..."

H. Basri Çantay: "...Arkalarına dönenler (yok mu?) şeytan onları fitlemiştir..."

Bilmen: "... Arkaları üzerine dönüverdiler..."

S. Ateş: "... Arkalarına (yine eski küfürlerine) dönenlere, şeytan hatalarını süslemiş ve..."

Y. N. Öztürk: "... Arkalarına dönenlere şeytan fit vermiş..."

DİB, TDV, H. Basri Çantay, Ö. N. Bilmen, Y. N. Öztürk gibi mütercimler ise "arkalarına dönüp geri döndüler" ifadesinde ki kinâye yönünü aynen muhafaza edip açıklamaya gitmemişlerdir.

A. Fikri Yavuz ve S. Ateş ise yine eski küfürlerine döndüler diye ifadeyi te'vîle giderek parantez içinde açıklamışlardır.

Âyet, hakikati bilip iman ettikten sonra geri dönenlerin durumunu tasvir eder. Bu anlatım, iman ettikten sonra irtidat edenlerin ağır vebalini ve şeytanın aldatıcı rolünü belâğat açısından güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır.

3.53. Fetih 48/22 Âyeti

وَلَوْ فَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوْا الْأَذْدَابَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا

"İnkâr edenler sizinle savaşıyorlardı, arkalarını dönüp kaçarlar, sonra da ne bir dost, ne de bir yardımcı bulabilirlerdi."²³⁵

3.53.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette; Allah'ın izniyle müşriklerin yenilgisinin kesin olduğuna dair belâğatlı bir kinâye taşıdığı ifade edilirken,²³⁶ Sâbûnî ise, "لَوَلَّوْا الْأَذْدَابَ" Arkalarına döndüler" cümlesi, Müslümanlara Allah'ın yardımını, kâfirlere ise çaresizliği işaret eden bir kinâye bulunduğunu açıkça belirtir.²³⁷

²³⁵ el-Fetih 48/22.

²³⁶ Zuhaylî, *Tefsîru 'l-Münîr*, 26/185.

²³⁷ Sâbûnî, *Safvetü 't-Tefâsîr*, 6/94.

3.53.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... Mutlaka arkalarını döneceklerdi (perişan olacaklardı). Sonra da ne onları koruyacak bir dost ne de bir yardımcı bulamayacaklardı.”

DİB: “İnkâr edenler sizinle savaşsalar, arkalarını dönüp kaçarlardı, sonra da ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilirlerdi.”

TDV: “Eğer kâfirler sizinle savaşsalar, arkalarına dönüp kaçarlardı. Sonra bir dost ve yardımcı da bulamazlardı.”

Elmalılı: “Eğer kâfirler sizinle savaşsalar, arkalarına dönüp kaçarlardı. Sonra bir dost ve yardımcı da bulamazlardı.”

H. Basri Çantay: Eğer o küfredenler sizinle çarpışsalar, mutlak arkalarına döneceklerdi. Sonra da ne bir koruyucu ne de bir yardımcı bulamayacaklardı.”

Bilmen: “Ve eğer o kâfir olanlar, sizinle mukatelede bulunacak olsalar idi elbette arkalarına döneceklerdi, sonra ne bir dost ve ne de bir yardımcı bulamazlardı.”

S. Ateş: “Eğer kâfirler sizinle savaşsalar, arkalarına dönüp kaçarlardı, sonra ne bir koruyucu, ne de bir yardımcı bulabilirlerdi.”

Y. N. Öztürk: “Eğer küfredenler sizinle savaşsalar, sırtlarını dönüp kaçacaklardı. Sonra, bir dost da bir yardımcı da bulamazlardı.”

Mütercimler DİB, TDV, Elmalılı, H. B. Çantay, Ö. N. Bilmen, S. Ateş, Y. N. Öztürk âyetteki “Arkalarını dönüp kaçmak” ifadesinin kinâye yönünü korumuşlardır. Mânaya açıklık getirmemişlerdir.

A. F. Yavuz ise mealinde “Arkalarını dönüp kaçmak” ifadesini parantez içinde “perişan olacaklardı” diye kısmi olarak te’vîl etmeye çalışmıştır.

Mealler lafzı doğru vermektedir ancak “arkalarını dönmek”in savaşta kaçış kinâyesi, “dost ve yardımcı bulamamak”ın ise tam mağlubiyet kinâyesi olduğu belirtilmemiştir. Âyet, Müslümanların Allah’ın yardımıyla üstün geleceğini, kâfirlerin ise bozguna uğrayacağını kinâye yoluyla bildirir. “Arkalarını dönmek”, savaşta kaçış kinâyesi. Bu anlatım, Allah’ın yardımını ve Müslümanların zaferini güçlü bir belâğî üslupla ortaya koymaktadır.

Meal önerisi: Eğer kâfirler sizinle savaşmaya kalkarlarsa, elbette sırtlarını döneceklerdir; o zaman ne koruyucu ne de yardımcı bulacaklardır.

3.54. Haşr 59/18 Âyeti

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

“Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve herkes, yarın için önceden ne göndermiş olduğuna baksın. Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”²³⁸

3.54.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette; “وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ” (her nefis yarın için ne hazırladığına baksın): Buradaki “yarın” lafzı, hakikatte ertesi gün değil, müminlerin gelecekteki ebedî hayatlarını düşünmeye sevk edildiklerini, “yarın”ın ahiret için kullanılan güçlü bir kinâye olduğu vurgulanırken,²³⁹ müfessirlerimizden Zuhaylî, Âyetteki kinâye üslubunun, ahirete hazırlık konusunda insanı sürekli muhasebeye çağırdığını ifade etmekte,²⁴⁰ Sâbûnî ise bu âyetin, müminleri takvâya çağırarak ahireti “yarın” kinâyesiyle hatırlattığını belirtir.²⁴¹

3.54.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... Allah’tan korkun ve herkes, yarın için önden ne göndermiş olduğuna baksın...”

DİB: “... Allah’a karşı gelmekten sakının ve herkes, yarın için önceden ne göndermiş olduğuna baksın...”

TDV: “... Allah’tan korkun ve herkes, yarına ne hazırladığına baksın...”

Elmalılı: “... Allah’tan korkun ve kişi, yarın için ne (yapıp) gönderdiğine baksın...”

H. Basri Çantay: “... Allah’tan korkun. Herkes, yarın için önden ne göndermiş olduğuna baksın...”

Bilmen: “... Allah’tan korkunuz ve her nefis, yarın için ne takdim etmiş olduğuna baksın...”

S. Ateş: “... Allah’tan korkun ve kişi yarın için ne (yapıp) gönderdiğine baksın...”

Y. N. Öztürk: “... Ve her benlik, yarın için önden ne gönderdiğine bir baksın...”

Mütercimler A. F. Yavuz, DİB, TDV, Elmalılı, H. B. Çantay, Ö. N. Bilmen, S. Ateş ve Y. N. Öztürk âyetteki “yarın için” ifadesindeki kinâye lafzını aynen korumaya çalışmışlardır.

²³⁸ el-Haşr 59/18.

²³⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 6/660.

²⁴⁰ Zuhaylî, *Tefsîru’l-Münîr*, 28/101.

²⁴¹ Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 3/338.

Âyet, müminleri takvâya ve ahiret muhasebesine davet etmektedir. Bu anlatım, belâğat yönüyle güçlü bir kinâye barındırarak ahiret hazırlığının önemini etkileyici bir şekilde vurgular.

3.55. Kalem 68/16 Âyeti

سَنَسِمْهُ عَلَى الْخُرْطُومِ

“Yakında biz onun burnunu damgalayacağız.”²⁴²

3.55.1. Âyetteki belâğî yapı

“الْخُرْطُومِ”, “Hortum” kelimesinin insan için hakaret anlamıyla kullanıldığını, damgalamanın cehennem azabı ve rezillik içerdiğini belirtir. Yüce Allah, burnunu dağlayacağız derken eğlenme ve alay yapma şeklinde, burnu damgalayacağız yerine kinâye kullanarak hortumu diye ifade ediyor. Çünkü hortum, insanda değil filde ve domuzda bulunmaktadır. Burada bu kinâyeli benzetmeyle kişinin kibir ve gururunun kırılması ve aleni aşağılama maksadıyla seçilmiştir.²⁴³

3.55.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “Biz, yakında onun burnunu dağlayacağız.”

DİB: “Yakında biz onun burnunu damgalayacağız.”

TDV: “... Onun burnuna damga vuracağız (kibrini kırıp rezil edeceğiz).”

Elmalılı: “... Onu hortumunun (burnunun) üzerinden damgalayacağız.”

H. Basri Çantay: “... Onun hortumunun üstüne damga basacağız!”

Bilmen: “Biz onun burnu üzerine damga basacağız.”

S. Ateş: “...Burnunun üzerine damga vurup işaretleyeceğiz.”

Y. N. Öztürk: “... Biz onun hortumu üzerine damga basacağız, burnunu sürteceğiz.”

Mütercimler A. Fikri Yavuz, DİB, H. B. Çantay, Ö. N. Bilmen, S. Ateş âyetteki “hortum, burun üzerine damga” kinâyesinin mecazi yönünü açmamışlardır. Lafzı muhafaza etmişlerdir.

TDV, Elmalılı, Y. N. Öztürk ise âyetinin “hortum/burun üzerine damga” kinâyesinin mecazi yönünü “kibrini kırıp rezil etmek”; “burnunu sürmek” gibi mânalar vererek te’vîl etmeye çalışmışlardır.

Âyet, kinâyenin ve tahkirin çarpıcı bir örneğidir. Kelime ve fiil seçimi hem aşağılama hem de rezil olma cezasını bildirir. Belâğat açısından kısa, çarpıcı ve etkili bir üslûp sergiler.

²⁴² el-Kalem 68/16.

²⁴³ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 7/17.

3.56. Kalem 68/42 Âyeti

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ

“Baldırların açılacağı (işlerin zorlaşacağı) ve kâfirlerin secdeye çağrılıp da gözleri düşmüş ve kendilerini zillet kaplamış bir hâlde buna güç yetiremeyecekleri günü (Kıyamet gününü) düşün.”²⁴⁴

3.56.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette geçen “يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ” (baldır açıldığında) ifadesi Zemahşerî’ye göre kinâye sanatıdır. Burada hakikî anlamda bacağın açılması söz konusu değildir. Bu ifade, Arap dilinde “işin ciddiye binmesi, şiddetli sıkıntı ve dehşet” anlamında kullanılan bir mecaz olduğunu, kıyametin şiddetini ve insanların çaresizliğini anlatmak için kullanıldığını belirtirken,²⁴⁵ aynı âyeti Sâbûnî, “Bu ifade, kıyamet gününün zorluklarını kinâye yoluyla anlatmaktadır; bacak açılması hakiki değil, işin şiddeti için kullanılan bir deyimdir” çünkü ciddi bir işe koyulan kişi yaptığı o işe önem vermesi sebebiyle “paçalarını sıvaması” temeline dayanır, der.²⁴⁶

3.56.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... İş güçleşip hakikat perdesi açılmağa başlayacak, secdeye (Hakka boyun eğmeğe) çağrılacaklar; fakat güçleri yetmeyecektir.”

DİB: “...Baldırların açılacağı (işlerin zorlaşacağı) ...”

TDV: “O gün incikten açılır ve secdeye davet edilirler; fakat güç getiremezler.”

Elmalılı: “O gün işler zorlaşır ve secdeye davet edilirler. Fakat güç yetiremezler.”

H. Basri Çantay: “Hatırla ki o gün baldırların açılacağı, kendilerinin secdeye davet edilecekleri bir gündür. Fakat buna güç yetiremeyeceklerdir.”

Bilmen: “O gün ki, bacaklar açılır ve secdelere davet olunurlar, artık muktedir olamayacaklardır.”

S. Ateş: “Bacaktan açılacağı (paçanın sıvanacağı, işlerin güçleşeceği) ve secdeye davet edilecekleri gün (secde) edemezler.”

Y. N. Öztürk: “Baldırın çıplak kalacağı, secdelere çağrılacakları gün, onu da yapamayacaklar.”

²⁴⁴ el-Kalem 68/42.

²⁴⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 6/872.

²⁴⁶ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/407.

Mütercimler Y. N. Öztürk, TDV, H. Basri Çantay, Ö. N. Bilmen âyetteki kinâyeyi muhafaza etmişler, mecazı aynen vermişlerdir. “Baldır, incik, bacak açılması” ifadesi açıklanmamıştır. DİB, S. Ateş gibi meallerde kinâye kısmen açıklanırken, A. Fikri Yavuz, Elmalılı gibi mütercimler ise “işler zorlaşır, hakikat perdesi açılır, iş zamanı paçaları yukarı sıvamak” diye parantez içinde kinâyedeki mecazı tam olarak açıklamaya çalışmışlardır.

3.57. Mearic 70/39 Âyetini

كَأَلَّا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ

“Hayır (ne mümkün)! Şüphesiz biz onları kendilerinin de bildikleri şeyden (meniden) yarattık.”²⁴⁷

3.57.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyetteki “مِمَّا يَعْلَمُونَ” ifadesinin, nutfeye (meniye) lafzının, kıyameti inkâr eden ve kendilerinde güç vehmeden müşriklere cevap olarak, Allah’ın “bildikleri şeyden yaratma” sözünün edebî bir incelik taşıdığını söyler. Nutfe kelimesi yerine böyle bir ifade getirilmiştir. Bu kinâye ve ta’rîz (üstü kapalı uyarı) tarzıdır. Zuhaylî’ye göre âyet, “Onların ne olduklarını ne kadar zayıf ve aciz yaratıldıklarını kendileri biliyorlar” anlamını taşır. Bu öz bilinç, kibri kırmaya yönelik bir kinâyedir.²⁴⁸

es-Sâbûnî, Âyetteki “مِمَّا يَعْلَمُونَ” ifadesinin, nutfeye (meniye) kinâye olduğunu, insanların aslında bildikleri fakat dillendirmek istemedikleri bu gerçeğin hatırlatıldığını vurgular. İnsanın değersiz bir başlangıçtan yaratıldığına işaret ederek, ilahlık iddiası ya da kibirlenmenin temelsiz olduğunu belirtir.²⁴⁹

3.57.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... Biz; onları bildikleri şeyden (nutfeden) yarattık; (insanın aslı olan bu maddenin, iman olmaksızın ne değeri olabilir?..”

DİB: “... Şüphesiz biz onları kendilerinin de bildikleri şeyden (meniden) yarattık.”

TDV: “... Şüphesiz biz onları, kendilerinin de bildikleri şeyden yarattık (fakat ibret almadılar, imâna gelmediler).”

Elmalılı: “Hayır, biz onları bildikleri şeyden yarattık.”

²⁴⁷ el-Meâric 70/39.

²⁴⁸ Zuhaylî, *Tefsîru’l-Münîr*, 15/123.

²⁴⁹ Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 7/53.

H. Basri Çantay: “Hakikat biz onları (da) o bilip durdukları şeyden yarattık.”

Bilmen: “Şüphe yok ki biz onları bilir oldukları şeyden yarattık.”

S. Ateş: “Biz onları bildikleri şeyden yarattık.”

Y. N. Öztürk: “Gerçek şu ki biz onları, bildikleri şeyden yarattık.”

Mütercimler Elmalılı, H. B. Çantay, Ö. N. Bilmen, S. Ateş, Y. N. Öztürk âyetteki “bildikleri şeyden” (nutfe, meni) kinâyesin mecazi yönünü te’vile gitmeden lafzı muhafaza ederek çevirmişlerdir.

A. Fikri Yavuz, DİB, TDV ise âyetteki “bildikleri şeyden” (nutfe, meni) kinâyesini kısmi olarak parantez içinde açıklamış veya doğrudan nutfe, meni denir diyerek çeviri yapmışlardır.

Mealler, anlamı doğru vermiştir ancak “bildikleri şey” ifadesindeki kinâye, yani meni anlamına gelen teşbih ve edebî incelik çoğu mealde açıklanmamıştır.

3.58. Müzzemmil 73/17

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا

“Hâl böyle iken inkâr ederseniz, çocukları ak saçlı ihtiyarlara çevirecek olan bir günden (kıyametten) nasıl korunursunuz?”²⁵⁰

3.58.1. Âyetteki belâğî yapı

Bu âyetin kinâyeli bir tehdit ifadesi olduğunu, buradaki sözlerin, sadece mübalağa amacı taşımadığını, aynı zamanda Allah’ın kudretine ve kıyametin ciddiyetine işaret eedildiğini, çocukların dahi ihtiyarlayacağı kadar dehşetli bir günü, sorumluluk sahibi mü’minler için bir uyarı olduğunu belirtir.²⁵¹

3.58.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “... Çocukları ak saçlılar haline çevirecek bir günün (kıyametin) azabından kendinizi nasıl koruyacaksınız?”

DİB: “... Sizler çocukları ak saçlı ihtiyarlara çevirecek...”

TDV: “... Çocukları ak saçlı ihtiyarlara çevirecek o günden kendinizi nasıl koruyabileceksiniz?”

Elmalılı: “... Çocukları ihtiyarlatacak o günden (kıyamet gününden) kendinizi nasıl kurtaracaksınız?”

²⁵⁰ el-Müzzemmil 73/17.

²⁵¹ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 15/193.

H. Basri Çantay: “... Çocukları ak saçlı ihtiyarlara çevirecek olan bir günde kendinizi nasıl koruyabileceksiniz?”

Bilmen: “Artık siz küfrederseniz kendinizi nasıl koruyabilirsiniz? Bir günden ki, çocukları ak saçlı ihtiyarlara çeviriverir.”

S. Ateş: “Peki inkar ederseniz, çocukları ihtiyarlatan o günden kendinizi nasıl kurtaracaksınız?”

Y. N. Öztürk: “Eğer inkâr ve nankörlüğe saparsanız, çocukları ak saçlı ihtiyarlara çeviren o günden nasıl korunacaksınız?”

Mütercimler A. F. Yavuz, Elmalılı, âyetteki “O gün, çocukları ihtiyarlatır” ifadesinin “Kıyametin azabından” diye ekleme yaparak kinâye yönünü te’vîl etmeye çalışmışlardır.

TDV, H. B. Çantay, Ö. N. Bilmen, Y. N. Öztürk ise âyetteki kinâye yönünü muhafaza ederek te’vîle gitmemişlerdir.

Meal önerisi: Allah’ı inkâr ederseniz, çocukların saçlarını ağartacak bir güne karşı kendinizi nasıl koruyacaksınız?

3.59. Kıyâmet 75/26 Âyeti

كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ الرَّاقِي

“Hayır, can boğaza dayandığı”²⁵²

3.59.1. Âyetteki belâğî yapı

“بَلَغَتِ الرَّاقِي” (can köprücük kemiklerine dayandığı zaman) Âyette ölümün iyice yaklaşıp kritik anını anlatan bir kinâye olduğu, ruhun artık bedeni terk etme noktasını temsil ettiğini ifade edilir.²⁵³

3.59.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “Hayır hayır, (dünya ahirete tercih edilemez). Can köprücük kemiklerine dayanınca.”

DİB: “Hayır, can boğaza dayandığı...”

TDV: “Artık gözünüzü açın! Ne zaman ki can köprücük kemiğine dayanır.”

Elmalılı: “Hayır hayır, ne zaman ki can köprücük kemiklerine dayanır.”

H. Basri Çantay: “Gözünüzü açın, (can) köprücük kemiğine bir dayandığı zaman.”

²⁵² el-Kıyâmet 75/26.

²⁵³ Zuhaylî, *Tefsîru 'l-Münîr*, 15/257.

Bilmen: “Hayır hayır... Vaktâ ki (can) boyun halkasının kemiklerine kavuşur.”

S. Ateş: “Hayır, ne zaman ki can, köprücük kemiklerine dayanır.”

Y. N. Öztürk: “İş, onların sandığı gibi değil! Can, köprücüklere dayandığında.”

Mütercimler TDV, Elmalılı, H. B. Çantay, S. Ateş, Y. N. Öztürk, âyetteki “can köprücük kemiklerine dayandığı zaman” ifadesindeki kinâye yönünü korumuşlar te’vîle gitmemişlerdir. DİB, Bilmen gibi mütercimler ise “can köprücük kemiklerine dayandığı zaman” ifadesinde ki köprücük kemiğinden kasıt “boğaz, boyun halkas” olarak mâna vermişler, kinâyenin mecazi yönünü kısmi olarak açıklamaya çalışmışlardır. Ölümün kaçınılmazlığını zihinlere çarpıcı şekilde yerleştirir, insanın acizliğini gösterir ve hesap gününü hatırlatır.

3.60. Târik 86/7 Âyetini

يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ

“Bu su, bel ile kaburga kemikleri arasından çıkar.”²⁵⁴

3.60.1. Âyetteki belâğî yapı

Âyette insanın yaratılışına dair reddedilemez biyolojik bir gerçek sunduğunu açıklanmıştır. “Terâib”i kadının göğüs ve kaburga bölgesi olarak açıklar ve bunun kadına işaret eden kinâye olduğunu belirtilir. Mütekebbir inkârcıları küçümsemek, Allah’ın kudretini hatırlatmak, insanın aslını göstermek amacı taşır.²⁵⁵ Sâbûnî ise, bu âyetin insanın nutfeden yaratılışını anlattığını söyler. Yüce Allah kinâye olarak erkek kelimesi yerine "sulb" kelimesini erkek anlamında kullanmış ve kadın manasında da "teraib" kelimesini kullanmıştır. Edep dolu bir kinâye hem de ilahi kudretin mucizevi ifadesidir. İnsan gurur ve kibir içinde dolaşsa bile aslının “bel ve göğüs arası” gibi aciz bir kaynaktan geldiğini hatırlatır.²⁵⁶

3.60.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “(O su, erkeklerde) bel kemiği ve (kadınlarda) göğüs kemikleri arasından çıkar.”

DİB: “... Bel ile kaburga kemikleri arasından çıkan su...”

TDV: “İnsan neden yaratıldığına bir baksın! Atılan bir sudan yaratıldı.”

Elmalılı: “O su, erkeğin sulbü ile kadının göğüs kemikleri arasından çıkar.”

H. Basri Çantay: “Ki (erkeğin) arka kemiği ile (kadının) göğüs kemikleri arasından çıkıyor o.”

²⁵⁴ et-Târik 86/7.

²⁵⁵ Zuhaylî, *Tefsîru 'l-Münîr*, 15/453.

²⁵⁶ Sâbûnî, *Safvetü 't-Tefâsîr*, 7/240.

Bilmen: “Arka kemiği ile göğüs kemikleri arasından çıkıverir.”

S. Ateş: “Bel ile kaburga kemikleri arasından çıkan (bir sudan).”

Y. N. Öztürk: “Bel ile kaburgalar arasından çıkar o su.”

Mütercimler DİB, Ö. N. Bilmen, S. Ateş, Y. N. Öztürk “bel, sulb ile kaburgalar, terâib arasından çıkar” kinâyesinin mecazi yönü muhafaza edilmiş te’vîle çalışılmamıştır.

A. Fikri Yavuz, Elmalılı, H. B. Çantay ise “bel, sulb ile kaburgalar, terâib arasından çıkar” kinâyesini te’vîl ederken “İki ebeveyn” sulb’un erkek, terâib’in ise kadın olduğunu ya da parantez içinde öğreticilik olarak, mâna vermeye ifadenin kısmi olarak çözülmesini sağlamışlardır.

3.61. İnşirâh 94/1 Âyeti

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ

“(Ey Muhammed!) Senin göğsünü açıp genişletmedik mi?”²⁵⁷

3.61.1. Âyetteki belâğî yapı

“نَشْرَحْ صَدْرَكَ” (senin göğsünü açıp genişletmedik mi?) Göğsün genişletilmesi, endişe duymamak, sıkıntılı olmamaktan kinâyedir, çünkü Araplar bu ifadeyi kuvvet ve yumuşaklık olarak tabir ederler.²⁵⁸

3.61.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “(Ey Rasûlüm), senin saadetin için, göğsünü (hikmetle doldurup) genişletmedik mi?”

DİB: “(Ey Muhammed!) Senin göğsünü açıp genişletmedik mi?”

TDV: “Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?”

Elmalılı: “... Senin için (mutluluğun) göğsünü açmadık mı?”

H. Basri Çantay: “(Habîbim) göğsünü senin (fâiden) için (açıp da) genişletmedik mi?”

Bilmen: “Senin için göğsünü açıp genişletmedik mi?”

S. Ateş: “Biz senin (bunalan) göğsünü açmadık mı (ondaki bunalımları, sıkıntıları giderip, onu ilim, hikmet ve huzur ile genişletmedik mi)?”

Y. N. Öztürk: “Açıp genişletmedik mi senin göğsünü!”

²⁵⁷ el-İnşirâh 94/1.

²⁵⁸ Zuhaylî, *Tefsîru 'l-Münîr*, 15/549.

Mütercimler A. Fikri Yavuz, Elmalılı, H. B. Çantay, S. Ateş âyetteki “Biz senin göğsünü açıp, genişletmedik mi?” ifadesinde ki kinâye yönünü “ferahlık, hikmet, huzur, fayda ve yarmak kelimesi ile de mecazi olarak açıklamaya çalışmışlardır. Âyet, Peygamber’e verilen ilahî destek, teselli ve manevi hazırlığı kinâye ve mecaz yoluyla anlatmaktadır.

DİB, TDV, Ö. N. Bilmen, Y. N. Öztürk ise âyetinin kinâye yönünü koruyarak te’vile gitmemişlerdir.

3.62. Alak 96/9 Âyetini

أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَى

“Sen, namaz kıldığında kulu (bundan) engelleyeni gördün mü?”²⁵⁹

3.62.1. Âyetteki belâğî yapı

“Gördün mü şu engelleyeni; bir kulu?” diye buyrulan âyeti celile de kulu diye Hz. Peygamber efendimiz (s.a.v) kinâye olarak ifade edilmiştir.²⁶⁰ Bu konuda Sâbûnî ise âyette işaret edilen kişinin, Peygamber’i (sav) Kâbe’de namaz kılmaktan men etmeye çalışan müşrik olduğu belirtilir ve ona göre bu yasaklama, iman ve ibadet düşmanlığının en açık örneğidir ve âyetteki üslup tahkir (küçük düşürme) niteliği taşır. “Gördün mü?” ifadesi, Hz. Peygamber’e (sav) moral ve teselli vermek içindir, yasaklayanın gücü aslında hiçbir şey değildir.²⁶¹

3.62.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “Gördün mü, namaz kıldığı zaman peygamberi yasaklayanı.”

DİB: “...(bundan) engelleyeni gördün mü?”

TDV: “Namaz kılarken bir kulu (Peygamber’i namazdan) menedeni gördün mü?”

Elmalılı: “Namaz kıldığı zaman, bir kulu engelleyeni gördün mü?”

H. Basri Çantay: “Bir kulu, namaz kılarken, men edecek (adam) gördün mü sen?”

Bilmen: “O kimseyi gördün mü ki, men ediyordu?”

S. Ateş: “Gördün mü şu men’edeni?”

Y. N. Öztürk: “Gördün mü o yasaklayanı”

Mütercimler DİB, Elmalılı, H. Basri Çantay âyetteki “namaz kılan kulu engelleyen” kinâyesindeki mecazi yönü te’vîl etmeden çevirmişlerdir.

²⁵⁹ el-Alak 96/9.

²⁶⁰ Zuhaylî, *Tefsîru ’l-Münîr*, 15/569.

²⁶¹ Sâbûnî, *Safvetü ’t-Tefâsîr*, 7/312.

A. Fikri Yavuz, TDV ise âyetteki “namaz kılan kulu engelleyen” kinâyesindeki mecazi yönünü “Kul”u Peygamber diye açarak te’vîle çalışmışlardır.

Âyet, Peygamber’i namazdan alıkoymak isteyen müşriği hedef alır. İbadete engel olmak, iman düşmanlığının en ağır örneği olarak gösterilir.

3.63. Tekâsür 102/2 Âyeti

حَتَّىٰ زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ

“Kabirlere varıncaya (ölünceye) kadar oyaladı.”²⁶²

3.63.1. Âyetteki belâğî yapı

“زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ” (kabirleri ziyaret edinceye kadar) Âyette dünya hırsıyla oyalanmış ve ölmüş insanlara nihâyet ziyaret ettiniz derken kinâye yapılmıştır. Nihâyet öldünüz de, hakikati gördünüz demektir. Kabre “ziyaret” denmesi, dünya hayatının geçici, ahiretin ise ebedî olduğunu gösteren kinâyeli ve edebî bir tasvirdir.²⁶³ Yüce Allah, "Kabirleri ziyaret" ifadesiyle "ölüm" den kinâye yapmıştır. Bundan maksat, "neticede öldünüz" demektir.²⁶⁴

3.63.2. Meâl incelemesi

A. Fikri Yavuz: “Kabirlere varıncaya kadar ziyaret ettiniz; (ölülerinizi sayıp onların yokluğu ile övündünüz.)”

DİB: “... Kabirlere varıncaya (ölünceye) kadar oyaladı.”

TDV: “Çokluk kuruntusu sizi o derece oyaladı ki, nihâyet kabirleri ziyaret ettiniz.”

Elmalılı: “... Kabirlere varıncaya kadar oyaladı.”

H. Basri Çantay: “Tâ kabirler (e kadar gidib) ziyaret etdiniz.”

Bilmen: “Tâ ki, kabirleri ziyaret ediverdiniz.”

S. Ateş: “Nihâyet kabirleri ziyaret ettiniz (kabre girinceye kadar mal artırmağa çalıştınız).”

Y. N. Öztürk: “Öyle ki, ziyaret edip saydınız kabirleri.”

Mütercimler A. Fikri Yavuz, DİB, S. Ateş âyetteki “kabirleri ziyaret ettiniz” kinâyesini “ölmek, ölünceye kadar”, “kabre girinceye kadar” ifadeleri ile mecazi yönünü açıklamaya çalışmışlardır.

²⁶² et-Tekâsür 102/2.

²⁶³ Zuhaylî, *Tefsîru 'l-Münîr*, 15/613.

²⁶⁴ Sâbûnî, *Safvetü 't-Tefâsîr*, 7/347.

TDV, Elmalılı, H. B. Çantay, Ö. N. Bilmen, Y. N. Öztürk ise âyetteki kinâye yönünü korumuş, açıklamaya çalışmamışlardır.

Âyet, dünya malı ve makam hırsının insanı aldatıp ölüm gelene kadar oyaladığını bildirir. Bu ifade, dünya hayatının fani, ölümün ise kaçınılmaz olduğuna dikkat çeker. Belâğat yönünden kısa, sarsıcı ve düşündürücü bir icaz örneğidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, Kur'ân'daki bütün söz sanatları değil, özellikle kinâye sanatı ele alınmış, Kur'ân-ı Kerîm'deki kinâyeli ifadelerden sadece bir kısmı seçilerek Türkçe meâllere nasıl yansıtıldıkları incelenmiştir. Dolayısıyla çalışma, tüm kinâye âyetlerinin bir kataloğu değil, temsil gücü yüksek örnekler üzerinden kinâye-meâl ilişkisini gösteren sınırlı ama odaklı bir inceleme niteliğindedir.

Meâl incelemeleri göstermiştir ki, meâl yazarları kinâyeli beyanları genellikle lafzî doğruluk ile mânâ derinliği arasında bir denge kurarak çevirmeye çalışmışlardır. Ancak birçok örnekte kinâyenin asıl mânâ derinliği, doğrudan tercüme etmenin zorluğu sebebiyle meâllerde tam karşılık bulmamıştır.

Bazı meâller kinâyenin ifade ettiği mânâyı kısmen yansıtırken, bazıları kinâyeli ifadeyi tamamen literal (harfî) biçimde çevirmiştir. Özellikle klasik meâller (Elmalılı, Hasan Basri Çantay gibi) daha çok lafzî doğruluğu benimsemiş, çağdaş meâller ise anlam merkezli bir yaklaşım tercih etmiştir. Fakat her iki durumda da kinâyenin üslup gücü ve ince çağrışımları çoğu kez tam korunamamıştır.

Mealleri önerimiz konusunda kinâyeli ifaderin kısa ve tek kelime ile anlaşılır hale getirmelerinden dolayı başta A. Fikri Yavuz ve DİB olmak üzere diğer meallerinde incelenmesi tavsiye edilir.

Bu bulgular, Kur'ân'daki kinâye sanatının meâllere aktarımında anlam merkezli bir çeviri yaklaşımının daha isabetli olduğunu göstermektedir. Kur'ân'ın asıl gayesi olan hidâyet mesajı, sadece kelime düzeyinde değil, sözün belâgat yönüyle birlikte ele alınmalıdır. Bu sebeple meâl hazırlayıcılarının amacı, kelime kelime tercümeden ziyade, âyetlerin mânâ derinliğini ve kinâyeli anlatımın inceliklerini anlaşılır bir Türkçe ile yansıtmak olmalıdır. Gerekirse dipnot ve kısa açıklamalarla kinâyenin arka planı kısaca belirtilmelidir.

Sonuç olarak, bu çalışma sınırlı sayıda örnek üzerinden de olsa, kinâye âyetlerinin meâllere yansıtılmasının çeviri açısından ne kadar hassas ve problemlili bir alan olduğunu ortaya koymuştur. Bu alanda yapılacak daha geniş ve kapsamlı çalışmaların hem Kur'ân meallerinin kalitesini artıracak, hem de Arap dili ve belâgat ilmine yeni katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Böylece Kur'ân'ın belâgat mirası, kinâye gibi önemli bir sanat üzerinden de daha doğru ve etkili biçimde sonraki nesillere aktarılabilir.

KAYNAKLAR

- Altuntaş, Halil – Şahin, Muzaffer. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. 18. Basım. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- Ateş, Süleyman. *Kur'ân-ı Kerîm'in Yüce Meâli*. İstanbul: Hayat Yayınları, 2012.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsîri*. 5 Cilt. İstanbul, 1964.
- Bırışık, Abdulhamit. "Tefsîr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/281-290. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Bolelli, Nusrettin. *Belâgat: Beyân-Meânî-Bedî' İlimleri – Arap Edebiyatı*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2001.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Fârâbî. *es-Sihâh: Tâcü'l-Luğa ve Sihâhu'l-'Arabiyye*. 7 Cilt. thk. Ahmed Abdülgafûr 'Attâr. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1990.
- Çantay, Hasan Basri. *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*. İstanbul: Risale Yayınları, 2008.
- Çıbıklı, Süleyman Recep. *Söz Sanatları Açısından Meâl Problemleri*. ed. Doğan Fırıncı. Ankara: Sonçağ Akademi, 2022.
- Dîdâvî, Muhammed. *Minhâcü'l-Mütercim*. Mağrib: Dârü'l-Beydâ, 2005.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. *Kur'ân Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsîr*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003.
- Durmuş, İsmail. "Kinâye." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/34-35. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- Ebû Hayyân el-Endelüsî, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân. *en-Nehru'l-Mâd min el-Bahri'l-Muhtâ*. Thk. Ömer el-Es'ad. Beyrut: Dârü'l-Cil, 1995.
- Ebû Ubeyde, Ma'mer b. Müsennâ. *Mecâzü'l-Kur'ân*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991.
- el-Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl* (Beyzâvî Tefsîri). Çev. Abdülvehhâb Öztürk. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2013.
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. el-Câmi'u's-Sahîh.
- el-Cârîm, Ali – Emîn, Mustafa. *el-Belâgatu'l-Vâdîha*. İstanbul: Eda Neşriyat, 1993.
- el-Ferâhîdî, Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm (el-Fürhûdî). *Kitâbü'l-'Ayn*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.
- el-Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *el-Kâmûsu'l-Muhtâ*. Thk. Mektebu Tahkîki't-Türâs fî Müessesetü'r-Risâle. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle li't-Ṭibâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 1426/2005.
- el-Hâşimî, Seyyid Ahmed. *Cevâhirü'l-Belâğa fî'l-Me'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*. Thk. Yusuf es-Sameylî. Beyrut, 1999.
- el-Kazvîni, Ebü'l-Me'âlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdîrrahmân b. Ömer b. Ahmed eş-Şâfiî. *el-İzâh*. 2. Baskı. Beyrut: Dârü İhyâi'l-'Ulûm, 1992.
- el-Kazvîni, Ebü'l-Me'âlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdîrrahmân b. Ömer b. Ahmed eş-Şâfiî. *Telhîsu'l-Miftâh*. Nşr. H. Nevzat Yanık vd. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2001.
- el-Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkandî. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. Çev. Bekir Topaloğlu. Ed. Yusuf Şevki Yavuz. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020.
- el-Merâğî, Ahmed Mustafa. *Ulûmü'l-Belâğa*. Beyrut: Dârü'l-Kalem, ts.

- en-Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâikü't-Te'vîl* (Nesefî Tefsîri). Çev. Harun Ünal. İstanbul: Ravza Yayınları, ts.
- es-Sâbûnî, Muhammed Ali. *Saḳvetü't-Tefâsîr: Tefsîrlerin Özü*. Çev. Sadreddin Gümüş ve Nedim Yılmaz. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.
- es-Sekkâkî, Ebû Ya'kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr Muhammed b. Alî el-Hârizmî. *Miftâhu'l-'Ulûm*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.
- es-Sübkî, Ebû Hâmid Bahâüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâfi el-Mısırî. *el-İbhâc fî Şerhi'l-Minhâc*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- et-Teftâzânî, Sa'duddîn Mes'ûd b. 'Umer. Muhtasarı's-Sa'd: *Şerhu Telhîsi Kitâbi Miftâhi'l-'Ulûm*. thk. Abdurrahman Hindâvî. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1431/2010.
- ez-Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî. *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*. 28 cilt. Thk. Mahmud Muhammed et-Tanâhî. Kuveyt: Matba'atü Hukûmeti Kuveyt, 1413/1993.
- ez-Zemaḥşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki'l-Ğavâmidi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Akâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl: Hakikatlerin Ortaya Çıkarılması ve Yorumların Özleri* (Keşşâf Tefsîri). Çev. Muhammed Coşkun, Ömer Çelik, Necdet Çağır, Adil Bebek. Ed. Murat Sülün. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016.
- ez-Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî eş-Şâfiî. *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim. Kahire: Dâr İhyâ'î'l-Kütübi'l-'Arabiyye, 1957.
- ez-Zuhaylî, Vehbe. *Tefsîru'l-Münîr*. çev. Ahmet Efe – Beşir Eryarsoy – Hamdi Arslan – Halil İbrahim Kutlay – Nurettin Yıldız. İstanbul: Risale Yayınları, 2013.
- ez-Zürkânî, Muhammed Abdülazîz. *Menâhilu'l-'İrfân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1415/1995.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. Tunus: Dâru Sahnûn, 1984.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. 3. Basım. Beyrut: Dâru Sâdır, 1414.
- İbnü'l-Esîr, Diyâuddîn. *el-Meselü's-sâir fî edebi'l-kâtibi ve's-şâir*. nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. Kahire: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1990.
- Kılıç, Hulusi. “Belâgat.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/380–381. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Koca, Ferhat. “Kinâye.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/37. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- Lisânü'l-'Arab*. Nşr. Abdullah Ali el-Kebîr. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.
- Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye. *el-Mu'cemu'l-Vasît*. Kahire: Mektebetü's-Şurûki'd-Devliyye, 2004.
- Özek, Ali vd. *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. İstanbul: Hürriyet Gazetesi Yayınları, 1994.
- Saraç, M. A. Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belâgat*. 3. Baskı. İstanbul: Gökkuş Yayınları, 2004.
- Yavuz, Ali Fikri. *Kur'ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâl-i Âlisi*. İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı, 2008.
- Yavuz, Galip. “Kinâyeli Anlatımın Yorumsal Değeri.” *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2 (2006): 373–389.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Te'vîl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/27–30. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. Hak Dini Kur'ân Dili. 9 Cilt. İstanbul: Nebioğlu Basımevi, 1960.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Cengiz BAŞ
ORCID ID : 0009-0000-8703-3590
Yabancı Dili : Arapça, İngilizce

Eğitim Durumu

Lise : Sinop İmam Hatip Lisesi, 2008
Lisans : Sinop Üniversitesi, 2021
Yüksek Lisans :

Mesleki Deneyim

İş Yeri : Diyanet İşleri Başkanlığında İmam Hatip 2011-

Yayın Listesi :